

KORTÁRS

IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

2017. 01

év szám

A Kortárs novellapályázat díjnyertes alkotásai

ÁGH ISTVÁN, ACZÉL GÉZA, PINTÉR LAJOS versei

BAKONYI ISTVÁN: A Bella István-émlékév után

FÁBIÁN (T.) LÁSZLÓ: Korrajz és irodalmi modernség Kosztolányinál

KEMSEI ISTVÁN, OLÁH ANDRÁS, WÉBER ANIKÓ kritikái

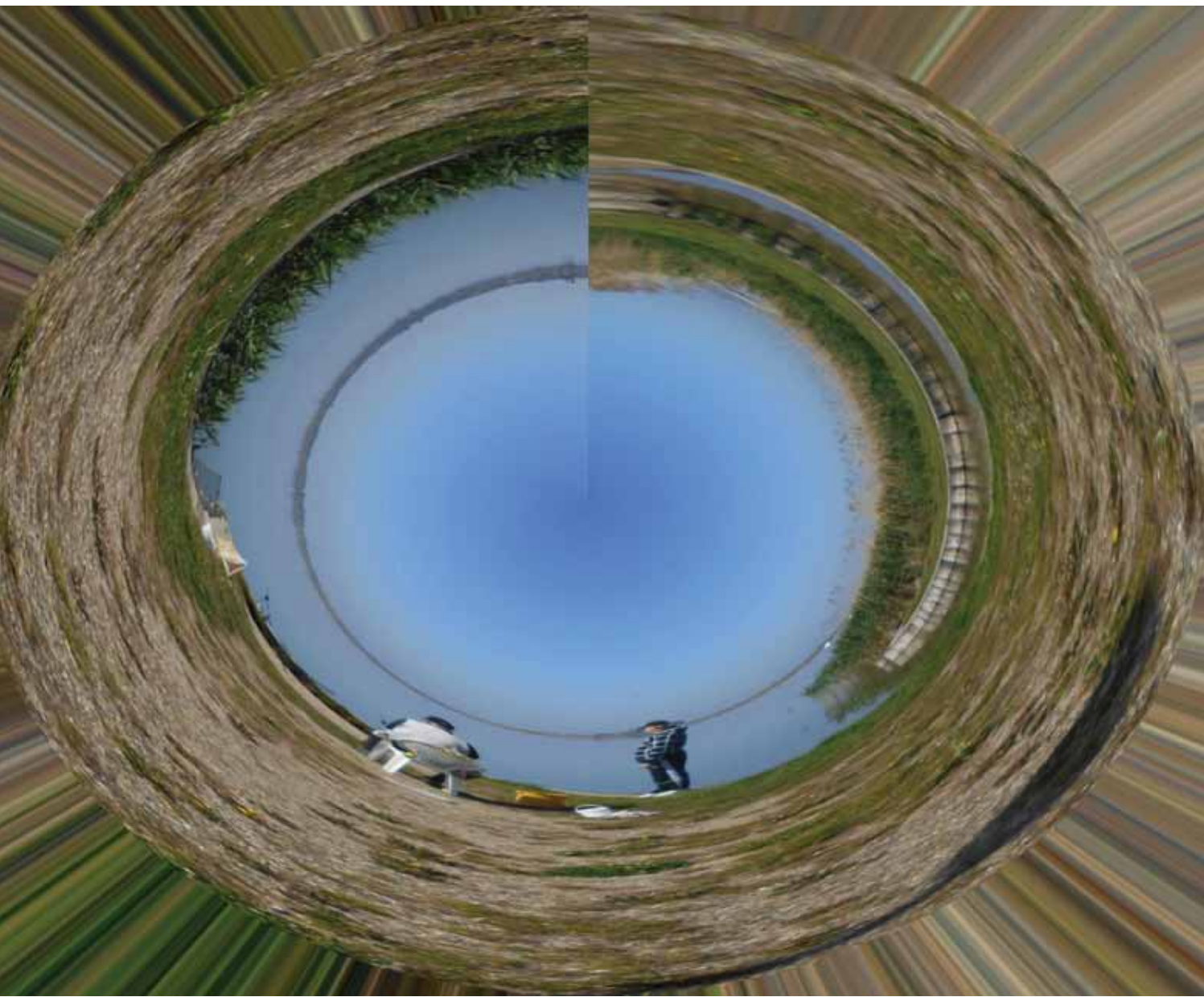
Ára: 735 Ft
Előfizetőknek: 668 Ft
www.kortarsonline.hu

nka
Nemzeti Kulturális Alap

KORTÁRS 2017. 01

HAA SZ ÁGNES munkáival

HAÁSZ ÁGNES, Sziget (A világ peremén), 2016

HAÁSZ ÁGNES, Parti objektumok (öböl), 2016

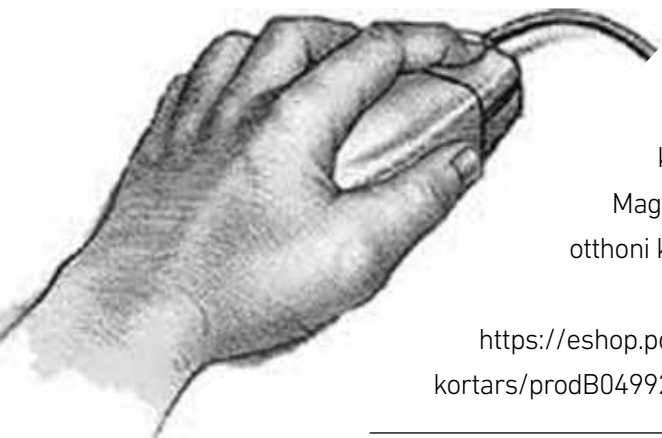
TARTALOM

- 3** PÓSFAI GYÖRGY: Bomlás *(próza)*
- 10** ÁGH ISTVÁN: Nyári délután, viharral *(vers)*
- 13** CZIGÁNY GYÖRGY: Szólampróba – Tremolo *(próza)*
- 17** ACZÉL GÉZA: (szino)líra – torzósótár *(vers)*
- 18** PINTÉR LAJOS: tóth menyhért-énekek *(vers)*
- Kortárs novellapályázat**
- 21** KALAPOS ÉVA VERONIKA: 110 méter *(I. díj)*
- 22** NOVÁK VALENTIN: A látszat szent, avagy a futurisztikai ballon *(II. díj)*
- 28** SZALAY ZSOLT: Ég és föld között *(III. díj)*
-
- 32** CSONTOS JÁNOS: Túlélő-show; Kínai szonett *(versek)*
- 34** THIMÁR ATTILA: Időképek – képidők / Járai László képeihez
- 36** MOLNÁR MIKLÓS: Száraz tónak nedves partján ilyesmiket kuruttyol a döglött béka *(próza)*
- 49** SZIGETHY GÁBOR: Napló múltidőben – 1957. január
- 52** CZAKÓ GÁBOR: Tihi bácsi megjegyzéseiből
- 54** BAKONYI ISTVÁN: A Bella István-emlékév után
- 58** MAYER ERZSÉBET: A változások változatai – Gondolatok HAász Ágnes elektrográfiai alkotásairól *(képzőművészet)*
- 62** PION ISTVÁN: Csak néhány ház és 1127 ember *(szülőföldem)*
- 67** SZÁSZ LÁSZLÓ: Az erkölcsstanok kudarca *(4. rész)*
- 84** FÁBIÁN (T.) LÁSZLÓ: Korrajz és irodalmi modernség – A történeti narratíva módszerének alkalmazása az Édes Anna olvasatában
- 90** KEMSEI ISTVÁN: Utassy József / „A kikelet fia” *(Összegyűjtött művek)*
- 92** OLÁH ANDRÁS: Szentmártoni János / Szomjúság
- 94** WÉBER ANIKÓ: Csörsz István / Földtaposók

E számunkat HAÁSZ ÁGNES munkáival illusztráltuk.

A borítón: Virtuális land art, 2015 (részlet).

Kortárs-előfizetés: klikkelj rá!

Kedves Olvasóink!

A *Kortárs* folyóirat közelebb áll önhöz, mint gondolná, csak egy karnyújtásnyira vagy inkább kézmozdulatnyira. Egy kattintással előfizetheti a Magyar Posta elektronikus standján, s egész évben az otthoni karosszékében élvezheti.

<https://eshop.posta.hu/storefront/hirlapok/m-veszet-es-kultura/kortars/prodB049926.html>

Csak egy mozdulat, hogy Ön is kortárs legyen!

KORTÁRS

Támogatók: NEMZETI KULTURÁLIS ALAP,
KORTÁRS ALAPÍTVÁNY, MAGYAR NEMZETI BANK

Szerkesztőség:

THIMÁR ATTILA (főszerkesztő, tanulmány), thimar.kortars@gmail.com
AMBRUS LAJOS (próza), kemenesalja@gmail.com
PÉCSI GYÖRGYI (vers), pecsigy@freemail.hu
STURM LÁSZLÓ (kritika), sturml67@gmail.com
NOVOTNY TIHAMÉR (kép), prinetipa@gmail.com
KOVÁCS NÓRA (tördelőszerk.), babajaga1960@gmail.com
BORNEMISSZA ÁDÁM (olvasószerk.), bornemissza.adam@gmail.com

Laptevő: LÁSZLÓ ZSUZSI

Szerkesztőségi titkár:

ÖNER EDIT (info@kortars.com)
1062 Bp., Bajza u. 18.
Szerda: 11–14 óráig
Csütörtök: 10–13 óráig
Tel./Fax.: 342-1520; 06-20-33-77-531
Postacímünk: 1406 Bp., Pf. 93.

Lapunkat rendszeresen szemlézi a megújult

www.observer.hu

Kiadja a Kortárs Folyóirat Kiadó Kft. Felelős kiadó: a kft. ügyvezetője.
Nyomdai munkák: *mondAt Kft.* www.mondat.hu

Előfizetési díj 1/2 évre 3680 Ft, 1 évre 7350 Ft. Szerkesztőségi előfizetés esetén külföldre: 105 €. (Az áthúzódó előfizetéseknél nem kérünk díjkülönbözetet.) Terjeszti a Nemzeti Hírlapkereskedelmi Rt. és a Regionális részvénytársaságok. Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt. Postacím: 1900 Budapest. Előfizetésben megrendelhető az ország bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél, www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen, telefonon 06-1-767-8262 számon, levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen. **Külföldre és külföldön** előfizethető a Magyar Posta Zrt.-nél: www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), 1900 Budapest, 06-1-767-8262, hirlapelofizetes@posta.hu

HU ISSN 0023-415X

Nemzetközi online azonosítószám az Interneten: HU ISSN 1418-1592

Kéziratokat nem őrzünk meg, és nem küldünk vissza.

Lapzárta: a megjelenés előtti hónap 3-án!

HÍREK

Petőfi Irodalmi Múzeum – Kortárs-költőverseny; Kortárs-díj

2016. december 6-án, a Petőfi Irodalmi Múzeumban a folyóirat szerkesztősége nevében Thimár Attila főszerkesztő átadta a 2016. évi Kortárs-díjakat.

A díjazottak:

Markó Béla, költő;

Szigethy Gábor, irodalomtörténész;

Krizbai Gergely, grafikus.

A díjban olyan alkotó részesülhet, aki az adott évben publikál a lapban, és a szerkesztőség a munkásságát kiemelkedően fontosnak tartja a magyar irodalom és a folyóirat szempontjából.

A decemberi számunkban a Kortárs-költőverseny nyertes alkotásait is közzétettük.

(Báthori Csaba, Fekete Vince, Gergely Ágnes, Markó Béla, Reményi József Tamás, Tarján Tamás, Sajó László, Tandori Dezső, Tózsér Árpád, Zalán Tibor versei)

Keresse az újságosoknál a Kortárs számait!

www.kortarsonline.hu

PÓSFAI GYÖRGY

Bomlás

PÓSFAI GYÖRGY (1956) Szeged

Ragyogás • Milyen szép is ez a sugárözön! Nem ám fénypontok a képernyőn, s körben a feketeség – ömlik a fény mindenütt, telibe talál.

Szaladok a virágos domboldalon, mint a gyerek, árkot ugrok, megtorpanok. Hoppá, mi gyűrűzik a fűben? Egy sikló csúszik, tekergőzik sietve a hajlott fűrengetegben. Lehajlok, rátenyerelnék, de nagy az állat, és furcsán csíkos. Régen sok kis siklót fogtunk: elkapjuk a feje alatt, felemeljük, kissé bűdös lesz az ember keze, tekergőzik alkarunkra a vége, kicsit kellemetlen. De ez túlságosan nagy, nézd csak, milyen vastag, és miért ilyen keresztben csíkos?

– Nem kell megfogni – mondja Tibi bá, de mire elhatározásra jutnánk, és utána ugornánk, már be is csusszan egy száraz füves bucka alá, farka vége is eltűnik.

A jó öreg Tibi bá. Mióta nem láttuk?

A domboldal meredekebb lett, a városfal alacsonyabb, a felhők hasábbak, minden változik. Csak a jó öreg Tibi bá ugyanolyan. Hogyhogy nem fog rajta az idő? Napcserzette, szinte ránctalan arc, tiszta, szürke bajusz, szürke köpönyeg. Jó, hogy itt áll a domboldalon, ahol minden más lett, ő az állandóság.

Békák vetik fel magukat a fűből.

Hoppá, amíg elfordultam, a füves bucka átalakult, s lett belőle egy oldalára fordított, nagy, kerek kosár. Ejnye, de furcsa ez a kosár! Oldalából kiállnak a törött fűzfavesszők, de túlságosan szabályosan, egyformán. Nem is törött vesszők, inkább sárga-fekete hegyű szarutüskék talán, olyan az egész, mint egy nagy tengeri, tüskés állatváz. És a kosár oldalt álló szája lefedve, valami hártvány réteggel benőve, csak két nagy nyílás mutatkozik egymás mellett, mint két nagy szem. Beférne az öklöm a nyíláson. Lehajlok, hogy benézzek az egyikben, és mindjárt visszahökölök: fényes, sárga varázsszem-tündöklés belül, s a közepében megmozdul valami.

– Nem kell közel menni – figyelmeztet Tibi bá.

Kissé hátrálek, úgy hajlok le mélyre, hogy tüzetesebben megnézzem. Benn, a sárgaságban ott ágaskodik a nagy, csuklónyi vastag sikló, jó, szétterjesztett csuklyája is van, mint egy kobrának, ívben meghajlik, villás nyelvét öltögeti, résnyi szeme gyűlölettel szegeződik rám. Ha közelebb hajolnék, talán oda is váгна.

– Mi van itt, Tibi bá?

– Régen láttalak – mondja Tibi bá, és szeme kutatóan rám szegeződik.

– Mindig így süt a nap? – kérdezem óvatosan. Tetszik ez a fény, a Bázison elszoxtam tőle. – Mi újság itthon? – billentem a fejem a városfal felé.

– Kicsit megváltoztunk – mondja Tibi bá.

Figyelmesen körülnézek: tényleg, a domblejtő lapályba megy át a fal felé, fák nincsenek sehol, forgalmat se látok, igaz, ez a fele mindig is nyugalmas volt, csak a pillangók csapongtak, fecskék csiviteltek, legelésztek az állatok. Tényleg, mi ez a csönd? Hová lettek a lepkék, miért nincsenek madarak az égen?

– Szöcskék és békák vannak – találja ki a gondolatom Tibi bá. Ugrálnak is szaporán a száraz fűben, mintha hajtaná őket valami.

A Bázison ilyenek sincsenek, van viszont ászkarák és sötétben élő csiga. Ropognak az ember talpa alatt a folyosón járva-kelve.

Beszélhetnékem támad.

– Van egy kis időm, gondoltam, kicsit körülnézek, hazalátogatok, meghallgatom az ismerősök történeteit, harapok ezt-azt. Mit ajánl, Tibi bá?

– A Bázist régen bezárták, nem igaz? – kérdez vissza Tibi bá.

Befelé mosolygok, nem egészen úgy van az, kérem. Óvatosan körülnézek.

– Hát igen – mondom –, a Bázist bezárták, legalábbis ezt a hírt kürtölték szét akkoriban. Leszerelték még a csapokat is, lelakolták a szögesdrótos kaput, eltakarodtak a felpakolt teherautók, a betont felverte a gaz.

Ma búbos pacsirta költ a lapostetőkön, a lehegesztett, nagy acélkapukra foltokat emésztett a rozsdá. A két torony még fehéren villog, de pereg a festék, az üres váz messziről is kihívás a merész kirándulóknak. Valaki leverte a kapulakatot, a bátrabbak beóvakodnak, felmásznának, de a létrák vasfokai kilazultak, hiányosak, nyikorog a torony, jobb visszavonulni.

A lejáratok befalazva, de az igazán merészek találnak egy-egy nyitott tetejű szellőzőnyílást (olyan, mint a tengeralattjárók kerékre járó kibúvónyílása), lemásznak a vaslétrán néhány fokot, szoktatják a szemüket a sötétbe, aztán felkiáltanak a társuknak – csak szemét és nyirkosság! –, és sietve felkapaszkodnak, tesznek egy kört a betonon, aztán hátra-hátranézve kísétnak.

Persze, mi mindent látunk – mosolygok magamban.

Mintha kolbásszal klopfolnának egy nagy darab húst – fordulok hátra a hangra. Hát a kígyós, kosárszerű szerkezet átalakul, kolbászféle csápok csapódnak, gyorsan egymásra hajtogatódnak, és az egész átváltozik egy kompakt csomagká! Olyanná, mint egy súlyos, kötözött postai csomag. Csak ez valami puhás, nyálkás húsféléből van, mint valami tengeri puhatestű. Álmélkodom nézem, ahogy a csomag elkezd siklani a lejtőn. Utánalépek.

– Nem kell közelebb menni – figyelmeztet Tibi bá.

És már látom is: a csomag gyorsan siklik a csúszós talajon, lebernyegek hullámszerűen alig láthatóan alatta. Tényleg, közben lejjebb sodródottunk, és itt már elmarad a száraz fű, a talaj sikamlós és nehéz szagú, alig lehet megállni rajta. Könnyen siklik rajta a csomagszerű szerkezet. Békák ugrálnak mindenfelé, némelyik nem tud kitérni, a sikló hús alá göngyölődik, vagy egy oldalt kinyúló lebernyeg tapad rá, és húzza be maga alá. A béka röviden felsivalkodik, aztán eltűnik a csomag alatt.

Alig tudok a lábamon megállni. Mintha egy óriási, lilás, rothadó húsdarab kenődő tetején egyensúlyoznánk. A Bázison nincsen ilyen, a beton hideg és masszív.

Két emelet mélyen, kétszázig megy a szobák számozása. Ott ülünk a képernyők előtt, és nézzük a kis fénypontokat.

– Igaz, hogy rakéták is voltak? – kérdezi Tibi bá, aki láthatólag biztosabban áll a lábán. Lassan csúszunk lefelé.

– Azok nem – rázom meg a fejem. – Azok máshol voltak. Mi csak figyeltünk, és szóltunk, ha kellett.

Résen kell lenni. Sokan azt hiszik, semmi szükség a Bázisra, megszűnt a fenyegetés, okos döntések születtek, mindenki hazamehetett. Nem kötöm senki orrára, Tibi báéra sem, de valójában maradtak ott lent néhányan, a lakat, a rozsdás kerítés csak álca. Valakinek figyelni kell, feltűnnek-e a kis fénypontok.

Most látom, több húscsomag is mozog a lejtőn, tankszerűen haladnak erre-arra, egymás után kebeleződnek be a kétségbeesetten szanaszét spriccelő békák. Honnan ez a sok béka?

– Főnről, a fűből jönnek, van utánpótlás – találja ki megint a gondolatom Tibi bá. Valóban, mintha onnan hajtaná ki őket valami.

Zirr-zurr, csitt-csatt – megfordulok megint a hangra. Hát egy csúszó csomag megint átalakul, karokra bomlik, fémesen csapódik, zsugorodik, szárad, és mozdulatlan, kisebb csököteggé alakul. Semmi aktivitás ezután, csak úgy van, vár, életjelet nem mutat. Ott egy másik szintűgy. Úgy látszik, kívárnak.

Itt állunk már a falnál, Tibi bához fordulok.

– Volt egy lánya, Katica, mi van most vele? – kérdezem közömbös hangon. (Vannak ugyanis terveim, nem csak úgy sétálgatok, csúszkállok, ha egyszer már kijöttem.)

– Jobb lenne visszamenni a Bázisra – mondja Tibi bá. Ránézek és meglepődöm, eddig nem is észleltem, de sűrű kapucnija, mint a kobra csuklyája, és ahogy a csúszós, dögszagú talajon imbolyogva rám néz, hidegség lövell a szeméből.

Jól van, megyek is, csak kicsit nehéz lesz felfelé csúszkálnom ezen a kifordított bélhez hasonló felületen. Valahogy visszamegyek, aztán figyelek, kívárok.

Mi lenne? • Ha elvállalnál egy munkát, és kitesznek a sivatagban, ott állsz, ahogy a helikopter port kavarva felemelkedik, mellbe vág a forróság, elbámulsz a sós katlan alján végtelen hosszú sorokban, legyezőszerűen szétváltó síneken álló vagonokon, marha-, kavics-, rönkfa-, személy- és olajszállító kocsikon, vonatszerelvényeken, melyeket idetoltak végső pihenőre, s neked hat hétig őrizni kell, ott a szélén a fehérre festett vagon a lakod, felhágsz a lépcsőn, nyikorogva nyílik a vasajtó, odúd sarkában köbméterszám a palackos víz, egy kiálló vasdarabon puska függ, egy asztal, egy dróthálós, matracos ágy, egy lavór, kisépred a beszivárgott homokot, lecuccolsz, máris otthonodnak érzed, véletlenül levered a rádióadód, összetörik, de jobb is lesz így, ezért is jöttél minden személyes holmi nélkül, megszabadulni, csak a fény és a meleg, azt hogyan bírod, de jön a hirtelen csillagos éj, kiteszed a széked a peronra, és még élvezed is, hogy nem tudsz első este aludni, hullócsillagok ugyan nem jönnek, de próbálsz időnként megbecsülni az időt a Tejút forgásából, aztán hajnalra csak lefekszel, és mély álomba merülsz.

És másnap cserepes szájjal, égő szájpaplással ébredsz, a Nap magasan áll, jó, hogy fehér a vagon, iszol, aztán nekiindulsz felmérni a birodalom határait, de a terület óriási, csaknem eltévedsz, de körben a komor hegyek karéja mindig behatárol, mielőtt kiszáradnál, visszatalálsz, és inkább elrendezed kevés holmidat, felmászol a vagon létráján, a tetőre ülsz egy ernyő alá, ott mozog kicsit a levegő, gázfőzőn ebédet készítesz, van rengeteg száraz kaja, csak forró víz kell hozzá, látod, hogy dolgoz itt nem sok lesz, csak bele ne bolondulj, napirendet csinálsz, kimosod a trikóidat, pillanatok alatt megszáradnak, a további napokon aztán beosztva, óvatosan egyre messzebb kirándulsz, térképet rajzolsz, belakod a környéket, elhúzod az ajtókat, benézel az üres vagonokba, találgatod, mit szállítottak bennük utoljára, körülöttük felfedezed a kiszáradt, sós pocsolyákat, a homokbuckákat, a kötőmelékes lejtőket, az először élettelen táj este előbújó sok bogarát, egerét, hallgatod éjszakánként a ragadozók nyivákolását, figyeled a tikkasztó nappalban rendületlenül köröző keselyűket, próbálgatod a puskát, de nehéz, nem cipeled magaddal, inkább víz legyen nálad, húzod naponta a strigulákat, aztán egy kora reggel neki-vágsz a hegyek lábának, találsz egy bejáratot, egy szakadékot meredek falakkal, amin felfelé csenevész zöld növényzet tengődik, foglyok repülnek fel, és egy üde zöld fűcsíknál csillogó vízereszkére bukkansz, felfelé követed, és egy rozsdás, de még forgó szélkerékre bukkansz, ami a mélyből kevés vizet pumpál fel, körülötte valami régi romok, gerendamaradványok, valaki itt próbálta megvetni a lábát, merítesz a vízből, milyen jólesik a friss víz, ide fogsz járni megtölteni a kulacsod, van itt valami természetett növény is, pár tő az egész,

halvány emlékeid szerint ehető a gumója, kiásol néhányat, beleharapsz, ínyed végre friss ízekre talál, ez főnyeremény, beleszed majd a napi rutinba, hogy idejársz, felrisszülve térsz vissza vagonodhoz, közben feltámad a szél, estére egyre vadabbul lökdös, és furcsákat álmodsz, ahogy a szélben megszólalnak a vagonok, nyikorognak a tolóajtók, zörögnek a szellőzők, aprókat támolyognak, lökdönek a kocsisorok, énekel a sivatag, álmodban repülsz a hegyek felett, soha nem járt kanyonokba lesel be, egyikben oázis, mintha valaki feltérintene rád, de aztán felriadsz a teljes csendre, áll minden, ismét rekkenő a hőség, tűz a Nap, tovább a strigulák, napi rutin, reggelente eljársz a szakadéka vízért, dézsmálsz a növényeket, de a gumók elfásodnak, már nem ízlenek, megkóstolod a föld feletti bogyóját, nem is rossz, élvezed az új ízt, naponta fogyasztod, közben meg azt veszed észre, hogy egyre gyöngülsz, a távolságot nehezen becsülsz, nehezedre esik lassan a járás is, a gondolkodás is, nap-hosszat ülsz a peronon, régvolt, kellemetlen gondjaid jönnek elő, agyalsz hiábavaló dolgokon, mit keresel itt, nincs semmi terved, elhagy az akaratod, kezdesz begubózni, aztán fekszel az ágyon, rosszul vagy, hányasz, látásod homályosodik, fókuszátlan lesz, hallucinálsz, ismerősök jönnek feléd vigasztalni, de csak lökdösnek, hogy a te hibád minden, tisztább pillanatokban félsz, hogy nyomorultul itt pusztulsz, rágcsálsz a korábban az ágyad mellé gyűjtött lédús bogyókat, mégis rettenetesen lefogysz, tovább gyöngülsz, torkod kiszárad, lassan inni sem bírsz már, hányás sem jön belőled, életed lényegtelené válik, emlékeid sincsenek már, kiüresedsz, szálló pernye vagy, nem tudod, egyáltalán ébren vagy-e még, aztán az utolsó, lanyha vérhullámban megvilágosodsz: ennek a növénynek nem eszik a bogyóját, te lassan megmérgezted magad, most erőt veszel magadon, erőlködve megiszol annyi vizet, amennyit csak bírsz, aztán elveszted az eszméleted.

Akkor aztán egyszer csak, talán napok múltán, magadhoz térsz, könnyű vagy és gyenge, mint egy szélfújta termés, de agyad már tiszta, pontosan látsz, tudod, mit kell tenned, nem félsz már, lassan gyűjtögetni kezded az erőt, beosztva, mértékkel eszel és iszol, már fel is tudsz kelni, és már nem is érzed magad itt idegennek, tiéd ez a birodalom, ahogy széttekintesz, ismered zugait, parancsolsz a vagonoknak, a szeleknek, az egereknek, a kocsisorok kinyújtózott végtagjaid, a csillagos égbolt a kitágult tüdőd, és minden kontroll alatt van, aztán megjelenik egy sárga kutya, először messze ténfereg, el-el-tűnik, majd napról napra közelebb húzódik, óvatosan vesz a letett tányérból, lefetyeli a vizet, egy nap végül hálásan melléd telepedik az árnyékba, ettől fogva együtt jártok, járőröztök, messze sziklataréjokat bejártok, felmáztok a hasadékokban, furcsa, csillogó köveket találtok, átvágtok a napsütésben percegő, pattogó hangot hallató sós tornyocskák lapályán, találtok egy mélyedésben tömény sós, meleg vizet, nyüzsögnek benne a különös rákok, fenéken mászkáló léglárvák, kikelve kímásznak, és feketébe borítják a tavacska partját, szívogatják a rothadó moszatot, minden lépésre térdig érő felhőként zúgnak fel, aztán lávagörgetegeken és gipszbuckákon keltek át, majd ismét a vonatok között barangoltok, és neked minden ismerős már, és nem is húzod a strigulákat, nem is gondolsz a helikopterre.

Mi lenne? Most azonban végre szólítanak, egyedül maradtál már a rendelő hosszú, visszhangos folyosóján, te következel, belépsz a fényes ajtón, teszel néhány lépést, leülsz a fehér székre, egyenes derékkel, és szorosan összezárod a térded.

Fények • A ház sokáig sötétben állt. Aztán egyik este jobbról autó gördült a felhajtóra, reflektorfények vetődtek a felemelkedő garázsajtóra, majd a jóformán üres garázs belsejébe, az autó begördült, piros hátsó lámpái kihunytak.

A ház ezután megelevenedett. Fények gyulladtak, először a földszint ke-rek kajütblaka világosodott ki, majd sorban felgyulladt az emelet minden lámpája. Az ablakok mögött – amennyire ki lehetett venni – középkorú, jó vá-gású, szikár férfi járt-kelt. Késő éjjel hunytak ki a fények.

A továbbiakban bizonyos megbízható rendszeresség látszik kialakulni. A garázsajtó állandóan nyitva. Este jobbról begördül az autó, lámpái kihunynak, szinte azonnal kivilágosodik mellette az előszoba, majd megint elsötétül, szinte egy időben felgyullad az emeleti nagyszoba csillárja, majd mögötte az innen nyíló konyha. A konyha szinte mindig fényben van, a nagyszobában viszont elalszik a csillár, és csak egy olvasólámpa vet sárga fényt a bal sarokból. Egy-kétszer aztán nyíló-csukódó fényesség csap a szobába: fürdőszoba lehet ott hátul. Éjfél után sötétül el a ház.

Szombaton változik a rutin. A férfi mellől karcsú, szürke árnyék libben ki a kocsiból, a fények rapszodikusán változnak, néha teljes sötétség lesz egy időre, aztán a lámpák újra felgyulladnak. Hol egy, hol két alak tűnik át a nagyszoba ablakain, hol ketten összefonódva keringenek egyiktől a másikig, hátra a konyháig. Hajnalig is tarthat a kiszámíthatatlanság.

Idővel a szombat éji rendetlenség is a rendszeresség része lesz, a ház belesimul a környezetébe, fényei koordinálódnak a szomszédokéval, véglegesen látszik a koreográfia.

Aztán egyik éjjel nem jön meg az autó. Másnap korábban jön. Szombaton egyedül száll ki a férfi. A fényeket összevissza kapcsolják-oltják. A konyha hajnalig kivilágítja.

A rendszeresség nem tér vissza. Kiszámíthatatlan, mikor jön meg az autó, fény alig gyullad, leginkább csak az olvasólámpa ég, kevés fényt vetve egy íróasztalra. Néha napokig nem történik semmi.

Aztán egy éjszaka közepén fény gyullad a garázsban, a férfi valami hosszú tárgyat a csomagtartóba tesz (ásó?, lapát?, fegyver?), az autó kigördül, balra elhajt, hajnalig távol marad.

Másnap éjjel másik autó is érkezik, beáll a felhajtóra, karcsú árnyék libben ki belőle, be az előszobába, fel sem gyújtva a villanyt, fent kivilágosodik a nagyszoba rövid időre, két alak mozog megint, aztán a könnyed árny sietve távozik, tolat, jobbra elhajt.

Következő éjjel sokáig nem mozdul semmi, az autó a helyén, a nyitott garázsban, a ház sötét. Éjfél körül aztán sorban felgyulladnak a lámpák, a férfi idemegy, odamegy, rakosgat, rendezkedik, az íróasztalhoz ül, néha felkel, kimegy a konyhába, járkál, néha a fürdőszoba fénye csap ki az ajtónyíláson.

Aztán sorban kihunynak a fények, először fönt, majd lent, egy árnyék moztos a garázsban, kigyulladnak az autó lámpái, kitolat, a garázsajtó leereszkedik, az autó lassan balra elhajt. A ház ezután már végleg sötétben marad.

Csőd • Vannak ezek az, izé, 20-30 centiméteres, rovarlárvaszerű lények. Füre lábakon szaladnak, siklanak, szegmentált testük enyhén hullámszik, és mintha erős rágójuk is lenne. Bizonyosan méreganyaguk is van. Elég gyorsak, de ezt be lehet kalkulálni. Ami viszont kiszámíthatatlanná teszi őket, az az, hogy néha fél métereseket is tudnak villámgyorsan előreszökellni. Figyelmesen kell járni, és messziről kikerülni őket, ez a megoldás.

Nem is ez az igazi gond ezen az amúgy kellemes, dús fűvű, illatos réten. Hanem a medvék. Persze, azok is szívesen jönnek ide számócsát keresni, a köveket megbolygatni, kicsit gombászni. Na meg bennünket levadászni.

Kicsit belemelegszünk a számócsázásba, aprókat sikkantunk örömmünkben, hancúrozunk, kergetőzünk, aztán egyszerre csak nyakunkon a baj.

Elég nagy a rét, de erre-arra lehajlik, nem látjuk be, s a dombél mögül hirtelen felbukkan egy nagy, busa fej, valami gyorsan mozgó tömeg. Kicsapnak az erdőből, és hipp-hopp itt teremnek.

Erre lettek kitalálva a csőgödörök. Mindenfelé ott tátognak, ha nem figyelünk, véletlenül bele is léphetünk, kifordul a bokánk, megroppan a térdünk, beverjük a csípőnket. Nem kell olyan figyelmetlennek lenni.

Nem is tudjuk, ki ásta ezeket a gödröket. Valami géppel vájhatták őket, egyforma mélyek, függőlegesek, csőszerűek. Átmérőjük akkora, hogy éppen beleférünk, a mélységük meg éppen elegendő. Ha jön a medve, szaladunk a legközelebbi gödörhöz, és – ha szerencsésen elérjük – zsupsz, kezeket magunk mellé szorítva beleugrunk, lecsusszanunk.

Elméletben egyszerű, de most nincs időnk gondolkodni, hatalmas medvefej csapja szét a füvet, és jön, mint a gyorsvonat. Szaladunk, amerre látunk, és csak bizakodunk, hogy egy gödörbe belebotlunk.

Amott szalad Tibi bá, függén kapkodja a lábait, nem jó most az a lobogó szürke köpönyeg, nehogy fennakadjon a gödör szélén...

Nézegetni nem tudunk, Tibi bá gondoskodik magáról, előttünk a gödör, kis felugrással villámgyorsan belezuhanunk. Éppen időben, a medve nyálasbűzös lehelete már a nyakunkban.

Itt állunk most kissé beszorulva, kezünk magunk mellé szorítva, arccal az oldalfal hús, zsíros talajának, szaglászva a nem is kellemetlen földillatokat. De nem erre figyelünk, hiszen a medve nem mond le terveiről egykönnyen. Fentről benyúlva, hosszú karmaival kaparászik, szinte hajunkat borzolja. Fókát akar fogni a réten a lékből.

Nem tudjuk, ki ásta ezeket a gödröket, de jól kigondolta a mélységét: a medve éppen hogy nem ér le hozzánk. Kisvártatva fel is adja, és elégedetlen morgással eltávozik.

Na, most már lehet gondolkodni: hogyan is jövünk ki? Kezünk beszorulva, felettünk egy méter a tágas mezőig. Félszeggel felpislantva kék, kerek, gynyoros égdarab néz le ránk. Kell lennie megoldásnak. A levegő nyilván nem fogy el. A pánikot lenyeljük.

Óvatosan mocorogni kezdünk: aha, a csőgödör fala mintha rovátkolt lenne. Ha kifeszítjük a könyökünket, aprókat emelhetünk magunkon. Lábfejjünkkel manőverezve, a rovátkákban kitámasztva a függőlegesen megnyert centimétereket stabilizálhatjuk. Apró testhullámokkal is segíthetjük az araszolást. Néhányszor visszacsúszunk, orrunkat legyalulja a friss, televény föld, de sebaj. A kétségbeesés és a remény erőt ad, lassan-lassan felküzdjük magunkat, és végre kitoljuk a fejünket a széles levegőbe, nagyot szírpantunk.

És mögöttünk felhördül a medve, mert van ám neki is ravaszága, lekuhadt a gödör szélén, megvárni a fókát.

Tetem • Szeretek levegőt venni. Szinte minden lélegzetvétel más, csak oda kell figyelni rá. A szagok, illatok kavalkádja a dohos pincétől a nyíló hárson át a tömjénes ravatalozóig! De van a levegőnek hőmérséklete, nedvessége, nyomása, oxigénje, frissessége, száll benne a por, a füst, a pára... Mint ingyencnek az étkezés, a tudatos levegővétel nem csak létfenntartás!

Most azonban zavar van a levegőben, dögtől terhes a lég, a szag széttérül. Azt mondják, egy tetem van a lejtőn, a városfaltól kissé távolabb.

Igen, egy nagy, szürke, felismerhető képletek nélküli halom hever a parton az esti szürkületben. Nem közvetlenül a víz szélén, hanem jóval feljebb, a domb enyhe lejtőjén. Nagy csapat holló tanyázik körülötte, rikácsoló-ugatató sírályok rebbennek egyik oldalról a másikra.

Nem lehet tudni, miféle tetem. Hogyan jött ki ilyen messzire a vízből? Csúszásnyom nem látszik. Vagy fentről, a szárazföld felől érkezett? Nagy, domború halom, középen egészen magas. Semmiképpen nem bálna. A súlyos tömeg alól mintha lábak vagy csápok végei nyúlnának ki. Kemény, természetes páncél borítja, a madarak csőre nem bír vele, csak kerülgetik a hozzáférhetetlen húshegyet.

De még a medve sem bírja megbontani. Nyomok kerülgetik körbe, de a tetem sértetlen.

A bomlás viszont nyilvánvaló, tele van vele a levegő. Egyszer csak nagy durranással kireped a test, a feszítő gázok kirobbanása belső tartalmat és húscafátokat szór szét, beterítve a környéket. Szerencsére csak távolból figyelünk.

Az ijedten szétrebbenő madarak visszamerészkednek, és kisvártatva már a hosszú repedés körül tülekednek, zajonganak. A most már hozzáférhető húsból cafátokat tépnek, és iszkolnak a többiek előtt a megszerzett zsákmánnyal. Aztán besötétedik, a csődület széteszlik.

Reggelre a medvék is itt vannak, ők veszik birtokba a dögöt. Amíg jól nem laknak, inkább egymással vannak elfoglalva, hörögve-acsarkodva csapkodnak a másik felé. Rengeteg a hús, lassan aztán ők is eltelnek, ellustulnak. Némelyik a tetemen nyúlik el, ott alszik. Azzal sem törődnek, hogy a kisebb állatok most visszamerészkednek, és ők is degeszre tömik magukat. Olyan nagy a tetem, szinte meg sem látszik rajta, hányan jóllaktak.

Teherautó-zúgás erősödik fel, megállás, vezényszavak, és a dombélen fegyveres katonák raja tűnik fel. Futólépésben közelednek, oldalt Tibi bá szalad velük, szürke köpenye csak úgy lobog, nem lehet tudni, vezeti-e vagy kíséri a csapatot. A madarak szétrebbennek, a medvék eltűntek. A katonák szakszerűen biztosítják a terepet, szögesdrótkordont állítanak fel, méricskélnek, adatokat rögzítenek. Néhány tiszt jelenik meg, körbenéznek, aztán távoznak.

Harmadnapra a katonákért teherautó jön, csak néhány őrszem marad. Később azok is elhevernek. Délben a parancsnok körbejár, cigarettát vesz elő. Odalépek, tűzzel kínálom, elfogadja.

– Nem könnyű kibírni – bökök a rothadó tetem felé.

A parancsnok füstöt fúj.

– Látott valamit? – kérdezi.

– Semmit – rázom a fejem –, később jöttem. Pedig szoktam figyelni.

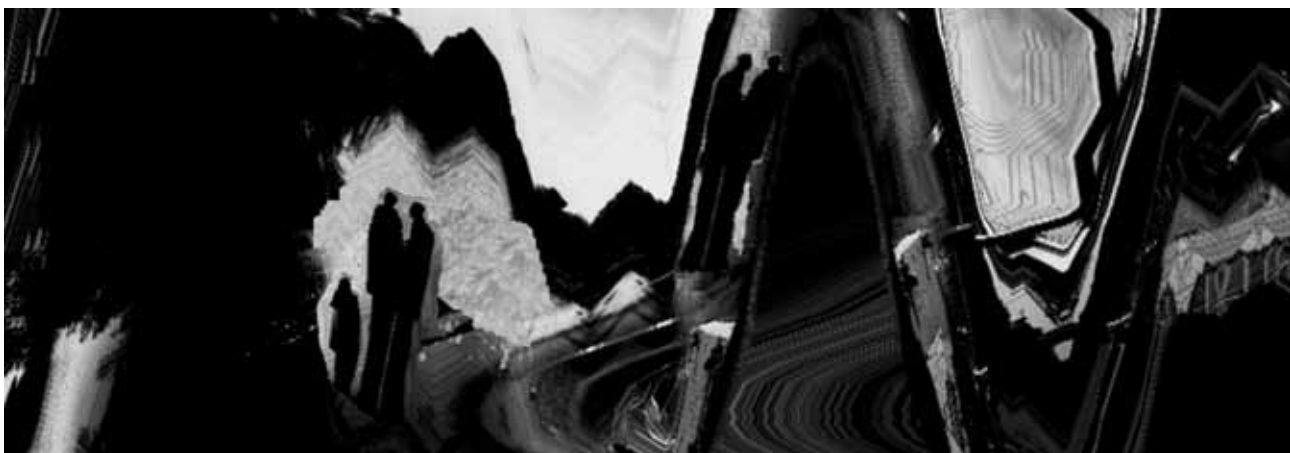
A parancsnok rám néz, végigmér, aztán elfordul, úgy mondja:

– Szükségünk van pár jó emberre, aki tud figyelni.

Készségesen előrehajlok kissé, biccentek, lazán lelógatott tenyerem enyhén kifelé fordítom. Sok nekem ez a fény, elég volt, visszamennék a sötétbe, a képernyő elé.

– Majd szólok az érdekében – mondja a parancsnok, és ő is leheveredik a fűbe.

Hátrébb húzódom a bokrok árnyékába, nem zavarok, csak várok és figyelek és lélegzem, én sohasem alszom.

ÁGH ISTVÁN (1938) Budapest

ÁGH ISTVÁN

Nyári délután, viharral

Olyan, mintha már láttam volna, olyan idegenül ismerős ez a kép, és nem függ össze a valóságos egésszel, emlékeim rétegekbe préselődött emlékét látom, kinyúlik a földnyelv a semmi szájából, egy régi földút áttűnésében ível a keréknyom, s nappali világűr érintkezik a vájatokkal, s mint valaminek a mása, bizonytalanul kóvályog képzeletem, naptalan, árnyékkal duplázva sugároznak a földi formák, a fény kévéből rakott égbolt árnyékostól szóródik széjjel, mint a rég elfelejtett aratás végén a szétdőlt asztag,

a viaszsárga világosságban olyan idegenül ismerős ez a részlet, mint egy műélmény megvalósult emléke, mint a festék, ahogy a vásznon átüt raszteres foltokban, s elveszti fényét Ferenczy Károly nagybányai utcája, Szinyei Merse Pál felvidéki báránnyelűs pacsirtakékje s Mednyánszky László kárpáti kéregbarna hegylánca, a hátlap színeiben változik az anyag, míg a nyári vasárnap délután idült, sűrű és nehéz levegője megüli a panorámát, s az elnehezült formák emlékeimbe süllyednek, ahogy együtt a múltba,

mint béna testbe a szív, a lélegző tüdő, míg zsibbadt tagoktól zsibbadnak a lombok, s mintha kifiamodva, leválni fordulnának ki magukból a növények, ahogy Kokas Ignác zöldje is ízületeiben bomlik szét, és feltört héjakat, inaszakadt vesszőket, nyílt törésű szálfát és gazt és gazt terem, laput és vadcsalánt a nép indákká pusztult szerszámaira, s művét bevonja barna hímporral az őskori aljnövényzet, a finom csipkés páfrány, mintha megtelt temető mellől nézném a járatlan útra települt akácost, ahol nem is vagyok, de tudom, hogy volt egy út,

s még most is homokos kerékvájatokkal ível a dombra, mindennek kettős a megjelenése az időben, s ezzel a kétszer nagyobb teherrel nyomja a földet a holtakra, sárga agyagon zöldell a gyom, s az agyag foszforeszkáló sárgája vetül alulról, ez az a részlet, melyet utoljára láttam a temető mögött, kuglipálya volt, még a lakosság idejéből, zöldpenészes agyag sárgáján átragyognak a pinka pénz alumínium fillérei, a bábuállító gyerek nyomában, vagy a hazakerült hadifogoly ünnepléséből maradt söröskupakok, a hősök juharfái alatt,

feküdt a település hosszában egy kátyú, ahol már nem
 szekerезem, voltak nyomott, viharra feszülő nyári délutánok,
 és ez a mai légből kapott sem múlik el zivatar nélkül,
 és a nagyerdőt sújtó vihar veri a határt, erdő terül szét mindenütt,
 s nem vesz körül semmit, erdő megint az Irtás-dűlőn, az Erdőn,
 a Tüskésben és a Tölösben, és nem is bükkösök, tölgyesek,
 gyertyánosok, hanem a bozót vegyes fajtái burjánoztak el,
 s felnőttek sűrű, vékony szálakká egy-egy túlélő mezei diófa,
 jegenye köré, a legelővé vadult művelt határ után,

megtúrták a vaddisznók a dagonyázó gödröt a vadkörtefa alá,
 és a vadak elszaporodtak, és a vaddisznók leginkább,
 vadászok nélkül járványos dögöket áztat a vízmosás,
 most végre megvalósult a teljes, tiszta natúra, erdészek nélkül,
 a zöld Pannon-tenger a bujdosó betyárok legendás Bakonyán,
 mámoros ünnepet ül az embertelen szabadság
 az otffelejtt katonasírok fölött, minden emlék és minden
 krónika nélkül, mintha nem is lett volna bölcsőhely és séta
 bölcsőhelyem körül, és az sincs, ami lehetne ebben a versben,

miként Paál László képein vihar készül a barbizoni
 erdők felett, ám az ég gyanús, tépett felhőivel
 ezen a tájon áll össze viharfelhővé, mert majd ebben az
 országban hőköl vissza az ökörfogat a lesújtó villám
 taglója előtt, s válik galagonyabokorrá a jégverésben,
 azóta is ott áll a *Somlou rea meneh utu* szélén zölden,
 tucatszám csapkod az isten ostora az égből egyszerre,
 ezerszer látott sudarak csattognak, durrognak, dörömbölnek
 ezerszeres visszhangon a tisztásra menekült ezüstnyárfára,

s mint Delacroix festményén a tébolyult fehér kanca
 ágaskodik és zuhanásba dermed, itt már nem lehetek bátor,
 mint pásztor koromban, a fák és a füvek kisülése láttán,
 a rejtett erők találkozásától, mint egy végtelen lőszerraktár
 tüzel és végigfut a robbanás az erdőn, s a légnomás folytonos
 szele játszik bátyám vadkörtefáján, s törzsén a húrok
 szaggatott medveordítást hallatnak, míg a csúcson anyám
 félelmét sikoltják az ágak, és ez a nyári délután mindig ugyanaz,
 mert az van, ami apánk júliusi halálával kezdődött,

meg egy halál utáni vers van, vagy olyan, mintha odaátról
 szólna, nem szűntek meg a földi élmények véglegesen,
 még azon a helyen maradva, de már nem azok, előbb a formát,
 aztán a jelentést veszítik, s mint a levetett héjak, belefeketednek
 az avarba, most még nem veszett ki a nyelv, a dallam, de amiről
 szólna, már csak nyomokban, az elmúlás összefüggéseiben,
 közben a vers is fölszámolja magát, hallgatóság nélkül,
 ez lenne a jövő, vagy már a jelen?
 balsejtelve egy sötét anyagból teremtett világnak?

POSTSCRIPTUM

Anyám a leveleiben, legalább negyven éven át,
szorgalmasan sorolta föl községünk eseményeit,
s a halottakat név szerint mint postskriptumot írta meg,
hisz mindegyikhez volt közöm, valamiképpen rokonok,
s ha most a néhány száz lapot egyfolytában elolvasom,
azonnal elcsodálkozom, micsoda háború folyik,
mennyi közönséges halál, pedig gyilkosságok sora,
fölülről vezényelt ragály, emberre terjedt marhavész,
emberöltökön átnyúló, múlttá nyilvánított Mohács,
amelytől három nemzedék kimúlt vagy meg sem született.

Anyám izgatott, fekete hollónak látszik messziről,
röpdös a földön, mintha csak elvesztett volna valamit,
mint akinek dolga akadt még a világgal, mielőtt
hullott tolla marad csupán a novemberi parlagon,
közelebbről Kanizsai Dorottya hajlong a mezőn,
mintha csak egy krumpliszedő emelgetné a zsákokat,
halálos téboly sürgeti, hogy összeszedje népeit,
táncolva a Mohácsi vész nagy rakás halottja előtt,
s nevük, emlékeim szerint egyenként belém temeti,
hogy őrizzem őket tovább, mint hű utód, gondozva mind.

Anyám halála reggelén korán csörgött a telefon,
mintha az ottani kakas ébresztett volna itt, Budán,
majd nyílt töréstől megviselt szálkás parasztírás helyett
kis köpcös nyomtatott betűk zsizsikje nyüzsögte a hírt,
közhírré tétetett nevét őrzöm ebben a versben is,
hogy a sorban ki követi Vas Erzsébetet, nem tudom,
következik-e valaki, vagy immár halhatatlanul
szaporodnak, s idegenek, vagy nem lakik ott senki sem,
s a vadon a Bakony felől terjed a temető fölé,
s gyertyák helyett novemberi boggyók pislognak mindenütt.

CZIGÁNY GYÖRGY

Szólampróba

Tremolo

CZIGÁNY GYÖRGY (1931) Budapest

A minél tökéletesebb, tisztább összhangzás érdekében tartanak az igényes karvezetők, karmesterek szólampróbát is: egy-egy dallamvonulat életét a többtől függetlenül kicsiszolva, előkészítve a teljes mű megszólaltatására. Kiderül, hogy a mellékesnek látszó, háttérben maradó, „töltő” szólamok is fontosak a hangzás egészének pompájában. Ilyen szólampróbálgatás az én életrajzi sorozatomban a melléktémák kiemelése, az életút egészéből kiemelt bemutatása. Költő vagyok, ez a legfontosabb munkám. Ehhez nekem a zongoraművészi gyakorlatra is szükségem volt, s nem nélkülözhettem volna a versírás érdekében a szerkesztői, riporter tevékenységet sem, a rádiós-tévésvéztizedeket. De adatott más is. Műkedvelő módjára, szeretetből váltam valamennyire orgonistává! Koncertezésre nem gondolhattam, de a napi liturgia szolgálatában mégis eljutottam elég virtuóz fokra, különösen az improvizációkban gyümölcsöztetve a zongorista manuális fölényét. Ostrom után a szomszédunkban álló krisztinavárosi templomban ministrálgattam, s az alakulató énekkar kíséretét láttam el harmóniumon, később orgonán. Karnagyunk a neves zeneszerző, konzervatóriumi tanár volt: Deák-Bárdos György. Akkoriban a bátyjától, Bárdos Lajostól megkülönböztető előnevét már nem használta. A helyi kántor nem volt alkalmas bonyolultabb kották lejátszására, a maga módján kísérte a templomi népéneket. Tizenöt évesen, jobb híján, én-rám hárult az énekkar kísérete. Mise kezdetekor, áldoztatás alatt vagy kivonulásra pedig a rögtönzés, a hirtelenjében kitalálendő orgonamuzsika. Nagyon élveztem. Pedig nem az előadó élvezete fontos, hanem a hallgatóságé, a híveké az áhítatot segítő ünnepi hangulatban. Ültem a hárommanuális hangszer előtt, már kiigazodtam a pedálok használatában is. A redőnyök pedállapjait finoman lehetett nyitni-becsukni, ha egy motívumot kicsit hallhatóbbá vagy tartózkodóbbá akartam formálni. És ott volt a lábbal is, kézzel is kapcsolható „tutti”, mely a teljes, hatalmas hangszekrényt megzendítette, amikor a sekrestye ajtajában megrántották a mise kezdetét jelző harangocskákat. Úgy ültem ott szemben a három billentyűsossal, az ötvenkét regiszterkapcsolóval, mint pilóta egy hatalmas repülőgép vezetőfülkéjében. Csábítóak voltak a regiszterek elnevezései: vajt fuvola, vox caelestis, zergekürt, trombita, és örömet szerzett a kétlábás csilingelő sípok megszólaltató billentő mozdulat is a hófehér lapocska hajlatában. Lábamat a mély c-hangra helyeztem: a tizenhat lábás basszus nagyon halk volt, szinte csak morajló remegés, távoli földrengés jele. És a kapcsolótáblák végében ott volt a tremolo! Kevésbé jó ízlésű kántorok szokása volt, hogy ezt az igen gyöngéd hatást az áldoztatás perceiben bekapcsolták, egy-két népénekdallamot szentimentálisra hangolva ismételtettek, meglágyítva a hívek szívét. Ahogy Illényi Katica is a maga közönsége szívét a Művészetek Palotája nagytermében, amikor megszólaltatja meg sem érintendő hangszerét, a theremint, melynek édesen búgó, fel-felsikoltó hangja igen emlékeztet az orgona tremolo játékának érzelmességére. Vagy a régi tánczenekarok hasonló hangú hangszerére, az „éneklő fűrészre”. A tremolo romantikus hatás, régi orgonákon ismeretlen volt. A theremin története újabb, már 20. századi: egy szovjet-orosz fizikus, csellóművész talál-mánya, aki a húszas évek végén az orosz zene legismertebb melódiáival nagy

sikereket aratott elektronikus hangszerén. A theremin elektromos hullámaival a kezek értő koreográfiája irányítja, hangerőt és a dallamok hegy-völgyeit a kezek légies mozgásával teremti meg az előadó. A zseniális fizikus egyébként a szovjet titkosszolgálat megbízottjaként New Yorkban mint muzikus vált híressé. Míg nem beleszeretett egy néger nőbe, feleségül kívánta venni: ez a szovjet illetékeseknek nem tetszett. Talán az amerikai családi kötődést már sokallták. Theremin azonban nem fogadott szót, hát elrabolták, hajóra tették, s nemsokára szibériai fogolytáborban találta magát. Innen csak a rendszer összeomlásakor szabadult. Még vissza is térhetett boldog élete színhelyére, New Yorkba, de ott nemsokára meghalt. Kamaszkoromban még ki-kipróbáltam a tremolo remegő, lebegő hangzásait, de hamar leszoktam róla. Akkor már a trombitaregiszter markáns rézhangzása jobban tetszett, különösen ha a „Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat” diadalmas himnusz háromszor, fél hangonként magasabb hangnemben ismétlődő fanfárjait lehetett megszólaltatnom. Viszont az énekkari próba előtt, az üres templom visszhangos hajóiban szinte ijesztően hatott, amikor a nevetgélő lányok kedvéért betrombitáltam: „aki nem lép egyszerre, nem kap rétest estére...”

Harminc éven át orgonáltam a Krisztinavárosban. Az első esztendő, úgy érzem, évtizedekig tartottak, a következő évtizedek semeddig... Egyszer, a kezdeti időkben a Mátyás-templom orgonáját is kipróbálhattam. De nem üres templomban és nem is kóruspróba alkalmából. Egyszerűen betévedtem vasárnap délelőtt a Koronázó-templomba, s vártam a szokásos nagymisé, melyen a kitűnő budavári énekkar szerepelt Bárdos Lajos vezényletével. Már csaknem kezdődhetett volna a szertartás, amikor valaki hátulról sietősen megérintette a vállamat. Az akkor fiatal zenetörténész, a kórus tagja, Falvy Zoltán volt az. Később a Zenetudományi Intézet igazgatója lett. Gyere fel gyorsan, súgta, nincs orgonistánk, nem jött meg a Várhelyi Tóni... Mentem a csigalépcsőn, kissé az izgalomtól is kapkodó lélegzéssel. Közben kiderült: Bárdos György *Szent Imre miséje* a műsor. Ezt a Krisztinában már játszottam néhányszor. Fölérve üdvözöltem a karnagy urat, s gondoltam, a hátralévő percekben ad néhány utasítást, figyelmeztet a tempóváltásokra, hiszen soha nem muzsikáltunk együtt. Bárdos azonban udvariasan bólintott, az orgona felé mutatott, foglaljak helyet. Azután elfordult, mint aki most már igazán ráér csendes figyelemmel várakozni a mise kezdetére. A darab, úgy emlékszem, hibátlanul szólalt meg, áldás után a *Himnusszal*, a *Boldogasszony Anyánk* népénekekkel, szokásosan. Ennek témáira rögtönöztem záró muzsikát, Debussy- és Honegger-művekből ellesett harmóniaváltások és futamok virtuóz halmozásával. Hogy erről mit gondolt Bárdos, a Zeneakadémia tudós professzora, nem tudom, mert nem szólt semmit, de barátságos mosollyal köszönt végül el tőlem.

Orgonáltam más hangszeren is. Néhány éve, a Szent Kereszt-templom új orgonájának szentelése alkalmából például, ahol az első bevezető akkordokat a hangszert megáldó püspök játszotta, ünnepi miseruhájában. Takács Nándi volt az, a kiérdemesült székesfehérvári megyéspüspök. Nándinak mondom a püspök urat, hiszen krisztinai orgonistaként az ötvenes években így ismertem meg. Mint jó muzsikos, zeneszerző kórust vezetett, minthogy a papi működéstől, politikai okokból, hosszú évekre el volt tiltva. Kedvtelésből orgonálhattam én zongoraművészként, rádiós-tévé esztendeimben is. Adódtak nagyszerű alkalmak. Egyszer Báthy Annát kísértem a Városmajori-templomban, talán rokona esküvőjén énekelt egy *Ave Mariát*. Akkor még nem is tudtam róla, hogy a húszas-harmincas évek egyik legnagyobb szopránja volt, énekelt Bruno Walter és Toscanini vezényletével is. A kilencvenes években más alkalom adódott, Kiskunhalason forgattunk, zenei tévéműsorunk révén. Üzenték, hogy van a városban egy ismeretlen énekesnő, esetleg énekelne egy Schubert- vagy Gounod-*Ave Mariát*. Gondoltam, elfeledett idős hölgy lehet: hadd

szerepeljen megint szegényke! Igent mondtam tehát. A felvétel reggelén készülődtünk. A forgatás kapkodás és tétlen várakozás kettősségében zajlik általában. Itt hamar mellém lépett egy miniszoknyás, csinos lány. Rögtön láttam, hogy ez csak a sminkes lehet. Eddig soha nem láttam: s milyen szép! Kezet fogtunk, rámosolyogtam. – Hol sminkelünk? Csodálkozva nézett. S gyors félfordulattal már a templom magasába. – Azt mondták, próbálunk majd fenn... Hirtelen megértettem: ő az említett szereplőnk. Gyönyörűen énekelt. De még nem tudta, hogy operaénekes akar-e lenni, vagy marad az atlétikánál. Világhírű operaénekes lett. Miklósa Erika volt az! Győrben, a Városháza orgonáján Simándy Józsefet kísértem, a magam születésnap irodalmi estje keretében. Orgonáltam a Budapesti Madrigálkórus muzsikusaként párizsi templomban, lausanne-i rádióstúdióban, s több nyáron át Kőröshegyen, a román kori templom hangszerén. Farkas Ferenc *Kőröshegyi betlehemesét* adtuk elő: virtuóz orgonaszólók is voltak benne.

A krisztinavárosi templom énekkarában voltak öregek és diáklányok is. A tenor szólamot Béla bácsi vezette, mérnökember, mellényzsebéből mindig kikandikált fehér villanással a logarléc. Egyik fülére már nem jól hallott, beszélgetni nehéz volt vele, de mellette énekelni könnyű, kívülről tudta a kottát: hozzá kellett igazítani a torkokat. Az altban makacsul lehajtott fejjel énekelt Borovszkyné, ő is eminensen tudta a szólamát, néha bólogatva serkentette társait a tempó követésére, nehogy „sleppeljenek”. Szemüvegkerete és arcának ráncai a félhomályban különös, sűrű ceruzarajzként öltöttek ovális, egybejárós formákat. Eltűntek ők, el az egész kórus. A copfos lány és a mi bikahangú basszusunk, a bajszos egyetemista elmaradt: összeházasodtak. Vékonyan fuvalázó tenorunk téli napokon korcsolyázni indult a Balatonra, Gyertyaszentelőkor beszakadt alatta a jég, Tihany partjainál, hónaljig érő vízben állt meg a szíve.

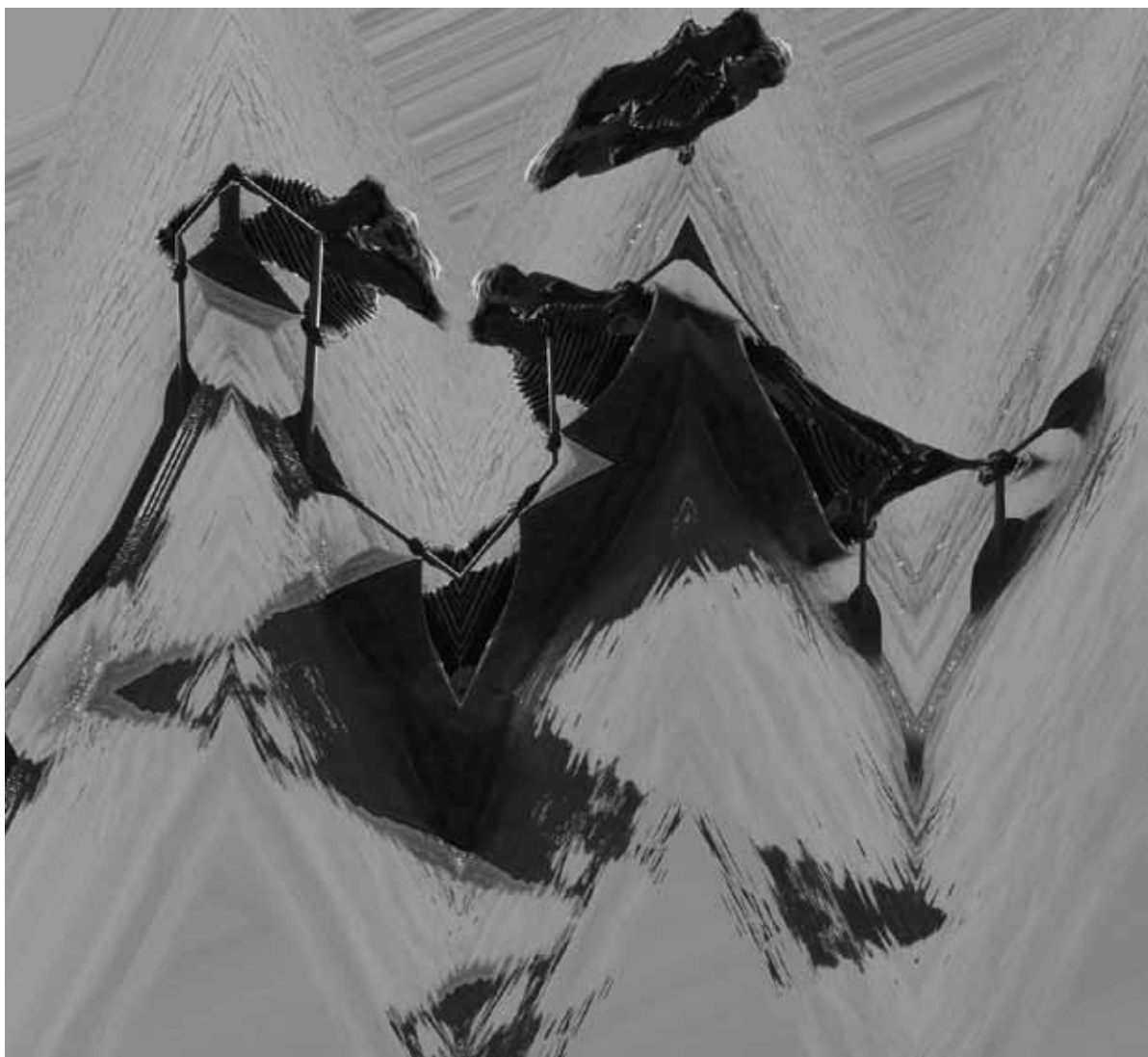
Hallottam az akkori kor legjobb rögtönzőjét, Gergely Ferencet is játszani a krisztinavárosi orgonán. Egyszeri alkalom volt: nem leírásra, megörökítésre szánt mű, hanem az élőbeszéd frissességével tényleg a pillanat tüneménye. Csak most, csak itt, egyetlen egyszer szólalhat meg, rendeltetése szerint. Anyaga e zenének természetesen lazább, esetlegesebb a kompozícióénál, reminiscenciák, melodikus emlékek idézetszerűen tűnhetnek fel benne, változva rögtön mássá. Ahogy a motívum tűnődve lebeg a súlyos és puha pedáldallamok, valami tengerhullámmás felett, madárként. Azután felnőnek ezek a mélyből jött dallamok, töredékeik hirtelen új rendbe állnak össze, s most értjük meg, hogy ezek a téma fordításai, eltorzított, megnagyobbított változatai, a finoman elhangolt akkordok során túl pedig, mint amikor egy lépegető ember árnyéka eszelősen hosszúra nyúlik alkonyatkor: dallam és árnyéka együtt játszanak. De már az árnyék valaki másé, új dallamé, ez ott zsi bong az új regiszterek színeiben s a megállíthatatlan folyondármozgásból heves figuráció fakad, roppant indulatok ritmusai borítják el a szólamok együtt zengő halmait.

Sok évvel később még meglátogathattam az én öreg krisztinavárosi orgonámat. Méghozzá Ferencsik János karnagy úrral, akivel portréfilmjén dolgoztunk. Arra kértem, itt, a templom kórusán mondja el, hogyan is kezdődött zenei pályája. Tudtam a történetet, mégis, a felelő növendékéért szurkoló tanár izgalmával hallgattam elbeszélését. Akkoriban remek orgonista volt a kántor: Bodrogi bácsi. Ferencsik Jánoska, a kisleány ott sürgött-forgott körülötte, leste a művész minden mozdulatát. Az evangélium felolvasását követő prédikáció tizenöt-husz percére Bodrogi bácsi mindig fölkerelkedett, hogy a szemközti bárban megerősítse magát egy pohárka itallal. Egyszer azonban, úgy látszik, rövidebbre sikeredett a plébános szentbeszéde a szokásosnál, a mise folytatódott, Bodrogi bácsi pedig sehol! Amikor felajánlásra rázta meg a négylevelű lóhereként négy kis kolompból épített csengőjét a ministráns,

Ferencsik cselekedett. Az orgonához ült, s játszani kezdte a soron következő népének bevezetését. Ekkor érkezett meg a művész, lihegve, ámulva. Biztos volt benne, hogy helyébe egy angyal telepedett: az játszik. Ettől a naptól kezdve tanítgatta Ferencsiket összhangzattanra, a bonyolultabb orgonadarabok előadására. Ha tudhatta volna, hogy a kor legnagyobb magyar karmesterét indította el muzsikusi életútján!

Az én gyermekeim is tébláboltak a kóruson. Zolikám utolsó könyvében Istenről írt egy novellát. Még megérte a kötet megjelenését. Novellájában boldogan fedeztem föl kisgyerekkorának templomi emlékeit. Azt írta: „A miséket fenn, a kóruson töltöttem, mert ilyenkor apám orgonált, aki ugyan nem volt kántor, de nagyon szeretett orgonálni, ezt mindig láttam rajta, ha néztem. Oda-vissza jártam a korlát és az orgona között, mert lenézni sem volt rossz, kitérültem a nekem akkor még hatalmas templom, amelyről már akkor tudtam, hogy kerekre rakták a szentélyét, s feljebb vonszolták, hogy egy kereszthajóval kibővíthessék még. Aztán néha hátramentem a sípok közé is, oda, ahol a régi, lábbal használatos fújtató is volt, meg por és galambtollak. Szerettem a népénekeket. Az *Isten báránya* és a *Szent vagy, Uram* volt a két kedvencem, de az igazi az volt, amikor véget ért a mise, s néztem, ahogy a hívek tömege csoszog kifelé, apám pedig elkezdett improvizálni. Futott a keze különböző manuálokon, különböző regisztereket nyitott meg, s a lába a pedálokra ment lejjebb és lejjebb és még lejjebb, míg bele nem remegtek a templom ablakai, s mindenki a tüdejében érezte a basszussípok rezgését. Azt hiszem, ez volt az első rockélményem, nem is értettem később, miért nem értik meg a szüleim, hogy a hangos zenében van valami elragadó.”

Szól az orgona. Még az utcán is hallani, a Krisztina téren. Azután jön a vilamos, csörömpöl, zakatol a síneken, és zúg: elnyeli az orgonasípok zenéjét.

ACZÉL GÉZA

(szino)líra

torzósztár

ACZÉL GÉZA (1947) Debrecen

ÁLLÍT

kopott hasonmások gyülekeztünk az ötvenéves érettségi találkozóra az idő a gimnázium előtt délután négy óra de már egy órával hamarabb kérdezték egymástól a bejáratnál a kivénhedt legények te ki vagy a tévesztésben különben magam az élen jártam az agysebészt bölcsésznek néztem a dörzsölt vállalkozót tánctanárnak majd hiányolni kezdtem akik már régen meghaltak a névsorolvasásnál egyre gyakrabban harsogta a vörös körzeti orvos exit csak úgy maga mellé a falnak mire gyorsan ráeszméltünk hogy igen rosszak az arányok nem elég hogy reform előtti osztályunkba még nem jártak a lányok lassan kezdett unokákra hajazni a sok magányos aztán fél évszázadig mintha mi se történt volna a hangadók felültek a lóra többnyire a bölcsességgel fordított arányban miként lenni szokott a napi politikában tuti alapigazságokat az oly megható laikus testvér állít ki berámázott igazát cipelgeti mindhalálig miközben a káoszban járatosabb kollégák szemérmesen félrenéznek mert okos érv ide már haszontalan hiszen rövid időn belül egymásra borogat mindnyájunkat az enyészet így a drága vacsorát illik békésen elfogyasztani

ÁLLÍTÓLAG

állítólag demokráciában élünk van ugyanis néhány velejéig romlott korrupst vezérünk akiket e bamba népség nyájszellemben trónra léptetett csak hogy életükben ne folytatódjanak a bűnös kezdek s éhesen lesik a szétlopott pénzhegyek mögül a nímándok mikor hajznak rá a szent hazára honnan mindig kibányászható olcsó poén mentén a nemzet magánya a misztikus ködbe vesző hősi virtus vagy az informatika kozmikus robbanásában a rovásírásos cirkusz amelyben alig barázdált agytekéjét párszáz bohóc felvonszolja a szimbolikus terekre és bár szájalmasan demagóg jámbor emberünk idővel nem jut eszébe hogy több millió sorstársa néha már ehetne nem szobrozva parlamenti belépőjegyekre s undorító szolgálai szemforgásra ha olykor belenéz a vigéc az óvatosan tekergetett kamerákba aztán nagyritkán mindenféle avatások után jődögél az utcán szembe őrült öntudatától lazán megereszkedve és ha kedve van odabiccent a szarházi nem értve hogy a biológiai létrán ő csak a kvázi géniusz költők tolla hegyén egy perccemberke és értelmetlen magyarázni lelkiségének holdudvarát talán mocsárban a lüdvérc van így odaát

ÁLLKAPOCS

sok mindennek lehet olykor különös bája ilyen volt mikor szájalmas soványan egyik nap este beállítottam iskolánk tornatermében a boksziskolába vékony csuklómon a nagy bűdös kesztyű ormótlanul körbejárt és alig emeltem fel a meccseken ellesett pózba a két kezem egy duzzadt barom úgy vágott pofán hogy az állkapocs még hetek múlva is recsegve fuvolált míg bénázva nyeldegeltem az uzsonnára csomagolt vajjas kenyeret és ambiciózus sportkarrierem hónapokig a sakk felé vezetett kényelmes csöndben szokogatva rá a szicíliai megnyitásra ám elég kitarás híján hiába lett középjátékra áttekinthető a tábla az egyensúly már megbillenni látszott rafinált ellenfelek alig várták a végjátékot később futottam mint a nyúl röpködtem az ugrásokban csak a fizikai erő maradt a tokban a befutóra pingpongból s teniszben a fránya fonák lett a forhend pozíciós előnyének gondja ügyes focistaként tanárom szólt hagyjam abba mert vékony lábam majd havonta eltörik a kézilabdakapust pedig cunder ismerete nélkül a roppant nagy melákok előbb-utóbb úgyis lelövik így a kudarcok óta csak nézdegelek olykor lódtíva is az eredményen

PINTÉR LAJOS (1953) Kecskemét

PINTÉR LAJOS

tóth menyhért-énekek

MESE

elmentem a világ végéig
 lelógattam a lábam
 – mint a mesében –
 s láttam
 ott birkóznak ketten
 a teremtő ember
 s a teremtett isten

VIHAR

a viharra mondja
 luca unokám
 nézd mama
 veszekednek a fák

majd nagy lesz
 majd felnőtt lesz
 majd képzelete
 szürke lesz
 mint a világ
 nézd mama
 mondja majd
 már nem
 veszekednek a fák

nézd mama
 az ott
 viharban letört
 csupasz faág
 de hol a madár
 de a madár majd
 mondd hova száll

A PAPIRSÁRKÁNY RÖPTE

a papírsárkányt
a tiszta-gáton
röptettük
röptette képzeletünket
is a játék
emelkedtünk
repültünk vele
repültünk mint a
madár
miközben leültünk
miközben tipegtünk
pocsolyában
leragadtunk a sárban
de képzeletben
repültünk
mint a madár
két karunkat kitérve
repültünk
messzi határba
szaladtam én is
velük
sánta rossz
lábamat feledve
szaladtam én is
velük
kis barátommal
kinek meg a
tüdeje volt beteg
lemaradtunk
de mi is szaladtunk
mi is röpkedtünk
képzeletben mi is
repültünk
elől szaladt
nagy árpi de
hiszen övé volt a
legszebb sárkány
rombusz alakú
nagy árpi nagy árpi
nagy árpi kiabáltuk
s rohantunk utána
kutatva az égen
rombusz alakú
sárkánya röptét
így röpült el a
gyerekkor
így röpült el az
élet
most állok
festővásznak előtt

és nézem
nézem a nagy semmiséget
a festővásznon
a nagy üresség visszanéz
na gyere birkózzunk
mondja
várj felelem
most győzzön a vászon
a hófehér

és állok a hómező fehér
vászon előtt
fejem fölvetve köszönök
el tőle
jó éjt
hómező fehér
vászon jó éjt

s magam elé
motyogom még
életem
a világegészből
letört rész volt
szép volt motyogom
nagyon szép volt

KALAPOS ÉVA VERONIKA

110 méter

KALAPOS ÉVA VERONIKA (1983) Budapest

Tartsd egyenesen a fejed, légyszi. Megint le fogod enni magad, nekem meg... na, tessék, itt van. Nem igaz már, hogy nem bírsz odafigyelni.

Ne bőgj, semmi baj. Plusz egy mosás, plusz két repedés a kezem fejn, mert a mindenesed, Józsi persze azóta se jött mosógépet javítani. Mondtam, hogy csak egy bűdös cigány, nem kellett volna fizetned neki évekig. Semmit se csinált meg rendesen, csak direkt úgy, hogy pár hónap múlva elromoljon. Hagyd már abba a bőgést, elfogyott a zsebkendő.

Megint olvassak? Nem nézel inkább tévét? Napok óta fáj a fejem, a szemem begyulladt, annyit bámulom a monitort. Borotválkozni is alig tudtam ma reggel, kímélnem kéne. Jó, akkor sértődj meg. Olyan vagy, mint egy gyerek.

Mit akarsz, a Népszabít? Nincs az az isten, hogy abból olvassak. Ne ránkasd már, széttéped, bár nem kár érte. Jó, akkor legyen a helyi hírmondó, azon nem veszünk össze. Tessék, itt van: „Húsz ember esett foglyul egy turisztikai ballonon, amit erős szél dobált húsz percre Berlinben.” Micsoda? Miért nem jó a szórend? Ilyenkor bezzeg tudsz beszélni, mi? Oké, tényleg jobb lett volna, ha a második tagmondat végére teszik a helymeghatározást, mert így olyan, mintha az emberek felkerültek volna a ballonra – amúgy a ballon kosarába, de mindegy – valami random helyen, de a szél csak Berlinben kezdte volna dobálni őket. Micsoda nyelvtannáci vagy. Most mi van, ez csak vicc. De, szerintem vicces.

Amúgy minek megy fel valaki egy ballonra? Jó, a ballon kosarába. Egy csomóféleképp lehet mostanában repülni, a ballon tisztára gagyi. Van sárkányrepülő, sétarepülő, helikopter... Apa, figyelj már, csorog a nyálad. Éhes vagy? Töröld a köntösöd ujjába, mondtam, hogy nincs itthon zsebkendő.

Nem, nem Berlinben vagyunk. Csak a ballonosok voltak Berlinben, mi Budapesten élünk, te ki se mozdultál innen húsz éve. Mi van, mikor voltál te... na, jó, a lényeg, hogy ez most Budapest, szombat reggel van, én meg a fiad vagyok. Balázs, igen, B-vel kezdődik, ügyes vagy. Ez micsoda, hogy néha egy szó se jön, máskor meg egész mondatok?

Olvassam tovább? Szóval: „A ballonon rekedt emberek között egy 11 fős norvég osztály is volt. Az utasok sokkot kaptak, a padlón fekvő reszkettek. Senki sem sérült meg.” Azt írják, nem is ment magasra, mit kellett úgy betojni? 110 méter, az semmi. Ez egy hír? A migránsokról bezzeg szó sincs.

Ja, akartam mondani, hogy Lili holnap nem ér rá, megint én jövök. Apa, ha bőgysz, hazamegyek. Komolyan. De igen, érdeklí, mi van veled, de beteg a Máté. Az unokád. Kb. 130 centi, fekete hajú... mindegy, szóval én leszek itt, nem is baj, legalább ki tudom fizetni Mártit, most van az elszámolás. Anyu elment, ne kezd megint. Meghalt. Mindig eléred, hogy kimondjam, aztán meg bőgysz. Agyrém.

Minek húzzam le a redőnyt? Az előbb húztam fel, mikor fölkeltem. Nem, Apa, nem alhatsz megint, az orvos azt mondta, aktivizálnod kell magad. Nem érdekel, hogy álmos vagy. Ha az öregek lefekszenek, meghalnak. Ezt te mondtad, szóval ne feküdj le. Inkább olvasok tovább, jó? Mit mondasz? Mit tudom én, milyen egy turisztikai ballon. Még sose voltam olyanon.

Hova mész? A francba, jó, kikísérlek, de előbb is szólhattál volna. Pont elég, hogy Márti pelenkáz este, én biztos nem foglak. Ha nem szólsz, aztán be-

pisilsz, ülhetsz benne egész nap. Óvatosan, kapaszkodj a fogantyúba, azért szereltem fel. Add ide, megfogom, összevissza spriccelsz. Dehogy fáj, nem szorítom. Ne bőgj.

Nagyon izzadsz, lehet, hogy mégis le kéne feküdnöd. Majd olvasok még, oké? Nem, nem ment a lábadra. Ne hisztizz, egyedül nem tudlak megfürdetni, majd Mártival ketten. Jó, akkor letöröllek. Hol a kislavór? Csüccs ide, a kád szélére. Meg tudod tartani magad?

Milyen vékony a lábad a nagy hasadhoz. Olyan vagy, mint egy pók, én is pók leszek, a te fajtád, ugyanilyen vékony a lábam, bár a bőr még nem lötyög rajta ennyire. Jé, nekem is pont itt van anyajegy a térdemen. Még az alakja is hasonlít. Picit nyugodj meg, most miért remegsz, ilyen fáradt vagy? Fáj valamid?

Azért tényleg hülye, aki felmegy azzal a ballonnal. Mi van, ha vihar lesz? Odavágja őket egy nagyfeszültségű vezetékhez, aztán csá, annyi egy 11 fős norvég osztálynak. A norvégok amúgy sincsenek túl sokan, kínai osztály kellett volna. Ne nézzél így. Attól, hogy te folyton tutujgattad a nyomikat... kapaszkodj, jó? Így ni, mindjárt kész. Biztos így kapaszkodtak a kosár alján is, szorongatták a vasrudakat, meg amit értek. Tudom, hogy tériszonyod van, emlékszem a Kékestetőre. Anyu kiröhögött, hogy nem jöttél fel.

Akkor lefekszel? Itt maradok, ha bármi van. Dehogy megyek, a budira se találsz ki egyedül, ne csináld a fesztivált. Az előbb még fáradt voltál. Mitől félsz? Ne idegesíts.

Nem, még mindig Budapest. Nem ballon, ez egy szoba. A te szobád. Itt aludtatok Anyuval... meghalt, Apa, esküszöm, fel fogom írni neked. Nem tudom, hol az olvasó szemüveged, miért, meg bírod tartani az újságot? Nem fúj a szél, harminc fok van. Sose ültél ballonon, mit zagyválsz megint? Az ágyban fekszel, nem pedig...

Jó, akkor kapaszkodj. Fogd erősen a rudat az egyik kezeddal, a másikat meg add ide. Tudom, nekem is hányingerem van, de mindjárt vége. 110 méter, az nem sok. Nem lesz semmi baj. Hívok segítséget, valaki leszded minket innen. Nem fognak lelőni. Nem. Nem vagyok rendőr, a fiad vagyok. Balázs, B-vel, igen. Jól van, Apa, ügyes vagy. Kapaszkodj, foglak.

NOVÁK VALENTIN (1969) Budapest

Kortárs novellapályázat II. díj

NOVÁK VALENTIN

Alátszat szent,
avagy a *futurisztikai* ballon

– Nyughatatlan ma a szív. Szelet vetek, háborút aratok. Nézd, alatt is, az a léggömb, amit majd kipukkanaszt a kevélység, hiába került az égbe, akik rajta vannak, csak a felszínt kapiskálják, mint a baromfiak. Tájakat látnak, matchboxnyi autókat, *társasjáték-figura* embereket. Jaj, de pici, jaj, de mókás, jut eszükbe, aztán semmi egyéb... Makett Brandenburgi kapu, makett Reichstag, makett berlini fal. De jó lenne hazavinni. Ez árad a tekintetükből. Aztán otthon kirakni egy Berlin-terepasztalra. Hogy eldicsekedhessenek: van egy saját Berlinük...

– Balszárnyal keltél, Damiel. Szárnyaid méregetől feszülnek, zöld színben játszanak.

– Kedves városom hisz látszatokba hullik, miért ne lennék magamból kikelt, Lindberg?! Mondom néked, vihart zúdítok ezekre.

•

Berlin felett az ég derűs, eső nem várható... Időjárás-jelentést legközelebb délben sugárzunk...

•

– Hm, az idő felettébb alkalmas tüntetni és ellentüntetni... Mindjárt kész az európai portfólióm javított kiadása. Új jelmondatom: *A látszat szent, a szentség látszat!* De hamarosan megérkeznek a molinó-, transzparens-, logós baseballsapka-, jelszavas kitűző-, zászló-, matrica-, megafon- és a vice versa gyűlöletszító szórólapszállítmányok, s végre megkezdhetjük a belváros meghódítását – tűnődött Krüger, a tüntetés-specialista. Nevezett egy kis tüntetésért az egész bolygót képes volt körbeszágulni. Ha tehette volna, téridő-ugrik, vagy egyszerre több helyen is *megjelenül*. Esméstül. Mely eszme hol ez, hol az, lényeg a hatalmi támogatottság. – Remélem, nem hibáz' a beszállító, s megmarad a kétharmad-egyharmad arány a *Nem!* és az *Igen!*, a *Le vele!* és az *Éljen a...!* molinók között. Nagyjából ez az egészséges látszatspontaneitás alapja – aggodalmaskodott. Múltkor... Hol is, hol is... Valahol *nagyonközépfrikában* elrontották a megrendelést, és kétszer annyi ellentüntetős pólót hoztak, mint kormánypártit. Persze az egyszerűbb históriának tűnt, szimpla, bagatellizálható éhségzavargást szerveztem. Csak a pólóméretekre kellett volna vigyáznia a háttércégnek. Elbaltázták. Az éhező ellentüntetőknek szánt M-es pólók száma duplája lett az aranyéletű tüntetőkre jó XXL-es pólókénak. Hirtelen ötlettől vezérelve elbocsátottam számos pocakos, s felvettem (mondanom sem kell, ez könnyebben ment) több tucat girhes statisztát. Így hát borult a tüntetők-ellentüntetők aránya. Ki is szúrta a média, azaz az egy fő *tudósításvarázsló* vudu pap, nemkülönben Mbapa Gnongo tábornok, a megrendelő is. De késő! A látszatra rákontrázott az élet: megbukott a kormány. Odalett a sztárgázsim! Sőt, még lövöldöztek is. A százhuszonhárom valódi halottat meg a nyakamba akarták varratni az ENSZ BT-ben... Az mentett meg, hogy engem egy fiktív személynek hisznek, hehe, aki nincs, mindössze tettei vannak, hírneve és bankszámlája, hehe... Csakhogy ma, fura, nem fura, a többségben lévő hatalompártiak ellentüntetése szerveződik rá a harsány, de jól szervezett kisebbség tüntetésére. Látszólag... Hehe... No, itt a kamion, és szállingóznak a statiszták is...

•

– Kérem, foglalják el helyeiket! Ha szél kerekedne, itt vannak a biztonsági övek, amelyekkel a székekhez erősíthetik magukat. Ha gyomruk viharával nem tudnának mit kezdeni, ezekben a rekeszekben nejlonzacsókókat találhatók. Semmiképp sem hányhatják le Berlint, ugye, megértik?! A léghajóban tilos nevetni vagy sírni, ennek megfelelően stand up kabarétréfákat süttögetni, avagy hagymát pucolni. Tilos továbbá, nemzetbiztonsági okokból, szelfizni a város látképevel, madártávlatával, és két év börtönre ítéltető az a személy, igen, két évre, aki propagandaanyagot hajigál Berlinre. Tilos még fülhallgatón Wagnert hallgatni, de nem megengedett a germán mitológia fennhangon való gyalázása, nemkülönben tiltott őszi és wesszi mentén megosztani a német népet késhegyig hegyeződő vitákban, de a vita amúgy is tilos az égben, ha nem tudták volna. S hogy mit szabad, kedves utasok? Szabad, kérem, *fenn*

lenni és élvezni mindezt a fennlevést, így önmagában, sohavisszanemtérő alkáromként, akarom mondani, alkalmként... Bocsánat, még nem tökéletes, csak kétgenerációs a németem... És ne feledkezzenek meg a délutáni programokról sem. Ha túléltek a futurisztikai ballonozást, akarom mondani, a turisztikai ballonozást, nem tudom, mi van ma velem?!, továbbá a rendőrségre se kísérték be magukat az államrezon elleni szervezkedéssel vádolva, akkor a három óraker felhangzó *bádogdobütemre* meglátogatjuk a Varázshegyet, ahol elhúzódnak a világ elől, de ne feledjék, biliárd és biliárdoktatás is lesz fél tízkor...

•

– Pojácá. Villámmal kellene sújtani vagy egyetlen jobbszárnycsapással elémészteni!

– Ne hergeld magad, Damiel, lesz ez még rosszabb is! Nézz csak át annak a háznak a falán! Na, kit látsz trollászkodni, szócsövet élesíteni, beszédeket *degenerálni*? A kicsi Krüger, minden tüntetések atyját...

– Csak ez hiányzott... Ő az, aki egy tüntetésért, de semmiképp sem kitüntetésért, utóbbi helyett megfelel neki egy számmal meghizlalt bankszámla Inkognitáliában, eladja a családját, becsületét, identitását, sőt mások családját, becsületét, identitását, mi több, mások életét is szíves örömet áldozza fel... Hogyan kerül ez ide?!

– *Réjöttek* versus *majöttek* tüntetés lesz.

– Csak ez hiányzott! Már nem bírom a védangyalságot, ezt a mindenkori aszkézist az emberekért. Erre a *réjöttek–majöttek* mérkőzésre úgyis összeálltak már a földi divathadak. Nincs rám szükség! Véget vetek tarthatatlan helyzetemnek, ha Isten megfenyít is. Átjelentkezem a bosszúálló, bukott angyalok közé, és odacsapunk a régi meg az új jöttmenteknek, akik az égről megfelelnek, hisz csak a test jóléte forog a szemük előtt.

– Figyelj inkább, ne zsörtölődj annyit!

•

– Berlin felett az ég derűs, eső, szél nem várható. Időjárás-jelentést legközelebb három óraker sugárzunk. Khm. Egyben felhívjuk a kedves tüntetők és ellentüntetők figyelmét, hogy felelősséget nem vállalunk a perzselő hőségtől fellobbanó lobogók, tehát az aljas zászlóvetések és a felhőszakadástól olvashatatlan ázó molinók és transzparenszek, tehát az aljas csúsztatások és összemosások miatt.

•

– Uraim, utolsó eligazítás! Kérem, most, a sorsolás után a kék pólós, *Éljen a...* feliratos tüntetők álljanak balra, illetve hogy a nagypolitikát ne keverhessük bele, tőlem erre álljanak [s itt balra mutatott], maguk lesznek a *majöttek-pártiak*; a sárga pólós, *Le vele!* feliratos ellentüntetők tőlem erre álljanak [s itt jobbra mutatott], ők lesznek, kétszer annyian, a *réjöttek-pártiak*. Önök, ha betartják az előre megszervezett tüntetésekre vonatkozó szabályokat, villongás végeztével 500 euró per fővel lesznek gazdagabbak, pontosabban pénzesebbek, maradjunk annyiban, pénzüknél lesznek... Az álrendőrök által szétvert ellentüntetésben részt vevők, ha vállalnak premier plánban csattanó gumibotokat, viperákat és könnyzacskókig (meg)ható gázsprayzést, akkor szintén 500 euróval gyarapodhatnak. Várjuk a jelentkezést a tüntetésszervezőknél, a verekedésoktató kaszkadőröknél, akik gyorstalpalón segítenek elsajátítani

a pofon elszენvedését, az esések szakszerű kigurulását. A tüntetők és ellentüntetők közötti összeverekedésért 200 euró extra haszon zsebelhető be. Aki pedig mindenképp kiveszi a részét, s regisztrált pofonosztó és -elszenvedő, még 500 euró jutalmat tudhat magáénak, ha kameráink meggyőzően bizonyítják a szívvel-lélekkel való jelenlétet. A kórházi kezelés költségeit álljuk. Utólagos fecsegés esetén az állam jár el a legnagyobb diszkrécióval és a legnagyobb eréllyel. Kérem, keressék az *Éljen a...* és a *Le vele!* csapat mókamestereit a részletekért... [No, azt hiszem, semmi gond nem lesz. Hiszen Európa közepén vagyunk, egy szétbombázott, de *pool*korrektségében újjáépített és újragegyesült nagyvárosban. Az ország kormánya eltökélt. A statiszták, első benyomásra, eltökéltek. Én eltökélt vagyok. S az a turisztikai ballon is *olyan* eltökélt az égen, csak azt nem tudom, mit keres ott, mert az operatív leírásban nem szerepel. Hm, most félrebílt, mintha egy bős angyal ült volna az oldalára. Csak nehogy elterelje a média érdeklődését... Hihetetlen, hogy minduntalan aggódni kell valamiért!]

•

– Nagyon félek! Segítség!

– Mintha dróton rángatnának! Jesszusom!

– De hát maga ateista, ne jesszusozzon. A világegyetem hologram. Tehát mi is kétdimenziós, de térbelinek vizionált hologramfigurák vagyunk, nem különben papírmásé figuráknál. Lepakcsolnak, aztán annyi...

– Anyúúú!

– Ölelj meg, fiacskám!!! Szorosan, szorosan, bújj ide...

– Maga mit dobál ott?

– A Végítélet berlini mutációjának legújabb számát szórom.

– Mit ér vele? Kínaiul van...

– Sokat érek vele, kérem, sokat, jaj, kihullt az egész köteg, jaj, még agyoncsap valakit.

– Ezért lakol, tudja?

– Haha, ezért maguk is lakolnak!

– Tüntetés van odalenn: *régjöttek a majöttek* ellen. Milyen kicsik! Milyen jelentéktelenek, mint a műanyag katonák a terepasztalon...

– És kit érdekel, mi van odalenn, őket se érdekli, mi van idefenn!

– Segítség! Segítsenek már visszahúzni a feleségem!

– Bolond!

– Édesem, vigyázz, ki ne csússz a markomból! Édesem, de jó, hogy újra enyém vagy.

– Töri a németet...

– Görög a lelkem...

– Sokkot kapott!

– Jaj, bevágtam a fejem.

– Ideküldtek egy drónt a katasztrófaturisták. Nézzék!

– Könnygázt lőnek odalenn, oszlatnak!

– Ideült egy fehér galamb. Olyan, mint egy védangyal. Gyönyörű!

– Egyre jobban dobál minket a vihar. *Édesistenem!*

– Ez is kezd...

– Kidobom magát, hologrampofa!

– Ez nem akasztófaturista-drón, ez a Fuck Chanel 2 tudósító drónja! Ott a logó, a bal szárnya alatt!

– Undorító média!

– Ez nem drón, ez egy fehér galamb aranyszárnyakkal! Fekéllyel az oldalán...

– Gusztustalanok ezek a *majöttek*! Biztosan ők küldték ezt a drónt! Ti küldtétek! A te fajtád! A tied! Miattatok van minden! Miattatok! Itt fönn is csak kémkedsz!

– Bomba van rajta! Vigyázzatok!

– Gusztustalanok vagytok, ti, *régjöttek*! A Galamb a Tiétek! Tizenkilenc az egy ellen, mi?!
•

– Az egy híján húsz... Állj közénk!

– Marha, így is borulunk!

– Inkább álljon oda maga, hogy kiegyenlítődjünk valamelyest!

– Álljon mellé maga, ha kedves az élete!

– Én? Soha!

– Bomba van rajta! Nézzék, milyen vastag a dereka!

– Csak jól táplált...

– Felborulunk! Egyensúly kell! Hé... Segíts...

– Jesszusom!

– Iste... Neeem...

– Mit istenez, Hologram úr?!

– Allahu akbar!

– Damiel, ne tedd, ne emészd el őket! Megteszik maguk magamagukkal!

– Már késő, Lindberg. Beavatkoztam. Te is jobban tennéd, ha odaereszkednél a tüntetők közé, szívrohamot hoznál az ál-agent-provocateurökre, és elemésztened a kicsi Krüger. Meg az összes nyavalyás statisztát, meg az összes nyavalyás embert, aki játszik itt alant, meg ezt a, meg ezt a statisztabolygót!

– Kevés, ha a magunk kénye-kedvére cselekszünk itt Berlinben vagy bárhol másutt. Nem lőhetjük ki magunk alól a planétát!

– Gyáva angyal vagy. Túlon túl megfertőztek az isteni meg a földi eszmék. Semmi szabad akarat, csak bebiflázott szólamok, *együttbégetés*...

– Mert téged...

– Engem Lucifer vett meg, mit tagadjam, két pár aranyszárnyért, amit a mélybirodalmi, titkos gyűléseken, a ZŰR-ben is viselhetek. De vállalom. Jobb, mint emberek védangyalának lenni! Mert az egyenesen angyalgyalázás ebben a korban!

•

– Berlin felett az ég derűs, eső nem várható, de a szél megélenkült. Több meteorológiai ballon is megsérült. A közérzetjelentés szerint az egyikből a Végítélet legújabb, kínai nyelvre fordított számaival párhuzamban emberek hulltak a napi tüntetésre. Jelentést legközelebb a Bundestag Biztonsági Bizottságának rendkívüli ülésén sugárzunk. Felhívjuk a kis Krüger tüntetésszervező és Damiel megtévelyedett angyal figyelmét, hogy az Úr Országában a frontok elmaradnak, légnyomás-kiegyenlítődé és korlátlan derű várható az elkövetkezendő időkben.

•

– Botrányos, ahogy meghekkelték a kormánymegrendelést. Hihetetlen! Emberek mertek hullani a tün-te-té-sem-re! Még a rádióban is bementék! A nevem is felmerült. Mint *legfőbb*... Menekülnöm kell! – Nem, nem tudok fizetni, mindent a mókamesterek intéznek, keresse őket! Szálljon már le rólam! Kelt ez neked?! Utálom az erőszakot! [...] – Mi ez a szárnyverdesés? Arcul ütöt-

tek! De nincs itt senki! Senki! Pedig olyan tökéletes volt minden. A tüntetők tüntettek. Az ellentüntetők ellentüntettek. Az álpofoнок szálltak és ültek. A karhatalomszerű oszlatott. Az állam felkentjei tapsoltak a rendkívüli helyzetekre rendszeresített álbunkerekben. Én tapsoltam a nekem rendszeresített, minden földi jóval felszerelt, golyóálló büfében. A bankszámlám izgatott lett a várható elektromos impulzusoktól. A média vette a cuccot. A nép zabálta a fo-teltüntetést! [...] Megint arcul vágott az orcátlan... Ki vagy te, nyomorult?

– Damiel vagyok, a zúrangyalod, hehe! Lucifer zsoldosa.

– Lucifer zsoldosa, hahahaha... Én magam vagyok Lucifer!

– Hólyag!

– Úristen, egy angyalszárny legyint...

– Derű várható örökre, ha a Lucifer fölöttiek porrá lesznek megint!

– Megtébolyodtam... Én balga... Én egy nap élő parvenü. Gyorsan a repülőtérré! Hogyhogy megálltak a repülők a levegőben?! Idióta! Beszéljen már érthetően, tagolja a szavakat! Álljon meg, kiszállok! Hogyhogy nem tud?! Hogyhogy a végítélet taxisa? Sárga barom, álljon meg azonnal!

•

– Hát milyen dolog ez, hogy csak úgy *ukmukfuck* kiborulnak a ballon kosarából? Az élő dróntudósítás szerint 19:1* volt az égi *régjöttek* aránya a *majöttek*hez képest. Ah, miért nem szálltam föl én is?! De ki kellett csavarnom az imaszőnyeget. 19:2 lett volna az arány, de mivel nálam mindig van kebabkés, legalább a fele mellénk áll, mert szeretik a hasukat, a jó kis joghurtos, lecsós arab konyhát, és minden kiegyenlítődik, a szél eláll, a démonok lenyugszanak, a ballont visszahúzzák a földre szorgos, kötelességteljesítő, emberi kezek, mindenki összeborul, és mindenki bolond. Akarom mondani – boldog...

•

– Te, Damiel!

– Nos?

– Most jobb? Lezuhantattad a ballont, ami miatt szétzüllött, szétszaladt ez a színház... Embereket pusztítottál el... És nézd! Ott valóban ölik egymást. Ez nem rendezett, ez valódi halál!

– Lucifer törvényt ül a sapienseken!

– Kissé megkopott az angyalszárnyad...

– Sokat használtam az igazság végett... Nagyon elfáradtam, hagyj aludnom!

•

– Berlin helye felett az ég derűs, fényességes. Emberi frontok nem várhatók. Az angyalok alszanak. A Föld nevű *kozmballon* kilyukadt, erősen ereszt. Használhatatlanná vált. A *zometeorológiai* jelentések szerint a csótányok fej-, tor- és tracheafájásra, a skorpiók ollóízületi fájdalmakra számíthatnak. Időjárás-jelentést legközelebb soha nem mondunk...

* Esetleg ajánlható: Mózes 19:1; Lukács 19:1

SZALAY ZSOLT (1978) Vasvár

Kortárs novellapályázat III. díj

SZALAY ZSOLT

Ég és föld között

A szálloda ablakai eltompítottak minden külső hangot. Bakó Marcell csak a fejét dugta a sötétítőfüggöny és az ablak közé, hogy letekintsen a reggeli Berlinre, hogy aztán meztelen testével visszahúzódjon, elborzadva a felhős, szeles, esőre álló idő látványától.

Otthon minden reggel a járólap rideg hűvösére lépve ébresztette magát. Meggyőződéssel hitte, többet ér a meztelen talpát bizsergető hideg, míg kicsoszogott a konyhába, mint a kávé, amelyet ilyenkor főzött maguknak. A konyhaszekrény üvegében hosszasan nézegette magát. Bámulta a nem túl férfias, borostás arcát, kopaszodó fejét, beesett mellkasát. A tükröződésben már nem látta magát odalenn, így a kávéfőzőt bekapcsolva végigmérte egyre gyarapodó hasát, a reggeli örületből lenyugodott férfiasságát, melyet most a gravitáció húzott a padló felé, erősen szőrös, görbe lábát. Már nem azt a férfit látta reggelente, mint húsz- vagy tízen- pár évvel ezelőtt, de még most is hitt ellenállhatatlanságában, s ez előrevitte. Mindenhol és mindenkor. Visszanézve önnön tükörképére, pár milliméteres haját végigsimítva ennyit mormolt: *Sic transit gloria mundi*.¹

Élt-halt a latin nyelvért. Tisztában volt vele, hogy a különböző helyzetekben elmondott idézetek irritálják a környezetét, de ahogy sok minden más, ez sem érdekelte. Felsőbbrendűnek érezte magát, hogy beszélte, értette a nyelvet, s egykoron, mikor anyja felett az orvos latinul mondta ki a végítéletet, latinul kérdezett vissza.

Berlin egyik legelőkelőbb szállodájában nem volt hideg a padló. Valami bordós-mályvás színű, apró bolyhos szőnyeg kényeztette a vendéglábakat, így Bakó Marcell a függönytől a fürdőszoba felé sietett, hátha az ottani járólap segít az otthoni reggeleket felidézni. Az ajtóban állva gyönyörködve nézte az ágyban szuszogó Lator Zsófi fenekét. A takaró alól kidomborodó nőiességet, az izmos lábakat. A lány tündöklően szőke, göndör fürtjei a párnán terültek szét, eltakarva a szép, enyhén szeplős arcot.

Tegnap este nem szerelmeskedtek, mert valami banális dolgot felfújva óriási összetűzésbe torkolt ittlétük utolsó előtti éjszakája. Bakó rászoktatta Zsófit a meztelen alvásra, így a veszekedésre három pontot téve a lány tüntetőleg az ellenkező oldalra fordult, kitakarva hagyva minden báját – lássa a férfi, mit is veszett – szenderült mély álomba. Bakó Marcell bosszúra szomjazott. *Non plaga, sed contumelia iram concitat*.²

– Zsófi, ébredj! Fél kilenckor gyülekező a hallban! – kiáltotta bele a néma csendbe, s belépett a fürdőbe. Idegesen toporgott, mert lábai nem érezték a kívánt hőmérsékletet. Amíg más számára ez apróság volt, ő tudta, az ilyen kis semmiségek milyen mértékben tudják elrontani az ember napját. Kávéra vágyott, rendszeren felébredni, végigcsinálni a napot, este egy jót szeretkezni. Terv szerint.

Csaknem egy éve jött a felkérés, mikor már *A lepel alatt* című darabját több hónapja sikerrel játszotta igazán neves színészekkel egy pesti színház, nem rendezné-e meg Berlinben is a darabot, s évad végén a drámaíróknak rendezett konferenciát nem nyitná-e meg mint Közép-Európa egyik legelis-

¹ Így múlik el a világ dicsősége.

² Nem a sorscsapások, hanem a szégyen kelti fel a haragot és a bosszút.

mertebb kortárs drámaírója. Elvállalta. Szerette, ha bálványozzák, ha felnéznek rá, legfőképpen, ha irigylik. Bakó Marcell tudta magáról, hogy jó. Nemcsak hogy jó, a legjobb. Legalábbis a hazájában. S ezt oda is dörgölte mások orra alá. No, nem nyíltan, csak úgy finoman, burkoltan. Az öltözködésével, drága holmikkal, egyre drágább kocsikkal, egyre fiatalabb szeretőkkel. – Neked, ahogy megy – ugratta Zsigmond Tibor, a ritkán játszott drámaíró, mikor Bakó eldicsekedett neki Berlinnel. – *Hodie mihi, crash tibi*³ – hahotázott Bakó a mondat végét megnyomva. – Anyukád.

Bakó Marcell ritkán írt darabot, de ha igen, az ütött. Szart, ahogy ő fogalmazott, nem adott ki a kezei közül. Korábban, míg írógépelt, addig a konyhai szemetesbe dobálta mérgesen a lapokat. Mérhetetlen erővel gyúrte, sajtolta össze a papírt, még csak egy szót se láthasson belőle senki, hogy az tőle származik. „Idegen” darabot rendezőként csak olyant vállalt, amiben száz százalékig biztos volt, hogy tökéletes lesz. Ha azt érezte, nem tudja végigvinni olyan szereposztással, olyan díszlettel, elképzeléssel, marketinggel, amilyent ő elképzelt, bele sem kezdett. A kudarc számára a véget jelentette. Egy olyan sikerszériának a végét, amit sem a színpadon, sem a papíron, sem a nők ágyában nem engedhetett meg magának.

Kilépett a fürdőszobából. Zsófi álmos szemekkel, törökülésben üldögélt az ágyon, maga elé feszítve hetyke melleit. Bakó, ha nem tartotta volna mindig magát a saját előre megtervezett napirendjéhez, most ellentmondást nem tűrően teperte volna le s tette volna magáévá a lányt. Így azonban magára csatolva az óráját ennyit szólott: – Húsz perced maradt. Ha nem leszel kész, maradsz! – majd a szomszédos helyiségbe lépve kinyitotta a szekrényt, s az öltönyei közt kezdett válogatni. Két perc alatt öltözött fel. A tükör előtt nyakendőjét megigazítva ismét ellenállhatatlannak gondolta magát. Lenyűgözőnek, elegánsnak, hódítónak. Felhajtotta laptopja fedelét új e-maileket remélve, s átkiabált a szomszédba: – Tizenöt perc.

Őrülten vágyott a kávéra, amit Marie, a konferenciát is szervező színház mindenese ígért nekik, a drámaíróknak Berlin legelőkelőbb kávézójában, hogy aztán a koffeintól felfrissülve idegenvezethesse őket a városban. S őrülten vágyott Marie-ra is, magának sem bevallva, ezért sietett, nem Berlin miatt. A várost már kiismerte az alatt a pár hónap alatt, míg színre vitte a darabját. Maga elé képzelte a svájci származású, harmincas éveinek végében járó színházi mindenest, ahogy az asszony hosszan, fűrkészően nézett a szemébe pár hónapja azon az ismerkedési esten, amit neki szerveztek. Egy pohár pezsgővel a kezükben álltak, míg ő a szemkontaktust fenntartva bámulta a mély dekoltázból kikacsintó anyajegyet a nő bal melle felett. Nem sokat beszélgettek. Nem volt miről. Tudták, hogy nem azért kerültek egymás közelébe, hogy eszmét cseréljenek, vagy hogy megosszák a másikkal életük legfontosabb, legjelentősebb pillanatait. Csupán azért, amit tíz perccel a koccintásuk után a színház egyik próbatermében egymásnak adni tudtak. *Mea culpa, mea maxima culpa...*⁴ – mosolygott Bakó.

Felállt az asztal mögül, és a szálloda elegáns és modern bútorai közt szlalomozva ellenőrizte, hol tart a lány. Még négy perc maradt, hogy elinduljanak, leérjenek a lifttel. Zsófi a haját fésülte. Gyönyörű volt, kívánatos a szeles időjáráshoz egyáltalán nem passzoló halványzöld ruhában. – Indulnunk kell! – mordult Bakó. – Ne süss! Mi bajod van? – rivalt rá a lány. Kis ékszeres táskájában fülbevalót keresett, kiborítva annak tartalmát a szoba dohányzóasztalára, az ékszerek patogtak a polírozott felületen. Bakó az óráját nézte. Zsófi a férfira pillantott, és próbált mosolyogni. A fülén kereste a lyukat, de a fülbevaló nem akart belecsúszni a helyére. A tükörbe nézett, sietni próbált. Már csak egy nyaklánc volt hátra. Maga mögött hallotta, ahogy becsapódik az ajtó. Egyedül maradt.

³ Ma nekem, holnap neked.

⁴ Az én vétkem, az én igen nagy vétkem.

Bakó elkapta a liftet. Beugrott, és türelmetlenül ütögette a földszint gombját. Indulj már, indulj már! Marie járt a fejében, és egy erős kávé. És a szobában hagyott Zsófi. A lány, aki csak úgy betoppant az életébe. Nem tervezte, pedig Bakó még a hódításait is meg szokta tervezni. Asszisztenst keresett, mert már nem bírta szervezni a dolgait, intézni személyes és színházi ügyeit. Zsófi végzős hallgató volt valamelyik egyetemen. Nem beszélgettek róla, melyiken. Pontosabban ő nem kérdezte – vallotta be magának. Ez sem érdekelte. A szakdolgozatát írta. Ennyit tudott, s hogy közben pénzt akart keresni. S Bakó ellátta munkával. Aztán valahogy egymásba gabalyodtak. De nem szerelem volt. Legalábbis a részéről. Hogy Zsófi mit érzett, nem foglalkozott vele. Ő nem árult zsákmacskát – mentette fel magát. Zsófi tudhatta, ő nő.

A liftajtó kinyílt. Bakó Marcell látta, hogy elkésett. A szálloda hallja, leszámítva egy most érkezett kanadai kosárlabdacsapatot, üres volt. A portás bánatos szemekkel közölte, egy perce indult a busz a drámaírók nemzetközi konferenciájának résztvevőivel. Csak ő nem volt rajta a buszon. Az esemény megnyitója. A legnagyobb közép-európai drámaíró. A legnagyobb...

Mérgesen viharzott ki a fotocellás ajtón, ki a Friedrichstraßéra, a Weidendammer híd irányába. A híd közepére érve hatalmasat köpött a folyóba. Az erős szél csaknem visszacsapta a nyálcsomót a ruhájára. – Kávét kell innom – mormolta maga elé, s elindult. Emlékeiben kutatott, hol főznek jó feketét Berlinben. Sarkon fordult, s az ellenkező irányba lépdelt tovább. Dühös volt. Leírhatatlanul haragos. Haragos erre a kibaszott napra, ami már reggel rozsuszul indult. Ezernyi gondolat cikázott a fejében. Zsófi, Marie s a reggel megnyitott e-mail kiadójának szerkesztőjétől. Mi a fenéért is nyitotta meg?!

„Kedves Marcell! Több pesti és nagyobb vidéki színházzal egyeztetve, kik új darabodat, *A törékeny Urat*, annak több ponton való közönségessége, puritánsága, néhol politikai ideológiákat sértő vagy épp támogató hangvétele miatt nem tűzik műsorukra, arra a döntésre jutottunk, hogy míg a megfelelő javításokat nem eszközölsz, mi sem adjuk ki drámádat. Mellékelve küldöm a kiadó vezetésével közösen megfogalmazott útmutatást.”

S tizenöt pontban vétőzták meg az egész drámát. Amin két évig dolgozott. – Majdhogy' csak azt nem kérték, írjak egy új darabot – dühöngött. – Az apjuk kóchengeres... van erre valami jó latin kifejezés?

Megállt, körülnézett. Eltévedt. Az órájára pillantott. Csaknem egy órát bolyongott mérgelődve, s most nem tudta, hol van. Egy óriási hólégballon állt egy tér közepén, rajta egy német napilap logója. Turisták és egy csapat holland diák tolongott beszállásra készen. Mint aki nem tudja, mit csinál, önkívületben szaladt oda, hátha a magasban majd rájön, merre tovább. A pilóta először németül, majd angolul kezdte magyarázni, nem mehet, csak húsz ember. Ő a huszonegyedik. Rávillantotta a legszebb mosolyát, és elővette a tárcáját.

Felemelkedtek. A diákok üdvrivalgásban törtek ki, egy osztrák nő izgatottan kattintgatott telefonjával, Bakót a táskájával taszigálva arrébb. Egyszerre az amúgy is erős szél még jobban feltámadt. A ballon kissé oldalra dőlt, s az osztrák nő elbotlott. A tartókötel megfeszült. A szél egyre erősebben hol egyik, hol másik irányba csapkodta őket. Bakónak a régi május elsejei felvonulások jutottak eszébe; úgy nézhetek ki a földről, mint az ő héliumos lufija, melybe belekapott a meleg tavaszi szél. A berlini panoráma gyönyörű volt, csak már senki sem figyelt rá. A rázkódás miatt egyre többen estek a padlóra. A pilóta próbált lejjebb ereszkedni, de megakadtak. Ég és föld között... a szél még nem engedte őket. Alul is kitört a pánik. Megérkeztek a tűzoltók, mentők, rendőrautók, hatalmas fényáradattal borítva be a teret. Bakó egyszer csak arra eszmélt, hogy az egyik holland diáklány megragadta a kezét. Izzadt tenyerével markolta a drámaíró ujjait, azt a kezét, mely hősöket formált, szerelmeket, cselszövést szőtt, mely egy tollvonással ítelt sorsokat életre, halálra. Mintha tudta volna, hogy

ezen az egész égi szekéren ez az egy isteni fogódzó van csupán. Vörös haja csapzottan takarta félelemmel teli szemét, mellyel a férfira tekintett. Bakó Marcellnek egyetlen pillanatra eszébe jutott a lánya. Ahogy húszon-sok évvel ezelőtt azok a kis párnázott markok kapaszkodtak az övébe, bárhova mentek.

A pilóta elkiabált utasítása nyomán mindenki a padlóra feküdt, hogy a szél-től ide-oda rángó ballon ne dobálja még jobban az utasokat. Az osztrák nő hangosan, nyüszítve sírt. A vörös hajú lány féelme intenzitásától függően szoritotta hol erősebben, hol gyengébben Bakó ujjait. A szél egyre erősebben fújt, remegtetve minden mozgó alkatrészt. A tűzoltók a biztosítókötelet rángatva húzták a földre a szerkezetet. Bakó a padlón fekve, az emeletes házak tetejét nézve mérte, milyen magasságban tarthatnak. Az utolsó tíz méter volt a leglassabb. Majd hirtelen reccsenés, ahogy földet értek, s egy mentős feje jelent meg a ballon bejáratánál. Az utasok jajveszékelve másztak ki. A holland lány hálásan nézett a drámaíróra. Bakó és a pilóta maradtak utoljára. Egy zöld köpenyes orvos kérdezte, jól van-e. – *Sine pennis volare haud facile est*⁵ – válaszolta. Az orvos kérdően nézett vissza. Bakó felemelte a hüvelykujját a magasba: – Alles ist gut.

Délután három előtt két perccel ért vissza a szálloda konferenciatermébe. Marie kérdően nézett a máskor makulátlan öltözékére, mely most gyűrött és poros volt. Bakó próbálta felidézni laptopjába gépelt beszédét s azt a pár mondatot, melyet idefele jövet a taxiban kigondolt. Amit el akart itt mondani. Hogy kell-e az embernek az életén változtatni, más utat választani, ha valami nem úgy történik, ahogy tervezte, vagy hagyni, történjék vele bármi sorsa szerint? Kell-e választani az életben bárkit is? Nőt, barátot, szövetségést. Neki, aki mindig egyedül volt, mindig harcolt, önzően, magáért.

Lendületesen lépett fel a pulpitusra.

– Tisztelt Hölgyeim és Uraim! „*Sine pennis volare haud facile est*”, írja Plautus, azaz „szárnyak nélkül nem könnyű repülni”. Mégis azt hiszem, nekünk, drámaíróknak meg kell próbálnunk. Nem romantikusan szálldogálni a bársonyos kék égen, hanem szárnyalni ég és föld között. Nekünk tudnunk, ismernünk kell a lent és a fent érzését, a por ízét, a napfény hívogató erejét. A szelet, mely eltéríthet. De ismernünk kell a célt is, ahova érkezünk kell. Én ismerem. És Önök?

És hosszasan beszélt élet és dráma párhuzamáról, az írás technikájáról, az aktualitás fontosságáról, a mai színházat és drámát elhanyagoló közönség megszólításáról. Magabiztosan, elkötelezetten. Megnyitó beszéde végén elismerően tapsolták meg a kollégák és az újságírók, mert akik nem ismerték Bakó Marcellt mint embert, eszükbe nem jutott, hogy Közép-Európa legelismertebb drámaírója miért olyan gyűrött és koszos, s mélyen sajnálták, hogy nem láthatták a gondolatait, belső vívódását ennek a magyar mesternek, aki az írásról ilyen fennkölt és markáns véleménnyel tud lenni. Nem is láthatták, mert nem vívódott.

Este a szobájában Zsófi várta. – E-mailed jött – mondta, és a számítógép monitorját felé fordítva magára hagyta. A szerkesztője írt. Megint.

„Írhatnál erről egy egyfelvonásost. Lehetne *Ég és föld között* a címe.” Majd egy mosolygó arc. Bakó utálta a szmájlikat. Miért nem lehet leírni: örülök, sírok, baszd meg... A levél mellékleteként egy hír linkelve. Rákattintott, elolvasta, s hangosan felröhögött.

„Hús ember esett foglyul egy turisztikai ballonon, amit az erős szél dobált hús percig Berlinben – írja a Bild alapján a Délmagyar.hu.”

Hús ember. Ezek szerint ő ott sem volt. Ő volt a huszonegyedik. A nyerő.

⁵ Szárnyak nélkül nem könnyű repülni.

CSONTOS JÁNOS (1962) Budapest

CSONTOS JÁNOS

Túlélő-show

Túlélni Petőfit (26) nem nagy kunszt.
 Az embernek még kötete sincs:
 neki is csak néhány volt, vigasztalja magát.
 Később majd lesz idő bőséggel behozni,
 persze szigorúan mennyiségileg.
 Ágyban, párnák közt, boldog szerelemben
 múlik az élet, s valósággal
 úgy kell keresni a csatatereket.

Túlélni József Attilát (32): kötelező gyakorlat.
 Az ember, még innen a nagy bravúrokon,
 de egyben-másban már túl is rajtuk,
 időt rabol a kisdéd családtól,
 kötelező szülinapos parafrázist körmöl,
 lépést és rendszert vált, ha úgy adódik,
 s igazából még hessentenie se kell
 a kósza szuicid gondolatokat.

Túlélni Adyt (41) már komoly fegyvertény.
 Az ember Marcus Aurelius módjára mérlegel,
 kibotorkál a nagy sötétlő erdőből,
 be-betéved még sötétebbekbe,
 de nincsenek többé szivárványos illúziói.
 Egyik kötete olyan, mint a másik,
 kapaszkodik a szeretteibe, barátaiba,
 s üdvtanná formálja a megváltó írást.

Túlélni magam (54) angyalias élmény.
 Túl immár testi és lelki halálokon,
 de még csak kétharmadán a valószínű útnak,
 porózus testtel, rongyolt lélekkel,
 mágnás múlttal és koldus jövővel,
 bögrényi hittel és tenger reménnyel
 roskadozom könyvtárnyi súly alatt,
 s nincsen szavam a holdvilágos égre.

Kínai szonett

Mintha a légkör sírna-rína
Könnyeznének a mínuszok
Alattad pulzál népi Kína
Felhők alatt gyilkos szmogok

Ringatva lelked Ázsiáit
Tőzsdei forradalmakat
Bölcsőjében vak élet ásít
És felzabál és meghalad

Három dében térkép e táj
Mehódíttatik ím Kitáj
Túlman vár könnyűvérű Sanghaj

Mocorogván korhadt keresztjén
Mihez kezdjen itt egy keresztény
Inkognitóban egy alangyal

HAASZ AGNES, Tájékozott-bontás 8., 2015

THIMÁR ATTILA (1969) Budapest

THIMÁR ATTILA

Időképek – képidők

Járai László képeihez

A fényképezést feltalálásakor elsősorban technikai vívmánynak tartották, s később, mikor már művészetként is kezdték értelmezni, még mindig technikai művészetként beszéltek róla. Aztán változtak az idők, és a 20. század folyamán, különösen az utolsó évtized óta a technikai újítások olyan módon alakították át világunkat, hogy a fényképezésben rejlő technika szinte már nem is játszott szerepet a fotók elkészítésében.

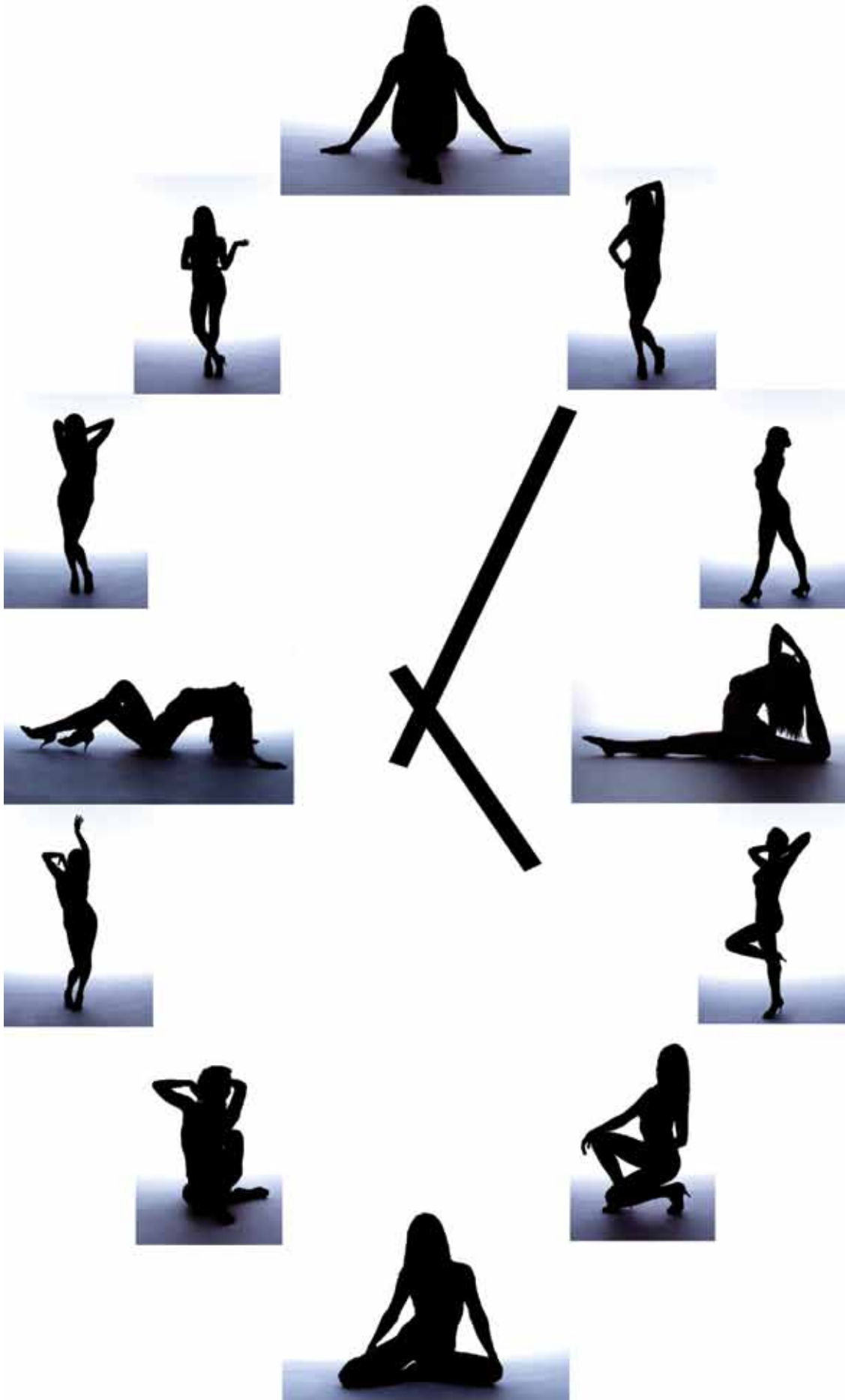
JÁRAI LÁSZLÓ, Minden reggel, 2016

Mi válik ezután a képek érdekességének, értékességének mércéjévé? Leginkább az, hogy milyen gondolati-szellemi tartalmat tud közvetíteni. Ezek közül az egyik leginkább fontos téma az idő ábrázolhatóságának problémája. Hogy lehet megjeleníteni a képeken az időt? A felvétel készítése néhány töredék másodpercnyi, a képben mindaz lesz fontos, ami ezen túlmutat, ami kitágítja az időt. Pedig a kép megpillantása, végigpásztázása sem lesz több, mint egy-két perc. A fotósok egyik legnagyobb kihívása ez. A múltó, álló, terjedő idő térbeli leképezése szimmetria-tempókkal, perspektivikus váltásokkal, felületek-formák interakcióival. Mindeközben vigyázni kell arra is, hogy elkerüljék a mozgóképek sorozatszerű felvételezési módszerét.

Ezen kérdések és megoldások között keresik útjaikat a fotográfusok, és közöttük Járai László is, aki kicsit ironikusan, kicsit szembefercskázva szemrevételezi a témát.

JÁRAI LÁSZLÓ (1993) Budapest

MOLNÁR MIKLÓS (1946) Sopron

MOLNÁR MIKLÓS

Száraz tónak nedves partján ilyesmiket kuruttyol a döglött béka

AZ ANYANYELV ÉDES HANGJAI

A soproni poncichternegyed ménkű hosszú és girbegurba utcájában, a Balfi úton (a német neve Schlippergasse, „Széplaki utca”) több italmérés is van, például a helyiek által „Flekktifusznak” elkeresztelt borozó. Alig térek be a söntésébe, máris megüti az ilyen szóejtésre különösen érzékeny fületem, hogy a csaplárosné – mázsa fölötti, tenyeres-talpas, nagyszájú, mindenféle fölvilágosítást, lelki és befektetési tanácsot osztogató fehérnép – meg helyett azt mondja, hogy *mög*. Alighanem az Alföldről szalajtották, szűröm le a következtetést, ami egyáltalán nem bizonyul elhamarkodottnak.

Az asszonyság, aki Pier Paolo Pasolini *Mamma Roma* című filmjének Anna Magnani játszotta feledhetetlen hősnőjére hajaz, lehuppan az egyik asztal mögé, és szóba elegyedik a szomszéd asztalnál poharazgató két férfi vendéggel, akik éppen a csaplárosné *ő-ző* beszédjén élcelődnek. – Én tudok e-ve’ mög *ő-ve’* is beszé’ni, de tik csak e-ve’ – mondja nekik kissé fitymálóan a nő. – Majd te megtanítasz bennünket – feleli nevetgélve az egyik férfi.

A csaplárosnéval együtt összesen négyen vagyunk a borozóban. Elérkezettnek látom az időt, hogy – leleplezve lelki érintettségemet, anyanyelvi hovatartozásomat és kötődésemet – három asztallal távolabbról közbekotyogjak: – Gyerőkefejje’ köll aszt mögtanúni, fölñött éssze’ mán nem löhet. – A „Flekktifusz” Mamma Romája buzgón helyesel. Megkérdzem tőle: hová valósi. Kiderül, hogy szegedi.

Szeged a sok egyéb kiválósága mellett arról is híres, hogy a Kárpát-medencében ott *ő-znek* legízesebben. Mintha hájjal kenetnének, annyira jólesik, ha a szülőföldemtől távol a szegedi idiómát hallhatom valahol, jóllehet én Kecskeméten születtem, s az *ő-ző* nyelvjárást a Kiskunságban szívtam magamba, az anyatejjel együtt. Ó, édes hangok, az anyanyelv szívmengető fölcsendülése idegen földön! A Dunától nyugatra szögedi módra beszélő ember ritkább a fehér hollónál. Kivált Sopronban nem számít ilyesmire az *ő-zés* magamfajta ingyence.

– Oszt’ hogy keverődött Szögedébű Sopronba? – firtatom tovább. – Hát fölűtem a buszra, oszt’ e’gyüttem. – Oszt’ nem sajná’ta otthanni Szögedöt? – Sajná’ni sajná’tam, de micsinájjak, így alakút a zéletöm...

Ezekkel a szavakkal köszönök el tőle: – Ízlött a bora, de legőslegjobban az ízlött, hogy szögedi nyelvön beszé’gethettem magáva’!

Kecskemétről nősült vasi ismerősöm felesége mindenütt – otthon, utcán, hivatalban – a szintelen, szagtalan köznyelvet beszéli. Valahányszor fölhívja ma is Kecskeméten élő anyját, és átvált a szülőföld nyájas, lágy *ő-ző* tájnyelvére, nyomban megváltozik beszédének ritmusa és dallama.

AZ EMBER ÉRTÉKE

Az ember értékét valóságosan az szabja meg, hogy mennyire van hasznára a közösségnek, amit cselekszik, hogyan sugárzik szét példaként, ahogyan él.

Oltalmazó-gondoskodó közösségi lényünket csak erős és egészséges társadalomban teljesíthetnénk ki. De mert a jelenkori társadalom, amelybe rendszerszinten van beépítve a lakossággá lefokozott nép szakadatlan fosztogatása, egyáltalán nem ilyen, emiatt csak nagyon kevesen létezhetnek a középülésére és javára. Az emberek óriási többsége, miközben meg van fosztva az egészséges és értelmes élet lehetőségétől, szánnivalóan védtelen a hazugságyárak mesterkedéseivel szemben. A napnak mind a huszonnégy órájában távirányított biorobotként viselkedő, mindenféle mérgekkel át-, be- és leitatott lakosság előbb-utóbb életfogytiglan a betegségipar karmai közt kénytelen kikötni. A többség nem közhasznú, hanem közkárú munkahelyeken robotol a betevőre valóért. A kapitalista munkamegosztás atomizált rabszolgája előtt kénytelenek rejtve maradni a nagy összefüggések, a lét és a kultúra alapkérdései. Nincs abban a helyzetben, hogy termékeny kapcsolatba kerüljön a szellemi kultúra termékeivel, vagy hogy maga is gyarapítsa őket. Vagy egyáltalán nincs szabad ideje, vagy szabadnak hazudott idejében kétségbeesetten unatkozik és ténfereg: magára utaltnak, elanyátlanodottnak, gazdátlanul sodródónak, legbenső lényegétől megfosztottnak érzi magát. Kínjában futkos, mint a mérgezett egér, teljesítménytúrákon vesz részt, konditerembe és szoláriumba jár, kocog, szteroidokkal puffasztja félelmetesre az izmait, „megvalósítja” a tyúkszaros kis énjét, a tömeges turizmus egyik csapdjából a másikba rohangál, keresztretjvényeket fejt, bélyeget, képeslapot, gyufacímkét, söralátétet, könyvet gyűjt, szerencsejátékokba öli a pénzét, maszturbál, hol egyedül, hol párosan, hol csoportosan, szerelmi együttlét ürügyén magányokat ütköztetve és váladékokat csereberélve, csütörtök esténként összeröffen a cimboráival, és ultizás címén felönt a garatra, steril, belterjes irodalmi lapocskákba steril, belterjes verseket, novellákat és esszét irkál, szeszektől és bódítószerektől kajlásodik, vallások ópiumát szipuzza, szelfizik, lóg a neten, saját honlapján mondja meg a tutit, bunkofonon és szkájpon fossa a szót, orrvérzésig faszbukozik, csetel, blogokon fontoskodik, napestig az okostelefonját buzizza, szilikoncicit és -feneket ültet be a testébe, megszállottan főzőcskézik, mérték nélkül zabál, rögeszmésen fogyózik, kutyát, macskát, tengerimalacot, görényt, menyétet, teknőcöt, papagájt, pinyőkét tart, falakra firkál, petíciókat ír alá, tüntet, pártgyűlésekre jár, a választásoknak simliskedett silány bohózatok statisztájaként X-ek firkálásával állít ki bizonyítványt a sötét tudatlanságáról, hobbikba, szurkolásba, futballhuligánkodásba, rock-koncerteken való eszetlen csápolásba menekül, adósságokba veri magát, hogy a fogyasztási terror bamba áldozataként haszontalan kacatokat vásárolhasson, médiapapit csócsál, tévécsatornák patkányává aljasodik, hagyja, hogy a tudatipar húgyagyú idiótává szórakoztassa, az emberek feledékennyé tételében, figyelmük szétszórásában és elaltatásában, szívük elzsibbasztásában érdekelt globalokapitalista kamukultúra – színház, koncertek, kiállítások, fesztiválok, könyvek, folyóiratok stb. – termékeit habzsolja. Dúskál és garázdálkodik a semmiben – és szemetel, szemetel, szemetel. *Elveri az idejét*, szerencsétlenül, bután, ájultan, ízetlenül, ahogy csak magyarok tudják elcseszni az életüket. „Az ilyen ember nemcsak magát emészti el, hanem magával sodor mindenkit, akit csak elér.” (A déli népek – és azok csakugyan *népek*, nem lakosságok – mennyivel stílusosabban ütik el édes semmittevés az időt, ami másra talán nem is igen való, nem szennyezve be kezüket az Isten teremtés nevű szabotázs-cselekményének parodisztikus megisméltélésével vagy folytatásával...) Minden módon meg van nehezítve, sőt lehetetlenné van téve, hogy a gondoskodás velünk született ösztönének készítésére, fölismert felelősségünk tudatában a közösség jólétén munkálkodjunk. A hatalmasok jelentéktelen, helyi érték nélküli, didbáb bábuiként vagyunk kénytelenek elfecsérelni az életünket. Csoda-e, ha rettentően gyakori

HAÁSZ ÁGNES, Parti objektumok (fehér 1.), 2016

HAÁSZ ÁGNES, Parti objektumok (sárga), 2016

HAÁSZ ÁGNES, Parti objektumok (fehér 2.), 2016

a halálos csüggedés, a magatehetetlen mélabú, az elzombisodás, az idegek összeomlása, az elmebaj, a sokféle népbetegség, az öngyilkosság és a korai halál?

ABIGÉL NEKIDURÁLJA MAGÁT

Szent Iván-napi rémálom

„Egy gigantikus sakkpartit játszanak velünk, mégpedig olyan szinten, amiről sejtelmünk sem igen lehet, és mi vagyunk a gyalogok. A gyalogoknak csak bizonyos körülmények között van értékük, és gyakran fölládozzák őket valamilyen előny érdekében. Aki járatos a katonai stratégiában, jól ismeri az áldozat fogalmát. Ha gondosan tanulmányozod a történelmet, megértheted, miért indítanak háborúkat rendszeres időközönként.”

Milton William Cooper: *Ímé vala ott egy fakó ló*

Szent Iván napjának délelőttjén tüzesen süttött le a nyári nap sugára az ég tejéről, nemcsak a juhászbojtárra, hanem arra a kőszegi asszonyra, Geigermüller Piroska harminckilenc éves takarítónőre is, aki – karján a kisfiával – sétálni indult a Kálvária-hegy oldalában kanyargó ösvényen. Egyszer csak egy tágasnak sejlő barlang bejáratára esett a pillantása a tőle balra eső sziklafalon. A bentről kiszűrődő világosság fölkelte az asszony kíváncsiságát.

Apró lépésekkel, lábujjhegyen sompolygott be a barlangba. Egy lelket sem talált odabenn, csak egy terebélyes asztalt, amin húszszes bankók kötegei tornyosultak. Geigermüller Piroska letette kisfiát az asztal közepére, és odaadta neki az okostelefonját, hogy játsszon vele, aztán sebtében megtömté a retiküljét, a zsebeit, a melltartóját és a bugyiját pénzkötegekkel, és kiiskolt a barlangból.

Csak akkor jutott eszébe, amikor kiért a szabadba, hogy a nagy sietségben benn felejtette a kisfiát. Hiába kereste azonban a barlang bejáratát, nyomát sem lelta a sziklafalon. Kétségbeesetten zokogva rohagált föl és alá: „Miért, miért lettem e világra, miért? Ha ily mennykőcsapás, ilyen gyötrelem ért!” Százszor is bejárta a környéket, és végigtapogatta a sziklafal minden négyzetcentiméterét. Szívesen odaadta volna most már az összes pénzt, csak visszakaphatná a kisfiát! És nem elég, hogy nincs meg a gyerek, ráadásul az okostelefonja is odalett.

Az újszülöttek lefokozása kozmikus rangú emberből állampolgári kényszerzubonyba szuszakolt „személylé”, személynévvel és személyi számmal való törzskönyvezése, áruvédjeggyel és hatósági bárcával való megbillogozása állam általi kisajátítást jelent és pecsétel meg. A minden lében kanál állam ezúttal sem nyugodott bele, hogy mindenféle könyvekbe beírt és minden módon számon tartott haszonállatai közül akár egy is kerek perccel elsikkasztódjon. Geigermüller Piroskával a poklok poklait járatták meg, mire tisztázhatta magát a gyanú alól, hogy ő tette el láb alól a gyereket. Hiába mozgatta meg a Kálvária-hegy minden kövét rendőrök, barlangászok, nyomkeresők sokasága, nem sikerült az eltűnt fiúcska nyomára bukkanniuk. Az asszony, kárpótlásul és halvány vigasz gyanánt, megtarthatta a pénzt.

Ha már így alakultak a dolgok, Geigermüller Piroska mi mást tehetett: a talált pénzből új okostelefont és plazmatévét vett, a többi meg az utolsó fityingig arra költötte, hogy jósnóktól, médiumoktól, „tisztánlátóktól” asztrális energiaszivattyút, hat pár rendőrcsizmát, hétterejű csodakövet, horoszkópot, kozmikus csakraláncot, mandalákat, mantrákat, mágikus birkabogyót, orgazmusfokozó mangalicaszírt, sugárzáselhárító cserépfütyülőt, személyes titkos ígéket, szerencseszámokat, szerencsepecsétet, talizmánt, teleasztrális gyógyító mütyürkét, titkos rituáleírásokat és varázskristályt vásárolt magá-

nak. Mindeközben szüntelenül reménykedett, hogy talán mégsem veszítette el végleg a kisfiát. Reménykedését az is táplálta, hogy könyörgő cédulácskát helyezett el a soproni Szívkórház parkjában álló Abigél-szobor („nem valami világmérete alkotás”) lábánál.

Egy év múlva, Szent Iván napján megint kísért a hegyoldalba – megint tüzesen süttött le a nyári nap sugára az ég tetejéről a juhászbojtárra és mindenki másra –, és lám csak, teljesült, amiért Abigélhez fohászolt: megtalálta a barlangot. Megint világosság szűrődött ki odabentről, megint ott tornyosult az asztalon egy hatalmas köteg pénz, és csodák csodájára a kisfia is ott csücsült az asztal közepén, és az okostelefont buzerálta. Ahogy meglátta az édesanyját, nevetésre húzódott a szája, és kitérte feléje a karjait. Geigermüller Piroska tüstént fölkapta, és – fittyet hányva a pénzkötegekre – kiiramodott vele a barlangból. De mire kiért a szabadba, karjai közt halott volt a gyermek.

AZ ÉLESLÁTÓ CINIZMUS ÉS A NYAVALYGÓ SZENTIMENTALIZMUS ALULMÚLHATATLAN ERKÖLCSŰ NAGYVÁROSA

Lukács György néhai marxista–leninista ideológus, akinek mára ugyanúgy elpárolgott a dicsősége, mint a megbonthatatlan és örök magyar–szovjet barátság, 1918-ban ezzel a pazar nyitó mondattal indította *Molnár Ferenc Andorja* című kritikai dolgozatát: „Bizonyos: Molnár Ferenc nem egészen tehetségtelen író.” A tetemre hívott regényről harag és elfogultság nélkül megállapította: „A regény tárcamagja egy limonádéfolyóban van felhígítva, és ennek monoton és piszkos árja tölti meg a »nagy« regényhez szükséges 600 oldalt. [...] E sorok [írójának] [...] ki kell mondania, hogy nemigen ismer könyvet, mely ezzel vigasztalanságban vetekedhetnek: üres és romlott emberek a kétségbeesésig monoton sorozata [...] e könyv [sikere] az elképzelhető legszomorúbb aspektust mutatja a mai Pest erkölcsi állapotáról.” Mi sem bizonyítja jobban, hogy nem elhamarkodott alkalmi vélekedés volt a Molnár Ferencet rendesen helyére tevő bírálata, mint hogy harminc évvel később (*Egy rossz regény margójára*) megerősítette az 1918-ban mondottakat: „Molnár Ferenc egyrészt kiskaliberű naturalista, másrészt megvan a képessége arra, hogy hatásos fogásokat kitaláljon. Az első vonás tisztos közepszerű íróvá tehetné, ha a második vonás nem vinné ki szakadatlanul az igazi irodalomból. [...] Így [az *Isten veled, szívem* című »tökéletesen érdektelen privát történet« esetében is] igaz marad, amit harminc évvel ezelőtt írtam: kiskaliberű naturalista ügyek trükkökökkel.” Az intellektuális tisztesség és „az igazi magyar demokratikus kultúra” szellemében Lukács György – teljes nevén Szegedi (eredetileg Löwinger) Lukács György Bernát – elengedhetetlennek tartotta az elfogulatlan és igazságos számvetést a magyar irodalommal, és elítélte kiskaliberű írók előnyben részesítését és elvtelen ajnározását a származásuk alapján: „Hogyan lehetséges a magyar ideológiai fejlődés ideológiai revíziója, ha akadnak olyan demokraták, akik [...] mindenkit védelmükbe vesznek, aki történetesen zsidó származású? [...] Itt nem engedményekről van szó valamely közhangulattal szemben, nem holmi taktikáról; itt a történelmi igazság kíméletlen kimondása az egyedül helyes taktika.”

Az 1918-ban írott, roppant elmés dolgozatból merítem az alábbi eszmefuttatást: „A költői formák elmélete megköveteli, hogy egységes világnézetben gyökerezzenek, hogy egységes élmény hassa át minden elemüket. Az etika pedig felvilágosít minket arról, hogy a közönséges élet színvonalán ilyen egység nincs és nem lehet; hogy az olyan ember, aki nem emelkedik – erkölcsével, életével – az élet fölé, minden életmegnyilvánulásában osztozni fog

a közönségesség, a hétköznapi heterogén töredezettségében, melyre csakis olyan szurrogátumok, mint például a szentimentalitás, a hangulat tudnak valami egység-látszatot ráhazudni. Ez a hazugság pedig objektív hazugság: vagyis belső lényegében hazugság, függetlenül attól, hogy a közönséges ember, aki megéli, tudatában van-e hazugság voltának; hazugság, mert elhazudása az ilyenfajta élet egység-hiányának, kibúvás az ítélet alól, mely ennek a hiánynak a meglátásában bennfoglaltatik, megszökés a feladat elől, mely elé ez a belátás az embert kötelezően állítaná. De a széles, nagy sikerű művek hatásának (és ezzel összefüggésben a legnagyobb művészi alkotásokkal szemben megnyilvánuló spontán, bár sokszor elrejtett ellenszenvnek) éppen itt van a gyökere: minden nagy művészet az empiria üres és széteső voltának leleplezése és egy utópikus egység megteremtése, melynek követelő és kötelező hangszíve van. Ellenben minden nagy hatású álművészetnek talán szerzője előtt is öntudatlan, végső célzata abban áll, hogy az olvasót kibékítse közönséges, empirikus létezésével; mégpedig nem a külsővel, mely ellen az ilyen irodalom fellázad, hanem éppen gyenge és hitvány, gyáva és egységet nélkülöző belső életével. Azzal az életével, amelyen változtathatna, ha akarna, ha tudna igazán akarni.

Azt hiszem, alig van nagyváros, mely ebből a szempontból erkölcsileg Budapest alatt állana, és nem véletlen, hogy az itt felgyülemelő belső szükséglet kielégítésére az éleslátó cinizmusnak és a nyavalygó szentimentalizmusnak éppen az a vegyülete a legalkalmasabb, amire Molnár Ferencet tehetségének pozitív és negatív oldalai kényszerítették. [...] Pesti fordítás szerint az »orosz-ság« azt jelenti, hogy minden üres fráter (hiszen ha legalább gazember volna!) úgy, amint van, szeretetre és megbocsátásra érdemes, hogy a krisztusi szeretet megnyugvást jelent abban a »megmásíthatatlan« tényben, hogy az embereknek nincsenek meggyőződéseik, hogy az »élet« »kényszeríti« őket rosszat tenni, hazudni, csalni, hogy »nem engedi« meg nekik, hogy »tisztá« és »igaz« életet éljenek.

Itt függnek össze legmélyebb gyökerükben cinizmus és szentimentalitás: mind a kettő az erkölcs tudomásul nem vételét, a *moral insanity* [az erkölcsi beszámíthatatlanság] sorsként való uralmát jelenti; azt, hogy a közönséges élet ilyen pszichológiai tényeit végsőknek és megmásíthatatlannak kell elfogadni, csak cinikus pillanatokban vállat vonva, a szentimentálisokban üres könnyeket hullajtva felettük. [...] De mivel [...] [a cinizmus és a szentimentalitás egysége] az empiria legalacsonyabb, mert mindent megtagadó színvonalán otthonos, mint a művészi egység hordozója, nem képes igazi, változatos, gazdag és mindent átfogó egységet teremteni, hanem csak monoton és mégis széteső egyformaságot."

URASÁGOKTÓL LEVETETT TÖRTÉNET

Alfred Polgar In der Telephonzelle című írása nyomán

Töpörödött öregasszony fekszik a járdán, szép szabályosan, mintha nem elvágódott, hanem hanyatt fektették volna. Az utcasöprő nagy ívben kikerüli. Néhány járókelő fölsegíti fektéből. – Napok óta nem ettem, attól lettem rosszul – hebegi elhalóan. Adnak neki pár száz forintot, van, aki többet is, nehogy faszari alaknak nézzék.

A vak is láthatja, hogy az öregasszony csak színészkedik. Az a trükkje, hogy elfekszik a járdán, így próbálja csöbe húzni a járókelőket. Az utcasöprők unásig ismerik már a trükkjét, különben nem kerülnék ki olyan közönyösen. De aki pár száz forintért hajlandó fényes nappal lefeküdni az utca porába,

megérdemli azt a pár száz forintot, hiszen nyújt is érte valamit. Alighanem oka is van rá, hogy így ripacszkodjon. Virágos kedvében, úri passzióból senki sem szokott lefeküdni a koszos, hideg járdára. Alighanem szívesebben ögylegne Szentpéterváron a Néva partján vagy Velencében a Szent Márk téren, olvasná Dosztojevszkij vagy Krúdy Gyula regényeit, hallgatná Vivaldit vagy Mozartot, szavalná Puskind vagy Nagy Lászlót, vagy ülne be a Gerbeaud-ba egy tejszínhabos feketére meg egy szelet Esterházy tortára.

Neki azonban nincs módja effélére. Pedig ha megkérdeznék, inkább ilyeneket választana. De nem kérdezik meg. Azt teszi tehát, amit tud. Támadt egy korszakos ötlete, és nyélbe üti. Látványosan leheveredik az utca mocskába, és bezsebeli a mutatvány árát.

Kiskovács Margit ötvenkét éves hajléktalannak nem támadt semmilyen korszakos ötlete. Az ő képességeiből csak annyira futja, hogy megszólítja az embereket: – A Jóisten áldja meg magukat, adjanak néhány forintot! – Többnyire sikerül összekunyerálnia valamennyit. Keresményét nem könyvek vagy szépirodalmi és művészeti folyóiratok vásárlására fordítja, hanem pálinkára. Cigaretára nem költ, elhajigált csikkeket hasznosít újra. Kiskovács Margit világszepe meglehetősen gubancos. Egyre kevésbé tudja fölfogni, mi történik vele és körülötte.

Egy szombatról vasárnapra virradó februári éjszakán irgalmatlanul lehűl a levegő. Kiskovács Margit hiába kunyerál – A Jóisten áldja meg magukat, adjanak néhány forintot! –, a csontropogató hidegben közönyösen elrohannak mellette az emberek. Nagy sokára kap egy kétszázás érmét valakitől.

Bemegy egy telefonfülkébe, és a markában szorongatott pénzt bedobja a készülék nyílásába. Csodás módon rögtön kap vonalat. Az Állami Főilletékest szeretné fölhívni. Az Állami Főilletékes nem hagyhatja, hogy emberi lények a székesfőváros közepén csak úgy ukmukfuk megfagyjanak és éhen haljanak.

Az Állami Főilletékes azonban nincs benne a telefonkönyvben, e tárgyban a tudakozótól sem lehet eligazítást kapni.

Téves kapcsolat folytán jelentkezik viszont valamilyen hatóság. Fontos közérdekű bejelentésről van netán szó – firtatja a hatóság –, a bankigazgatók és a parlamenti képviselők végkielégítésével, a legújabb adóügyi törvénytervezettel vagy a választásokkal kapcsolatban?

Ekkor megszakad a vonal.

Kiskovács Margit dühös, mert nincs több pénze, hogy újabb hívással kísérletezzon. Körülnéz. Mi a legfontosabb a telefonfülkében? A telefonkészülék? Nem, nem a telefonkészülék. A négy fal. Az iciri-piciri szobácska. Szűknek szűk, de azért elfér benne az ember lánya. Csöppnyi nyugalom a nagyvárosi rohanásban és ricsajban. Menedékhely a hideg és a sötétség ellen.

Ilyen nyájas képzeteket melengetve szunnyad el Kiskovács Margit. Álmában telefonál: föl akarja hívni a Jóságot, de állandóan foglalt. Az Értelmet: süket, mint az ágyú. A Gazdagságot: horkolva alszik az ágyában. A „Minden Ember Testvér” Egyesületet: nem veszi föl senki.

Nincs más hátra, mint fölhívni a Jóistent.

És a kapcsolat létrejön.

Annak ecsetelése helyett, hogy miként jut Kiskovács Margit ötvenkét éves hajléktalan lelke a mennyek országába, melyről a közkeletű vallási tévképzetekben járatlan halandó leginkább mosóporreklámokból szerezhet hozzávetőleges fogalmat, legyen elég megállapítanunk: vasárnap reggelre kihűl és megfagy a teste.

Egy választási plakátragasztó talál rá a csontkemény rongykupacra. Megesik rajta a szíve, és a legeslegnagyobb plakáttal takarja le Kiskovács Margit tetemét: „SZAVAZZ A KERESZTÉNYDEMOKRATÁKRA!”

A SZÖCSKE TANÍTÁSA

A soproni tévétorony alatt szép tágas mezőség terül el; sípálya és használatból kikopott sífelvonó is van rajta. Meredeken emelkedik fölfelé, ha fölfelé kaptatsz, vagy ereszkedik alá, ha lefelé iparkodsz. A Károly-kilátóhoz ezen a réten át juthatsz föl leggyorsabban. Igaz, derekasan megizzadsz, mire fölérsz. Ha visszafordulsz, gyönyörűen eléd tárul az erdőn túl a város, sőt a városon túl a Fertő-tóból is egy jókora rész.

Ahogy fölfelé lihegek a sípályán, a fűben szökdécselő kismillió szöcske közül azzal tisztel meg egy pompás példány, hogy föl pattan a vállamra, és egy darabig onnan nézegeti a világot. A földről egyetlen ugrással a vállamon teremni legalább akkora teljesítmény, mintha én helyből az Eiffel-torony tetejére szökelnék. Hanem ez a szöcske nemcsak nézelődik, hanem bele is súg valamit a fülembe: „Olyan messzire távolodtatok létezésetek fundamentumaitól, hogy már sejtelmek sincs róla, a hagyományos kultúrák milyen mélyen be voltak ágyazva a természetbe és az őket övező tájba. Az időjárás, az évszakok ritmusa, a növények természetes növekedése, az anyaföld tulajdonságai, az állatvilág és sok minden más alakították ki a nép világképét, nem pedig elvont, meddő eszmék. Sámánok és táltsók voltak az őseitek. Hitten-hitték, hogy a természetben mindennek lelke van, és mindent meg lehet szólítani. Ez a tudás most is ott szunnyad bennetek, csak újra életre kellene támasztanotok. A természeti népek, Amerika és Ausztrália őshonos lakói mindig tudják, merre van kelet, nyugat, dél és észak. Azt is tudják, hogy minden égtájnak más a természete és az ereje. Közületek senki sem tudja ösztönösen, merre van kelet és nyugat. Hogyan maradhattok egyáltalán életben ilyen tudatlanul? A keresztény vallás rátok eröltetése azzal járt, hogy elveszítettétek a természethez fűződő szerves kapcsolataitokat, letéptétek kozmikus gyökereitekről. Vissza kellene térnetek a forráshoz, ahonnan eredtetek. Ideje volna fölismernetek, hogy elképesztő technológiai mankóitok voltaképp csupán mennyi külsővé tett képesség, melyet a bensőtökben hordoztok, és ha életre keltitek, újra élhettek vele, önmagatok és a világ javára. Egyébiránt azt üzenem a fiaitoknak és leányaitoknak, hogy szökdécseljének csak bátran, ahogy mink, szöcské! Üzenem nekik: ha ügyesen szökdécselnek, a végnapjait élő haramiakapitalizmust is kijátszhatják, persze csak akkor, ha nagy ívben elkerülnek minden olyan munkahelyet, amelyik profithajhászason alapul, mert azok megölik a lelküket, és kihajtják belőlük a szart is. *Ne ártsatok!* Ez az élet legfontosabb erkölcsi alapelve. Éljétek ezt a rossz világot, és mindig tudjátok, mit kell tennetek érte, hogy más legyen. Sziszegve se szolgáljatok aljas, nyomorító hatalmakat. Nemzetek fölötti tőkés cégeknél, „multiknál” azért nem szabad munkát vállalni, mert ez az elv ott sokszorosán megsérül. Az ő vállalataik ártásra vannak berendezkedve, az élővilág rovására, bolygónk kárára léteznek. Akik fölcsapnak alkalmazottjukká, óhatatlanul közreműködnek az egyetemes ártásban, és maguknak is ártanak: a szó szoros értelmében hazárulóvá, gazdasági bérgyilkosok cinkosává válnak. Egyszerű, természetes és valóságos életet éljétek. Találjatok magatoknak valami közhasznú foglalkozást. Legyetek pékek, zongorahangolók, barlangászok, sarkkutatók, madár-fürkészek, bűvárok, meteorvadászok, aranyásók, zenebohócok, pásztorok, utcasöprők. Dolgozzatok a földdel, növényekkel, virágokkal, állatokkal. A természetvédelemben, arborétumokban, kertészetekben, biofarmokon vállaljatok munkát, vagy a közsférának az emberek javát szolgáló területein: gyógyítás, ápolás, szociális munka, segélyszervezetek, Vöröskereszt, de csak módjával, munkaerőtök ésszerű visszafogásával, mert a közsféra nagy része – kivált a közigazgatás, a közoktatás és a tömegtájékoztatás – a rendszer fönntartásával: működtetésével, adminisztrálásával és újratermelésével foglalkozik.

Vagy pedig egy hatalmas ugrással kapcsolódjatok le a rendszerről, és tegyetek kísérletet a szabad, autonóm létezésre. Mert jobb a szabadságért vívott küzdelemben elpusztulni, mint sok éven át tengődni szolgaságban, hajszolt-ságban, levertségben, békétlenségben, és ezzel folyvást kárt okozni magatoknak és másoknak. Na, pá!”, súgja, és már ott sincs.

NE CSÜGGEDJETEK, HARCOSOK!

William Shakespeare, Petőfi Sándor, Karl Marx, Gustave le Bon, V. I. Uljanov, José Ortega y Gasset, W. L. Pierce és Kate Wolf szövegei nyomán

Nem tudhatjuk, sikerül-e vajon átmenteni a pusztulásra érett régi helyére épülő új rendbe a csodálatos kaliforniai folkénekesnő, Kate Wolf legszebb dala, köztük a *Brother Warrior*, „Harcos testvér” címűt. Íme a netcím, ahol lelki munícióval való töltekezésül vagy akár harci himnuszaként is meghallgatható, vagy ahonnan letöltheted, harcos testvérem: <http://traditionsante.net/kate-wolf-brother-warrior/>.*

*Gentle warrior,
with your heart like gold and a rainbow in your eyes
Brave companion,
do you see a world shining in the sky?*

*With your body dancing like an arrow
spreading joy beneath your feet
And your hands that wave like tall grass
in the wind as you speak*

*With the shyness of a small child
and the wisdom of a sage
I tell you now, there is no reason
to be afraid*

*Brother warrior,
there are none of us who walk this path alone
Spirit healer,
it's the only life that we have ever known*

*I see your smile in the sunlight
I hear your song in the rain,
And hold you here inside me
feel your love, and know your pain*

* A dal magyar fordítása: „Nemes harcos, / arany a szíved, szivárványos a szemed, / merész útitárs, / látod az égen tündöklő világot? // Táncol a tested, akár a nyíl, / talpad alól öröm csordul, / kezed, amint beszélsz, hullámszik, / mint magas fű a szélben. // Félénken, mint egy kislány, / és megfontoltan, mint a bölcs, / hadd mondjam el neked: / félelemre nincsen ok. // Harcos testvér, / nem egyedül haladunk az ösvényen. / Lélekgyógyító, / mindig ilyennek ismertük az életet. // Látom mosolyod a napfényben, / hallom az esőben a dalod. / És magamba ölellek, / érzem a szerelmed, ismerem a fájdalmad. // Most, amikor új kor hajnalára / ébred a föld, / hadd mondjam el neked: / félelemre nincsen ok. // Látomásért fohászunk, / melyben minden élőlény osztozhat. / És a Vigyázni Tudók / velünk vannak mindenütt.”

*At this time when the earth is waking
to the dawn of another age
I tell you now there is no reason
to be afraid*

*We are crying for a vision
that all living things can share
And Those Who Care
are with us everywhere*

Tagadhatatlanul siralmas a helyzetünk, de mégsem reménytelen. Csak az a nép vagy nemzet vész el igazán és jóvátehetetlenül, amelyik elveszettnek hiszi magát.

Szörnyűséges, véres megpróbáltatások várnak ránk, és sokan elpusztulnak – de fajunk még megmenthető, és hosszú távon csak ez számít.

Ne kergess csalóka ábrándokat tömeges megvilágosodásról, lelki ébredésről és szellemi megújulásról, és ne csüggedjen el a körülötted lévő közömbössége. Jusson eszedbe, hogy az emberek óriási többsége mindig ilyen volt, és ilyen is marad. Ha keresztények vannak előttük, a keresztényeket éltetik, ha oroszánok, akkor az oroszánokat. Nem érdekli őket más, csak a jelen, csupán azzal törődnek, ami közvetlenül érinti a kényelmüket, a jólétüket vagy a biztonságukat.

A történelmet azonban nem a tömeg alakítja.

A tömeg nem egyetlen társadalmi osztály tagjait jelenti, hanem a legkülönbözőbb háttérű, kultúrájú és kötődésű embereknek a józan paraszti és szinte teljes hiányában és a legnagyobb mértékű befolyásolhatóságban egy húrton pendülő, ideiglenes vagy tartós lélektani egységként működő halmozatot. Diplomások, értelmiségiek, magas IQ-jú, a társadalomban sikeres emberek is beletartoznak. A tömeg nem gondolkodik és nem cselekszik önállóan. Az a küldetése, hogy irányítsák, befolyásolják, képviseljék, szervezzék. Csak egyoldalú és szélsőséges érzelmeket ismer. A véleményeket, gondolatokat és hiedelmeket, melyeket sugalmaznak neki, egészükben fogadja vagy veti el, és végső igazságként vagy abszolút tévedésként fogja föl. Mindig hajlandó a kolera helyett a pestisre, a pestis helyett a kolerára szavazni, és ettől várni az üdvösségét. Hol Caesart élteti, hol a gyilkosát, Brutust. Ha fölpíszkálják benne az egyébként is mindig kitörni kész csőcselékösztönöket, elkapja a zendülés vad árja, és tör-zúz, gyújtogat, lincsel. Olykor nemes tettekre is ajzható: neki-lódul, és kiszabadítja Táncsicsot (utóbb persze kiderül: jobb lett volna nem kiszabadítani...).

Negyven akadémikus szavazata nem ér többet, mint negyven vízhold. Senki sem tesz szert különösebb tájékozottságra társadalmi kérdésekben csak azért, mert megtanult szanszkritul vagy japánul, ért a matematikához, a geológiához vagy a dramaturgiához, vagy mert építész, orvos, mérnök, ügyvéd, tanár, régész, meteorológus, sarkkutató vagy atomfizikus.

A történelemformálás mindig is kevesek dolga volt. Nélkülük nem létezik az emberiség. Ezeknek a keveseknek kell megtestesíteniük a többség érdekeit képviselő akaratot és elszántságot. Tudniuk kell, mit akarnak, és késznek kell lenniük rá, hogy megtegyék mindazt, ami céljaik eléréséhez szükséges.

A dolgok régi rendje porrá omlik. Megdőlt a Fuggerek által a 15–16. században föllállított ocsmány egyenlet, amely Marx közismert tételének („Die Geschichte aller bisherigen Gesellschaft ist die Geschichte von Klassenkämpfen”, „Minden eddigi társadalom története osztályharcok története”) cáfolatául azóta is folyamatosan érvényben van: „Weltgeschichte = Geldgeschichte”, „a világ története = a pénz története”. A világ soha többé nem lesz

az, ami volt. Új rend jön létre a régi romjain. A nemzet vizet és szappant százötven éve nem látott köldökébe való ájult belefeledkezésnek, a közeli vagy távoli, nagyrészt koholt múltot való kérődzésnek semmi értelme. Ami elmúlt, soha nem tér és nem is téríthető vissza. A „Legyen úgy, mint régen volt” ómagyar lajhármentális egyenlő az öngyilkossággal. Emberiségléptékben kell gondolkoznunk, mert az egykettőre bekövetkező összeomlás egyetemes lesz. Nem kisebb a tét, mint az emberi faj, sőt egyáltalán: a földi élet fennmaradása. A politikai porondon ugrabugráló percemberképek dáridójára ügyet se veszünk. Abból merítik az erejüket, hogy a tömeg(félretájékoztatás) komolyan veszi, és szakadatlanul napirenden tartja őket.

A világ mostani rendjét már késő megóvni a végső összeomlástól, de az új fölépítését még nem korai elkezdni. Ám ne fogjon senki könnyelműen a húrok pengetéséhez, mert – hogy a Lenin néven elhíresült, manapság talonba tett világforradalmárt idézzük – nincs olyan lángész, aki építeni tudná az új életet, ha nem tanulta meg az építést.

Félelemre nincsen ok: a Vigyázni Tudók velünk vannak mindenütt.

KELTA HŐSÖK ÁRNYAI

Ógyelgés a velemi Szent Vid-hegyen

Égbe meredő faóriások közül ködoszlopként gomolyognak elő Finn MacCumhail és körötte mind a hősök. A tölgyek, kőrisfák, jegenyefenyők és mogyoróbokrok övezte szent ligetből jönnek, melynek áhítatos csöndjében madarak nem hangicsálnak, bogarak nem zümmögnek, szél nem zizzent lombot, s ahová hegyi patak zubogása el nem hatol.

És lám, itt vannak a dalnok bárdok, akiknek az idők kezdete óta az a hivatásuk, hogy múlt, jelen és jövő pásztorai legyenek, dicsőítsék élők és holtak vitézi erényeit, istenek és emberek előtt a hősi élet magasztos voltát hirdessék. Carolan, a vak hárfás, aki a sűrű szálú eső hárfaként pengetett húrjain tán még szebben játszik, mint a hangszerén, Lochlannak, a hősök hőséneke lelkét siratja, aki gyors volt, mint a párzasi vágy úzte őzbek, és rettenetes, mint éji tűzvész visszfény az égbolton. Haragja fergeteg volt, kardja villámként villogott a csatában. Ég veled, te legnemesebb, te hódító a harc mezején! Fiad ugyan nem született, de nevedet a dalok örökre megőrzik, jövőkorok hogy halljanak rólad, tudjanak az elesett Lochlanról a sudár testű gyönyörű nő és oroszlánszívű férfiak nászából született kelták kései utódai is, akikbe átszáll a lelkük!

Itt van Brian, a Hatalmas, és itt vannak vitéz harcosai. Hozzátok fogható hősöknek nem születik se párjuk, se másuk. Ott voltak mindenütt, ahol ember kellett a gátra. Évek századai és ezredei jöhetnek, hogy legázoljanak mindent könyörtelenül, de ti szentek vagytok előttük: mindenre enyészet vár, csak a ti dicsőségetek nem halványul el soha. Itt van Murrough, a királyi ivadék, a meg nem rettenő, az ezreket lebíró. Itt a daliás, tűzsugár lelkű Cuchulainn és Angus O'Connor, a győzhetetlen bajnok, aki e szavakkal lehelte ki lelkét: „Az istenekre esküszöm, akikre népem esküszik, ha belepusztulok, se hagyom, hogy idegen földbe temessenek!”

Paddy Riordant, a minden dicsőre méltót, aki tőzegből is tudott whiskyt és lóheréből is sört főzni, és aki így kérte meg a választottja kezét: „Bánád-e, Deirdre, ha a családi sírboltunkban lennél eltemetve?”, álmában érte a halál, úgy, hogy észre sem vette. Mikor másnap reggel fölébredt, és rádőbbsent, hogy már nem él – legalábbis a felesége így mesélte –, ijedtében szörnyet halt...

Ardan, elaggott drága dalnok, őszbe csavarodott már a fejed, és könnyektől vörös a szemed! Miért jajongsz, mint erdei szélroham, mint hullámverés a sziklás tengerparton? És te, szelíd panaszu Fionnoula, húga a nemes, dicső Conallnak? Lelkedet szigetvilágok közt hajózó szilaj férfiak éneke veri föl. Szívemben csobog a dalod:

*Virágok közt járok, s nekem
termi majd örök ég alatt
szép ezüst almáit a Hold,
szép arany almáit a Nap.*

Szép voltál, Branna, bőrdöd fehér, mint a frissen hullott hó, hajad fekete, mint a holló tolla, szavad édes, mint a tavaszi szellő. Donough, a híres harcos szerelmével ostromolta Brannát; a lány nem sokáig állt ellen. *Siubhail, siubhail, siubhail, a ruin!* „Gyere, gyere, gyere hát, szerelem!” Donough a tengerbe veszett, és Brannát megölte a keserűség. Ó, tenger, hullámokon hányódó bánat, volnék bár sirály a tajtékos habokon! Elemésztetted a testem testét, a lelkem lelkét, a világ ékességét. Őt ölnyi mélyben fekszik lenn, s korallá lettek csontjai. Ami a szeme volt, az most igazgyöngy. Mindenét, ami elenyész, szertelen, pompázatos ékszerré formálta a tenger.

Epona, istennője termékenységnek, víznek, halálnak, igazíts útba! Halottak szellemei, szóljatok: a hegyoldal szikláiról, a viharok tépázta hegy ormáról! Hősök, hol tétetek nyugovóra? Melyik domb vagy szikla alatt keresselek benneteket?

Sóhaj se hallik a szélben, a viharok tépázta hegy ormáról nem érkezik válasz.

Lépj lágyan: az ő álmaikon jársz.

SZIGETHY GÁBOR

Napló múltidőben

1957. január

kortársalgó

SZIGETHY GÁBOR (1942) Budapest

Január 4.

„A Magyar Divatcsarnok Rákóczi úti épületei a harci események során elpusztultak” – olvasom a régi képes újságban. Hatvan évvel ezelőtti okos-óvatos szóhasználat: *harci események*. Már nem forradalom, még nem ellenforradalom. Harci események: tárgyilagos, pontos, politikamentes kifejezés. Senki sem nehezíthet az újságíróra, aki örömteli eseményről ad hírt: a régi Párizsi Áruház földszintjén és alsó két emeletén újra megnyílt a Magyar Divatcsarnok.

Böngésem az Esti Hírlap 1957. február 24-én megjelent számát. Nagybetűs cím: *Legyen végre áruház a Párizsiból!*

Bárdi Miklós, az áruház áruforgalmi osztályvezetője arról panaszkodik, hogy az Állami Könyvterjesztő a felső emeletről nem elszállítja az ott raktározott könyveket, ellenkezőleg, nap mint nap újabb szállítmányok érkeznek az épületbe.

Zala Ferenc, az Állami Könyvterjesztő igazgatója megmagyarázza az őt faggató újságírónak, hogy a könyveket száraz, jól szellőző, levegős helyen kell tárolni, és e mostani remek raktár helyett a minisztérium nem ajánlott fel számukra megfelelőt.

Sólyom Mihály, a Belkereskedelmi Minisztérium raktárügyeinek intézője így érvel: „Mi a Visegrádi utcai helyiséget átadjuk a Könyvterjesztőnek, de csak akkor, ha a Honvédelmi Minisztériumtól megkapunk egy, a Balaton utcában lévő raktárt, amelyben a katonai felszereléseket tárolják. Ezért a hét elején levéllel fordultunk Muczina ezredeshez...”

Muczina ezredes az egészről semmit nem ért: „Kérem, a Belkereskedelmi Minisztériumból ebben az ügyben még semmi néven nevezendő levelet nem kaptam.”

Hol az olló, komámasszony?

Január 8.

Révész Ferenc, a Szabó Ervin Könyvtár igazgatója boldogan tájékoztatja a Népakarat újságíróját, hogy az épület és az állomány, hála Istennek, csak jelentéktelen mértékben sérült meg a harcok során, és bár a nagy termeket fűteni nincs elegendő tüzelő, a könyvtár munkatársai örömmel várják a fűtött kisteremben az érdeklődő olvasókat.

Az igazi újdonság: a félmillió állományú könyvtárban eddig 70 000, azaz hetvenezer kötet volt tiltott portéka az olvasók számára, de ezt az „ostoba rendelkezést” teljesen hatálytalanítják, és ezután mindösszesen ezer olyan könyv lesz („kimondottan fasiszta vagy háborúra uszító munkák”), amelyeket nem vehetnek kézbe az olvasók.

Új idők? Új szelek?

Nem akar lemaradni a nemzeti könyvtár sem. Öt nappal később, január 13-án az Esti Hírlap arról számol be, hogy „a zárt osztály megszűnik, és soha többé nem lesz kilincs nélküli ajtó a Széchényi Könyvtárban”.

Lehet, hogy már 1957. január 13-án, lehet, hogy későbbi eszmélésem idején, de felbőszített, ha a népi demokratikus proletárdiktatúrában valamely hivatalos személy vagy politikus nagy hangon azt állította: *Soha többé!*

Rajk László és társai újratemetésekor, október 6-án hangzott el egy kommunista krokodilus szájából: *Soha többé!* – aztán alig két év múlva újra elvtársakat akasztottak az elvtársak.

Az Országos Széchényi Könyvtárban valóban *soha többé* nem lett újra zárt osztály – ugyanis meg sem szűnt. A múlt század hetvenes–nyolcvanas éveiben sok-sok napot töltöttem nyitástól zárásig a Széchényi Könyvtárban. Múltkutatásban elrejtőzött értelmiségiek magunk között – az elmeegógyintézetek mintájára – *zárt osztálynak* becéztük a könyvtár hivatalosan Zárt kiadványok tárának nevezett részlegét, ahová csak engedéllyel lehetett belépni.

Egy alkalommal én is részesültem e kegyben. A Magvető Könyvkiadó nagy hatalmú igazgatója munkámat segítő elintézte, hogy kézbe vehessem Sinkó Ervin *Egy regény regénye* című munkáját. Egy napot kaptam a több száz oldalas mű gyorsolvasására. Hogy volt-e kilincs az ajtón, arra nem emlékszem, de kulcsos ór csukta, zárta, vigyázta, hogy illetéktelen a tiltott könyvek birodalmába be ne lépjen.

Régi bölcsesség: mélységesen mély kút a múlt. Szédülünk, ha belenézünk. Sírjunk? Nevezzünk? Az Esti Hírlap hatvan év előtti példányában olvasom: „A Fűvészkeret Évkönyve például azért jutott a mérgező hatású, káros könyvek sorsára, mert a szigorú

cenzor a latin nyelvű feliratban – *Horti botanici* – az egykori kormányzó nevét vélte felfedezni!”

Az a cenzor nem *szigorú* volt, hanem műveletlen, kultúragyilkos gazember. A művelt, kultúragyilkos gazemberektől abban különbözött, hogy nem hideg fejjel, cinikusan, tudatosan pusztított és gyilkolt, hanem vaktában, ostobán.

1957. január 13-án az Országos Széchényi Könyvtár illetékes büszkén-boldogan állítja: „A zárt osztály megszűnik, soha többé nem lesz kilincs nélküli ajtó a Széchényi Könyvtárban.”

Amikor mondta, talán elhitte. Később talán nem őt nevezték ki a Zárolt kiadványok tára osztályvezetőjének. Talán nem neki kellett eldöntenie: mely ártalmas könyvektől kell zárral, lakattal *megóvni* az olvasókat. Talán nem emlékezett arra, amit 1957. januárban mondott: „Vannak a zárt anyagban fasiszta művek is. Szeretnénk, ha a könyvtár vendégei ezentúl ezeket is olvashatnák. Így volna ez jó, hiszen az igazunkba vetett hit és meggyőződés nem mesterséges vákuumban, nem üvegbúra alatt, hanem a szemben álló, sőt ellenséges nézetek eszmei, *gondolati leküzdése útján edződik.*”

Talán örült annak, hogy később mások sem emlékeztek meggondolatlan szavaira.

Január 12.

Népakarat: „Ha a milliókat számolgatjuk, és azt: hány lakást lehetne építeni ebből a pénzből, ésszerűnek tűnik a gondolat: »hagyjuk egyelőre a televíziót!...«.”

Osztálytársamék lakásából a Móricz Zsigmond körtéren semmi nem maradt. A fölöttünk lévő lakás falán a Fadrusz utcában méteres átmérőjű lyuk tártongott, mögötte maradék hamu és korom. Ezen a napon még nem jártak a Nagykörúton végig a villamosok, éjszaka kijárási tilalom volt, egy orosz tank strázsált a Bartók Béla utat átívelő vasúti híd alatt...

Minden állításnak idő- és helyi értéke van. Magyarországon már nyolc év óta *téma* a televízió (legyen?, ne legyen?), de a pártvezetőknek nincs igazán kedvére az ötlet: szerintük nem okos dolog államköltségen nehezen ellenőrizhető új nyilvánosságot létrehozni. Ráadásul a jelenlegi küzdelmesen nehéz politikai és gazdasági helyzetben „sokan – az illetékes gazdasági vezetők közül is – azt tartják: nem erkölcsös dolog ma a televízióra pénzt, de akár csak szót is vesztegetni”.

1957. január 10-én nem tudtam pontosan: mi az a televízió. Lehet, hogy egyetértettem az *illetékes* gazdasági vezetőkkel, mert én is azt hittem: *erkölcstelen* dolog a már eddig elköltött harmincmillió forint után még ugyanannyit a televízió létrehozására pazarolni, amikor mindenüket elvesztett osz-

tálytársam és szülei egy üres bolthelyiségben húzták meg magukat, amikor a fölöttünk lakó Konrád család lakásának egy része romhalmaz, amikor a villamosok még nem járnak a körúton, amikor kijárási tilalom van éjszaka... Az elvtársakat nem zavarta, engem elkésérített a Bartók Béla úton pöfeszkedő orosz tank.

Ma már tudom: 1957. január 10-én egy okos, de tájékozatlan kamasz lehet éppen olyan számár, mint egy tájékozott, de tökfey gazdasági illetékes.

(Népszabadság, 1957. április 26.: „Német mérnökök és szerelők érkeznek májusban Budapestre a Széchényi-hegyi televíziós adó további építésének irányítására.”)

Január 18.

„Most a pol. fejlemények kezdenek kétségbe ejteni. Hát nincsen remény? Úgy látszik, rosszul jósoltam. Nem ezt vártam.”

Latinovits Zoltánnak, a debreceni Csokonai Színház huszonöt éves segédszínészenek ezen a napon írott levelében olvashatók ezek a mondatok. 2003-ban jelent meg – *Drága jó Mamikám!* – a színész leveleinek gyűjteménye, először akkor készített töprengésre ez a szavakba kordázott jajkiáltás.

Úgy látszik, rosszul jósoltam – mikor és mit? Reménykedett?

Reménykedtünk. Forrófejú kamasz voltam, februárban az iskolai szavalóversenyen Ady Endre *Rohanunk a forradalomba* című versét akartam elmondani, de áldott emlékü osztályfőnöknőm halk aggódással, simogató szavakkal lebeszélte erről. Osztálytársaim körében az *Új tavaszi seregszemle* elszavalásával arattam sikert, tanítás után hazafelé ballagva a Villányi út és a Fadrusz utca sarkán, a tenispálya kerítésének támaszkodva három barátomnak – halkan – újra *előadtam* Ady Endre versét. „Megállapodtunk”: ha márciusban újra kezdjük, a barikádokon mi is ott leszünk.

Miben reménykedett Latinovits Zoltán 1956. november 4. után? Miben reménykedtünk sok millióan mi, magyarok 1956. november 4. után? MUK – írták krétával, mésszel Pesten, Budán a házfalakra azok, akik őszintén, naivul azt hitték: márciusban újra kezdhethük szabadságharcunkat a megszálló, könyörtelen, birodalomléptékű szovjet hadsereg ellen.

Januárban Kálmán Imre *Marica grófnő* című operettjében kezd próbálni Latinovits Zoltán. A szerep parányi, de a mérnöki diplomát szerzett, alig fél éve segédszínész neve már a színlapon olvasható.

...a *Marica grófnőt* próbáljuk – van is most kedve az ilyesmihez az embernek. Frakk, estélyi ruha,

olyan 1920-as kalapok, és mindenki shimmyzik. Mindez valahogy olyan halványan ismerős nekem, fényképről, gyerekkoromból – a sok mulatás, a sok frakk és a sok régi ruha, régi dallam –, de most valahogy olyan fájó és nehéz minderre visszaemlékezni, mert minden azt a visszahozhatatlanul szép és gondtalanul boldog gyerekkort idézi...” (1957. február 6.)

Valamikor január első hetében, talán 12-én, úgy emlékszem, szombaton – sokáig féltve őrzött színházjegyem elkallódott – Sennyei Verával és Petress Zsuzsával a főszerepekben láttam a mindent felülmúló sikerű Kálmán-operettet, a *Csárdás-királynőt*. Kijárási tilalom volt, délután fél háromkor kezdődött az előadás, így mindenki időben hazaérhetett.

Latinovits Zoltán a harmincas években volt gyerek, én az ötvenes években. Latinovits Zoltán – a városligeti Gundel étteremben és a Gellért Hotelben volt otthon – a sok frakkra, estélyi ruhára, 1920-as kalapokra emlékezett. Számomra nap mint napi jelen idő a barna vagy zöld egyen-lódenkabát, az ormótlanul rövid viharkabát, a nyloning, a micisapka...

Latinovits Zoltán a *Marica grófnőt* próbálta Debrecenben, fáj az emlékezés: színpadon látta az eltűnt világot.

Én gyönyörködtem Budapesten a Borvető Jánoson, Rátonyi Róberten feszülő frakkban, a Sennyei Verán csillogó estélyi ruhában. Nagymamám szünetben elmagyarázta, mi a különbség a frakk és a szakett között. Ismerkedtem az eltűnt világgal.

Latinovits Zoltán Debrecenben, én Pesten tanultam elfelejteni: „Most a pol. fejlemények kezdenek kétségbe ejteni.”

A színész a színpadon frakkban, a kamasz a nézőtérben bámulva a frakkokat...

Január 29.

Tanítás után hazafelé menet a Móricz Zsigmond körtéren megvettem az Esti Hírlapot. Ritkán láttam a nagymamám olyan indulatosnak, mint amikor elolvasta Marosán György Péccsett elmondott beszédét.

– Ez egy hülye gazember!

Szó szerint erre az első mondatára emlékszem, mert ezt többször elismételte. Hittem öregszülémnek, a véleményem Marosán Györgyről azóta sem változott.

Hatvan év múltán újra kézbe vettem a megsárgult, silány anyaga okán darabokra szakadt Esti Hírlapot. Marosán György önhitt, erőszakos ostobasága lenyűgöző. Igazi hordószónokként áradozik a munkás-paraszt hatalomról mint az egyetlen igazságos, a *nép érdekeit* szolgáló politikai rendszerről.

Hol volt itt munkáshatalom? Rákosi, Gerő, Révai kétkezi munkát sohasem végeztek, viszont ideológiai vaksággal fertőzött, rafináltan okos, művelt, gátlástalanul hataloméhes gazemberek voltak.

Kádár öt percig volt műszerész; Marosán, ameddig muszáj, addig pék; Apró Antal festőmunkás: munka helyett inkább képviselte a festőmunkások érdekeit; Dögei Imre évekig földműves, gyári munkás, aztán párttitkár, miniszter – műveletlen, korlátolt, gátlástalanul hataloméhes gazemberek.

Vödörből csöbörbe! Rákosi műveltebb, okosabb, mint Kádár. Kádár szívósabb, ravaszabb, mint Rákosi. A kis kopasz gazember néhány év alatt vitte csődbe az országot, a kacsingatós pártvezérnek ehhez három évtizedre volt szüksége. Az utókor töprenghet, melyik volt nagyobb gazember, melyik ártott többet Magyarországnak.

Pécs, 1957. január 27., vasárnap. Népgyűlés a Nemzeti Színházban. (Kommunista találmány: *népgyűlés a színházban*, ahol a nézőtérben 572 ülőhely van a meghívott, ellenőrzött, megbízható közönség számára.) „A Rákosi-féle módszerek, a párt- és államvezetésben elkövetett hibák és bűnök nem a marxista-leninista világnézetből következnek. Ezeket a módszereket elutasítjuk, visszatérésük ellen harcolunk, de nem fogjuk tűrni, hogy e módszerek miatt kompromittálják, gyalázzák a mi marxista-leninista világnézetünket.”

Bucigyuri, azaz Marosán György valószínűleg őszintén hitte azt, hogy Rajkék kivégzése, az ország megnyomorítása, a Rákosi-féle módszerek, az ő börtönben töltött évei (1950–1956) nem a kommunista marxista-leninista világnézetéből következtek, nem torz világlátásuk logikus következményei. Valószínűleg egyetértett Kádárral, amikor 1960-ban a marxista-leninista egyetlen helyes világnézetből (szektásan) eltérő elvtársukat, Dögei Imrét együtt tették lapátra. Aztán 1962-ben Kádár a folyton feleslegesen, otrombán fecsegő Marosán Györgyöt is lapátra tette. Hivatalosan, szokás szerint, a Budapesti Pártbizottság első titkára, a Központi Bizottság titkára *lemondott*. Bucigyuri sok éven át töprenghetett, mi is az az egyetlen helyes marxista-leninista világnézet, amit ő hol Rákosival, hol Kádárral szemben állhatatosan és eltökélten képviselt. 1972-ben harmadszor is megpróbálta pártját visszatéríteni a helyes útra: visszalépett a Magyar Szocialista Munkáspártba.

Már elvtársai sem vették komolyan. Bucigyuri senkitől nem zavartatva énekelgetett a munkásdarárdában.

Lehet, hogy nagymamám tévedett: Marosán György nemcsak hülye gazember volt, de hülye kommunista is.

CZÁKÓ GÁBOR (1942) Budapest

CZÁKÓ GÁBOR

Tihi bácsi megjegyzéseiből

Tihi bácsi állítólag egy herceg fia volt, de meglehet, hogy csupán a keresztgyereke, netán bérmaöccse, vagy az se; állandóan mondott valamit. Például ilyeneket: egyszer leültünk négyen pasziánszozni.

Már jó régóta ismerem Oszit, így aztán van harminc éve is, hogy nem köszönünk egymásnak.

A finnugor nyelvészkedésben a tapintat a legszebb: semmilyen összeakaszkodást nem keres a magyar észjárással.

Mózes ölt, Mohamed ölt, Buddha inkább kivonult a világból. Jézus köztünk élt, és akkor sem ölt, amikor halálra adták.

Délutáni szunyókálásomat végeztem kedvenc díványomon, amikor feleségem rám nyitott. Azonnal szétugrottam.

Nem tudok a nyomomba lépni.

A vámos egyszer megkérdezte Tihi bácsit: Mije van? Mire ő: Elegem.

Az anyanyelvünk értékesebb és fontosabb annál, mintsem nyelvészekre bízhatnánk.

Ha az ember nem szokná meg ramaty, vén testét, időnap előtt elszökne belőle.

Tudod, mér' állókép a dia?
Mer' egyes szám.
Többes számban már diák, ni, hogy nyüzsög!

A szocialista demokrácia idején járta a szólás: nem az a kérdés, hogy ki, miként, kire szavaz, hanem az, hogy ki számolja.

Az alkoholista ismeri és tiszteli a határt: a szeszmentes italok osztályára nem lép be.

Nevemen szólítottak, de nem haltam meg: most is hallom a szuszogásod.

Nézd, fiam, a sunyik, a lelkiismeret-furdalástól örökké gyötrődők csak a fölösleges dekákat merik szeretni a nőkön. A bátrak a kilókat.

A derű a Világosság kedélye.

Kifújom az orromat, amíg érdemes.

Csak az a vicc képes jó lenni, amelyik éppen akkor és ott történik, ahol és amikor mesélik.

92 éves bácsikám mondja: de jó lenne újra nyolcvan-évesnek lenni!

A legönveszélyesebb szó az én.

Nélkülem, fiam, nemcsak te nem lennél, de én sem.

Fiatal koromban csak kiugrottam az ágyból, és öt perc múlva már otthon is voltam.

Régi gyermekkoromra egyre világosabban emlékszem, a mostanira meg mind halványabban...

Felelősek vagyunk fájdalominkért: hogyan viseljük őket? Mennyit értünk meg belőlük? Mennyit tanulunk?

Mennyit próbálunk másra löcsölni belőlük?

Álmomban, álmom álmában, álmodást álmodtam.

A fájdalom a legnagyobb mesterek egyike. Miután átruházhatatlan, szörnyeteggé tesz, ha megpróbáljuk!

Szent Ágoston: egy igazság van, és ez az igazság közös. A tévedések a sajátjaink. Az igazság neve: Jézus.

Ha nyavalygást szórunk a világra, akkor a világ keserves lesz, epeízű.

Egy kedves rokonom minden őt ért csapásról így kezd beszélni: tudod, ebben az a jó...

Ubuntu – állítólag – egy afrikai törzs nyelvén ezt jelenti: „Vagyok, mert vagyunk.”

Csak az állja az időt, ami igazat szól az Örökkévalóról.

A mű alapja az isteni lélek, az élteti a hőst a jellemvonásaival, melyek összeütköznek a Gonosszal, így bomlik ki a történet, ami a katarzishoz, a rossz vesztéhez vagy megigazulásához vezet.

A civilizáció gigantikus küzdelem a természetben nem létező hibák ellen.

A csönd adja minden hang értelmét.

Miként a színek összege a fehér, a zenei hangoké a csönd.

Legjobb azzal beszélgetni, akivel hallgatni is tudunk.

Némely genetikusok szerint valamennyi ma élő ember neve szerint visszavezethető egy ún. „genetikai Évára”, illetve „genetikai Ádámra” – kivéve persee a gyevi bírót meg a gendereket.

Isten képmását viselni azt jelenti, hogy úgy élünk a Földön, ahogy a Fia élt.

Az Úr türelme nem fogyott el a kereszten sem – föl-támadása után a Genezáreti-tó partján gyújtatlan gyulladt tűzön sült, emberkéz által nem érintett, nem tisztított hallal, költetlen kelt kenyérrel várta őket az Első Reggeli az Ő Országában. (Jn 21)

Ha a szív kinyílik az igazságra, akkor előbb-utóbb befogadja Krisztust. Az igazság kerülése istentagadásához vezet.

Csak a kései halál akadályozta meg Sztalint abban, hogy irgalmazzon negyvenmilliónyi áldozatának.

A nemzeti- és a bolsevik-szocializmus meg a liberalizmus közös vonása Krisztus gyűlölete.

A hunfalvysta nyelvész tanítja a magyart, de nem ismeri; ha megismerné, azonnal kitennék az egyetemről.

A jó igazi győzelme a katarzis – az istenhasonlóság fölvilágosítása.

Katarzis nélkül a rossz legföljebb a választást veszíti el.

A regény/dráma alapja az isteni lélek, az élteti a hőst a jellemvonásaival, melyek összeütközéseket okoznak, így bomlik ki a történet, ami a katarzishoz, a rossz bukásához, lelünk megigazulásához vezet.

A posztmodern irodalom alapja a mondat, melynek se lelke, se hőse, se története, se konfliktusa, se igazsága, végső fokon jelentése sincs.

A történelem, a művészet, a hagyomány ismerete, a nyelv és a vallás gyakorlása vázolja az emberiség örök létkeretét, mely támpontot és eligazítást ad az önismeretre törekvőknek.

Akivel elfelejtetik múltját, az nem talál el a jövőbe.

Az őskorban a tulajdon szent volt, mert föld, víz, levegő Istené volt, s az ő képviselője, a Király rendelkezett vele az egész közösség érdekében.

A magántulajdon szentsége az Antikrisztus szentségtörése.

A pénz az Antikrisztus madzagja, amellyel jelének viselőit mozgatja.

Az antikrisztusi kor alapörülete az üdvhelyzet nemtudása.

Aki nem érzi az Antikrisztus leheletét a nyakán, az orrszavú.

Ha valaki nem találja a keresztyét, az nem keresztyén. (Bálint Zsolt)

A tömörség mesterség. Sebészetben: eggyel sem több metszés a szükségesnél.

A gondolatok ülepedésekor kiderül, hogy közülük melyik a fej, melyik az ülep.

A műveltség önmagunk átszellemítése.

A devianciák és a csirkefogók hatalmi, kulturális, sajtónyomulásánál érdekesebb, hogy maradnak-e eleget a tisztességesek és a normálisok.

Minél messzebbre megyek Budapeستől, annál közelebb kerülök Magyarországhoz. (Makovecz Imre)

A múlt hamisítható, a nosztalgia nem.

A kultusztalan civilizáció fő tünete az alacsony és magas kultúra elkülönülése.

Róma kultúrája már elpusztult, amikor a civilizációja, azaz hírneve, vagyona, hadserege még létezett, és úgy-ahogy fönntartotta.

Az alacsony és a magas kultúra civilizátum, az igazi kultúrának csak árnyéka. Nem éli sem a nemes-ség, sem a csöcselék, csak kábítja és csiklandozza magát vele. Hold-kultúrának is mondható: még de-reng, de saját fénye már nincs.

Isten léte és holléte nem tudományos kérdés, nem is vallási, nem is teológiai, nem is filozófiai, hanem személyes: él-e bennem?

Miért hiszek? Nem ez a kérdés, hanem az, hogy szeretem-e Istent.

A kultúra az Éghez, a civilizáció a Földhöz való viszonyunk.

A kultúrához mindannyian egyenlő eséllyel juthatunk, mivel kultusz, vagyis istenkapcsolat.

Istentől ki menekül, ki keresi, de ő mindenkihez ugyanolyan közel van.

A nagyszabású élet látszata kicsi.

Aki önmaga szentülését összetéveszti a Dolgok „fejlődésével”, az korunk főbűnét követi el.

Az ember fejlődése kultikus.

A szent ellentéte a giccsember.

A lapokat „aktuálisra” szerkesztik, és a művészetet kihagyják belőlük, csak a pillanatnyit teszik be, ezért a lapok azonnal elavulnak.

A kultúrában=kultuszban élő ember égi madár és mezei liliom: a Gondviselés ügyel rá.

Csak a művészet aktuális.

A bölcsesség a minőséget keresi, a hatalomtudomány a mennyiséget.

Szabad csak ember lehet. Mivel a szellem köre elzárhatatlan előlünk, ezért ez ember mindig szabad. Szabad a fogoly, a börtönőr, a milliomos, a csavargó, mindaddig, amíg a szellem körében marad, és képes választani helyes és helytelen között.

A kutya a pórázon sem rab. Amit a láncon elveszít, az nem a szabadság.

A szabadság arca a felelősség.

Zenével szép befejezni, mert a zene maga a kezdet! Mindegyikünknek önmaga a keresztje.

Rugódozik ellenünk a természet? Civilizációnk tán nem természetellenes?

Rémítő vénasszonyhang rikolt az ablakom előtt. Két perc híján éjfél.

– Ki az?

– Csak én, a Halál.

BAKONYI ISTVÁN

A Bella István-emlékév után

Székesfehérvár és Fejér megye legutóbb Vörösmarty Mihálynak szentelt emlékét, már ami az irodalmat illeti. 1999. december 1-jén a megyeszékhelyen, a Városházán kezdődött el az országos eseménysorozat, aztán rá egy évre a Megyeházán ért véget. Érthetően, hiszen a bicentenáriumi ünnepek ahhoz a költőhöz és

drámaíróhoz kötődtek, aki sok szállal kapcsolódott a térséghez.

Aztán sokáig nem következett ilyen program-sorozat. 2015-ben azonban a Soponyán élő költő és nyelvész, Káliz Sajtos József ötletére meghirdettük a Bella István-emlékét, tekintettel arra, hogy a jeles költőútód 75. születésnapjára illendő gondolni,

és 2016-ban pedig már a halál tizedik fordulója következett. Így a fölnevelő falu, Sárkeresztúr és a szülőváros, Székesfehérvár önkormányzata társult a Vörösmarty Társasággal, az írócsoporttal és az irodalomtörténeti tagozattal azzal a céllal, hogy ébren tartsák Bella István emlékezetét. Örömmel csatlakozott hozzánk Zayzon Márta, a költő özvegye is, és számos ötlettel, ajándékkal gazdagította a programot.

S hogy a Vörösmartyhoz kapcsolódó szálakat még egyszer említsem: Bella egyik legsúlyosabb verse, a *Testamentom* pedig éppen „Vén cigány Mihályhoz” szól, az „elégetett versek” költőjét szólítja meg, miközben legújabb líránk egyik nagy sorsversét írja le. Itt tán nem kell hangsúlyozni, hogy olyan költő volt, aki ugyan idő előtt távozott, de az elmúlt évtizedek egyik legjelentősebb lírai életművével ajándékozott meg bennünket. Én meg hálás vagyok a sorsnak, hogy még életében elkészültem a róla szóló kismonográfiával a *Kortársaink* sorozatban. És ugyanígy hála tölt el azért, ami az emlékében történt.

Olyan költőre emlékezhetünk, akihez e sorok íróját is oly sok szál fűzte. Örülök, hogy ismerhettem, hogy részt vehettem irodalmi estjein, például diákvárosában, Székesfehérváron és fölnevelő falujában, Sárkeresztúron. Örülök, hogy tanúja lehettem annak, ahogy kedves tanító nénijét, a gyönyörű nevű Ünnep Margitot meglátogatta, akihez szól ugyancsak gyönyörű, a vers hőséneke nevét a címben viselő költeménye. Emlékszem egy hangulatos sörözésre a fehérvári Isolabella („iszol-e Bella?...”) teraszán abból az időből, amikor a jeles fotóssal, Szebeni Andrással járta a várost, hogy megszülessen a fotóalbum, amihez ő írt szöveget. Ennek borítóján így szól a költő a fotósról: „Markold meg a fényt! Fogd meg a foghatatlant! Ha sikerül, gépedet tartó ujjaid között a fény súlyosabb lesz, mint a vas. Az árny nehezebb, mint a föld. Veled súlyosabb, általad nehezebb.” Aztán elkészült a „négykezes” mű Bella István „szerelmes városáról”.

És máskor meg arról mesélt, hogy 1956-ban hogyan élte meg az akkor 16 éves gimnazista a forradalmas napokat. Amikor a később Párizsban magyar költővé vált Keszei István és Imre testvére a barokk Városháza erkélyéről szól a tömeghez. Ám Bellát is megihlette az a néhány nap. Álljon itt bizonyosságul már érettnak mondható egyik, akkori verse, *A ligetben ma újra láttam*: „A ligetben ma újra láttam, / vérszaggal terhes este volt. / Csak állt a kopott kiskabátban, / vérében haldokolt a hold. // Felhuhogott egy ócska fegyver. / A félelem szívemre dobta. / Élet vagy halál? Szerellemmel / néztünk a célzó csillagokba.”

És az is jó volt nekem, hogy amikor a *Kortársaink* sorozat számára írtam kismonográfiámat életművéről, többször is találkozhattunk, interjút készítettem vele, és fontos adalékokkal gazdagította ismereteimet. S amikor a kötet megjelent, emlékezetes esten mutathattuk be a fehérvári Megyei Művelődési Központban, Ó. Szabó István és társainak szép közreműködésével. Örööm azóta is a Fehérvár TV összeállítását, amelyben Bella István boldogan és szerényen válaszolt Stettler Zsuzsa szerkesztő kérdéseire.

S persze sok egyéb pillanat is jár a fejemben. Örömteli és szomorú dolgok. Jártam vele irodalmi délutánon a fehérvári Kossuth Lajos Általános Iskolában, hiszen az Áni Máni-versek szerzője értett a legkisebbek nyelvén is. Ezért hívtam meg akkori lakóhelyem, Iszkaszentgyörgy iskolájába is, de oda a betegség miatt már nem tudott eljönni. És egy különleges és összetett élmény: Bella István 2006. április 20-án halt meg, sok szenvedés után, felesége, a hűséges Márta mellett. Néhány nappal azután, hogy az ugyancsak a budapesti István utcában lakó Eszter lányom megszülte első unokánkat, Kristófot. Születés és halál döbbenetes egymásutánja... Nem legalábbis.

Aztán a farkasréti temetés. Napsütés és könnyek. Márta engem kért meg, hogy a szülőföld nevében búcsúztassam férjét. Az ilyen kérésre nem lehet nemet mondani. Tulajdonképpen jólesett. Igyekeztem méltónak lenni a pillanathoz. Meg arra is emlékszem, hogy egymás mellett állt a temetőben Esterházy Péter és Döbrentei Kornél. Hiszen Bellát hovatarozástól függetlenül lehetett szeretni és tisztelni. És emlékszem arra is, hogy a keresztúriak elhozták a sírhoz a szülőföld földjét.

Szóval erre a költőre emlékeztünk az emlékében. Fölidéztük a jeles poétát, a szeretnivaló embert. Havonta egy-egy rendezvénnel léptünk a közönség elé: felváltva hol Sárkeresztúron, hol Székesfehérváron. Az első alkalommal a falu Bella Istvánról elnevezett művelődési házában tömeges versmondásra került sor. Kicsik és nagyok részvételével. A Vörösmarty Társaság ezt követően a Hetek még élő költőivel, Ágh Istvánnal, Buda Ferencsel és Serfőző Simonnal rendezett estet, amelyen a költőtársak és barátok vallottak Belláról. De volt zenés est Dinnyés Józseffel, valamint Cserta Gábor és Cserta Balázs részvételével. Levetítettünk egy, a Fehérvár TV által készített filmet is, amelyben a költő – többek között – kamerába mondta emlékezetes, a keresztúri tanítónőjét megidéző versét, az *Ünnep Margitot*. Volt előadás a nyelvteremtő költőről és a műfordítóról, vagy éppen rendhagyó irodalomóra a keresztúri nyolcadikosoknak, volt emlékmise a fehérvári ciszterci temp-

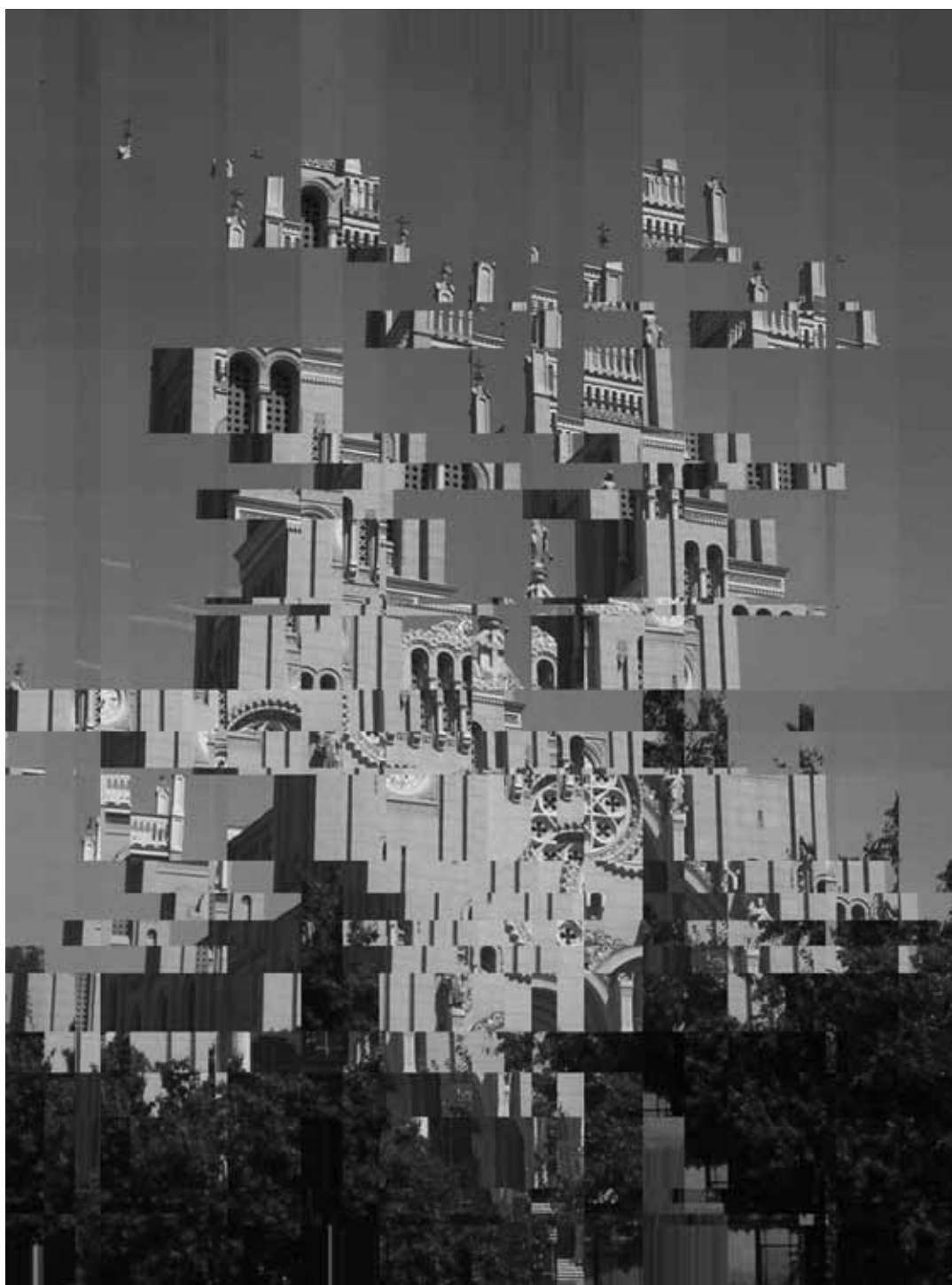
lomban, de megrendeztük a hagyományos Bella István versmondó versenyt is a ciszterci (hajdan József Attila) gimnáziumban, a költő ahol diák volt.

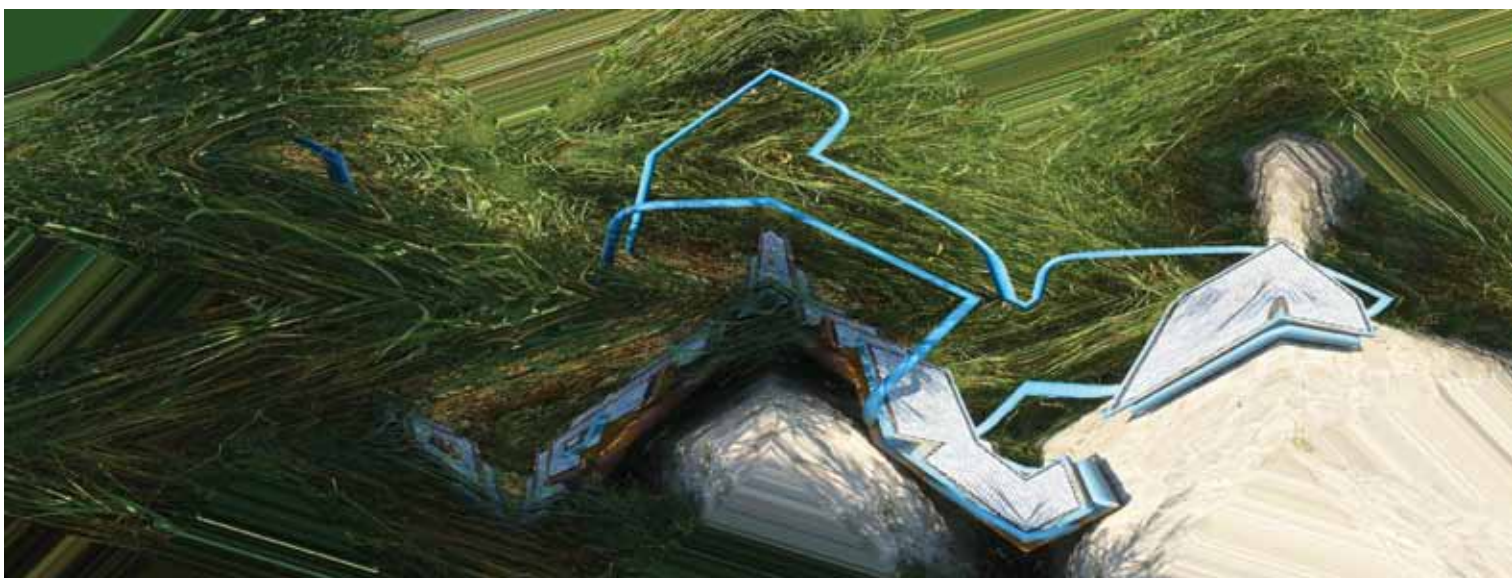
Az egyik kiemelkedő program a tudományos emlékülés volt a Városházán: ezen e sorok írójának elnöklete mellett Petőcz András, L. Simon László, Kabdebó Lóránt, Zsille Gábor és Káliz Sajtó József előadása hangzott el. Az előadások szövege megjelent a Vár című folyóirat 2016/3. számában. Hasonlóképpen jó szívvvel emlékezhetünk arra a délutánra, amikor a Vörösmarty Színházban két kiváló színész, Závodszy Noémi és Kelemen

István adta elő a *Csak aki olyan fiatal* című verses összeállítást.

És az emlékévé végén a két önkormányzat támogatásának köszönhetően megújult Bellák régi lakóháza, és a kialakított emlékszobában most már kiállítás várja a látogatókat. S a ház homlokzatára került Kontúr András szobrászművész emlékdomborműve, amit Szentmártoni János írószövetségi elnök avatott fel.

Hogy ne csak a feledésből legyen emlékmű – ahogy Bella István barátja és sorstársa, Serfőző Simon írta egyik verse fölél.

HAÁSZ ÁGNES, Tájvetület kék objektel, 2015–16

HAÁSZ ÁGNES, Tájvetület piros objektel, 2015

MAYER ERZSÉBET (1951) Budapest

MAYER ERZSÉBET

A változások változatai

Gondolatok HAász Ágnes elektrográfiai alkotásairól

Egy új jelenségre mindig nehéz megtalálni a kellő szót, különösen akkor, ha egy folyamat szüntelen átalakulásának megragadásáról van szó. Márpedig napjaink kihívása ez, s a jelenség megragadása szükségképpen vezet az elektronika, a számítógép lehetőségeinek felismeréséhez és alkalmazásához. A közelmúltban, a Próféta Galériában hatvankét digitális művel találkozhatott az érdeklődő művészetbarát. A kiállított anyag impozáns, a rendezés körültekintően koncepciózus volt. A Magyar Elektrográfiai Társaság (MET) tizenöt éves jubileumát ünnepelte ezzel a kiállítással (*Áramkör 5*, 2016. november 10 – december 9.). A MET a szakmai önismeret, a művészi kommunikáció és a közönséggel való kapcsolattartás lehetőségét biztosítja a kor technikai lehetőségeivel merészen élő, újító művészek számára. Hatókörük, tevékenységi területük folyamatosan nő, jelezve elismertségüket és szakmai hitelességüket.

A szervezet vezetője HAász Ágnes Munkácsy Mihály-díjas képzőművész, aki tizenöt éve irányítja, szervezi a társaság szellemi és gyakorlati életét. Néhány hónappal ezelőtt a Magyar Műhely Galériában önálló kiállítása nyílt, s ott nyerhettünk betekintést életművébe. A kiállítótér szűkösségét és tagoltságát a művésznő remekül kihasználta a művek tartalmi, technikai csoportjainak elkülönítésére. A bemutatott elektrográfiai alkotásokat szemügyre véve valami rendkívülit éreztem: a téma, a technika, az alkotói személyiség párhuzamát ritkító egységét és harmóniáját. Mondhatnám úgy is, hogy egyszerre részesültünk a *külső tájak* látványában s a *belső tájak* élményében. Ráadásul az alkotó egyéniségén keresztül képet kaphattunk napjaink digitális kifejezési formáinak alakulásáról, ha úgy tetszik, fejlődéséről is.

Hogyan tette meg ezt az utat HAász Ágnes?

Amikor a klasszikus művészeti kifejezés elvesztette egyértelműségét, akkor az olyan hagyományos eszközök, mint a kijelölt nézőpont, a festői eljárások, a tematikus elvárások is érvényüket veszítették. Hiszen az emberiség szembesült azzal, hogy semmi sem állandó, semmi sem örök, s hogy a dolgok nem azonosak az egy nézőpontból kialakított látványukkal. A befejezett és a lezárt helyett a folyamat és a nyitottság élménye foglalkoztatta a művészeket. A festő nem taneszköz, amivel elő lehet állítani a megtanult ismereteket. Az egy nézőpontot felváltotta a többnézőpontúság, az egyértelmű és határozott kontúr az elmosódottság. Az ábrázolandó téma és az egyértelműen felismerhető tárgyak helyét az absztrakció vette át, s az önállósult színek, felületek, vonalak és szerkezetek önmagukban váltak a képek történéseivé. Így az elektrográfia gyökerei az avantgárd törekvésekhez nyúlnak vissza, de amíg az avantgárd ellenművészetként vált hatékonyá destruktív, tagadó megnyilvánulásaival, addig az elektrográfia a széthullott, feldarabolt egész-részek kompozícióvá válásának lehetőségeit kutatta. Ezek a művészi megnyilvánulások együtt haladtak a tudománnyal: Einstein relativitáselméletével, Freud pszichoanalízisével, az új optikai ismeretekkel s nem utolsósorban a konstruktivitást szolgáló technikai újdonságokkal, ahogy ez utóbbit Meyer Schapiro kifejezte: „megcsinált dolog, s nem ábrázolt jelenet”.

Míg az elektrotechnika mélygyökerei az avantgárdig hatolnak, a közeli kapaszkodógyökerei a fotóművészetbe. A fotó érzékeny képrögzítő, képes váratlan és szokatlan jelenségre reagálni, képes különös nézőpontból láttatni, ami egyúttal azt is jelenti, hogy az emelkedett témát, a kiegyensúlyozott kompozíciót, a pontos ábrázolást meghaladottá tette. HAász Ágnes kezdetben a (kevés számú és csak engedéllyel használható!) fénymásolónál tapasztalta meg az esetleges és a véletlen művészetformáló szerepét. Míg a korábbi stílusok hosszasan, lassan fejlődtek ki és váltották egymást, a digitális művészet nagyon gyorsan változik. Itthon még alig futotta az időből a xerox lehetőségeinek kiaknázására, máris megjelent a számítógép gazdag alkotói funkcióival. A komputer kicsinyít és nagyít, tisztít és élénkít, részekre tagol és részeket illeszt egymás mellé, megfordítja vagy akár egymás mellé helyezi a különböző irányokból mutatott tárgyak, életjelenségek képeit, ráadásul a bentet

és a kintet is képes felcserélni. A többnézőpontúság így lett HAász Ágnes életművének szervezőereje, s így kapott helyet az esetleges és a véletlen is művészetében. Némi nyelvészeti analógiával élve úgy is fogalmazhatnánk, hogy HAász Ágnes a vizuális elemeket jelentéshordozó mini-egységekre, vagyis szavakra és szintagmákra bontja, hogy belőlük szokatlan mondategységet vagy szöveget teremtsen. Nőiesebb hangszerelésben, HAász Ágnes újabb és újabb mintázatokat sző. Legszívesebben azt mondanám, olyan, mintha Pénélopé a komputer segítségével hozna létre mindennap egy új szövetdarabot, amit este kitöröl, majd reggel újabb találékonyssággal újabb mintázatot sző. Ezen túl a sík és a tér viszonya érdekli, vagyis az, miként lehet a síkdarabokat úgy átalakítani és megszerkeszteni, hogy erőteljes mélység- és mozgásérzetet kölcsönözzenek a műnek.

HAász Ágnes Magyar Műhely Galéria-beli kiállítása a *Virtuális Land Art* címet kapta. Nem véletlen, hiszen a land art kedvelt műfaja az elektrográfiának is. Kezdetekben a művész csak elhagyta a műtermét, letette az ecsetét, és kiment a természetbe, nem foglalkozott a keret zártságával, hanem a természet meglévő elemeiből, természeti alapanyagokból a környezet tulajdonságait figyelembe véve új kompozíciót teremtett. HAász *virtuális land art*-ja a fotó síkjával dolgozik oly módon, hogy a természet térbeliségét visszalopja a műbe. Például egy erőteljes kék vonal rávetítésével, miáltal az alapkép, elveszítve eredeti realitását, részben absztrahálódik, részben pedig megváltozik az érzelmi töltete is.

A *Szigetsorozat* kilenc képből áll. A művésznő a fotó részelemeinek eltérő változataival, a megszokott helyükről való kimozdítottságukkal és új rendezettségükkel – mindezt a komputertechnikának köszönhetően – olyan ősképek felidézéséhez jutott, mint az ózonlyuk, a spirál, a fészek és az irányok. Vagyis visszajutott azokhoz az ősfarmákhoz, amelyek a mindenkori lét alapmintázatai.

A *Tájszövet* képen is szövésmintát láthatnak a nézők. A pixelekre való felbontás, az újrászövés és a rendezés segítségével olyan szövésmintát hozott létre az alkotó, amelyet keresztben és hosszában is nézhet az érdeklődő, jelezve az irányok egyenértékűségét és jelentést adó képességét.

A *Tájrendező applikációval* című munkán az alapképből függőleges szelvényes szerkezetben, szalagszerűen kivágott, eltolt, majd visszahelyezett képrészletek térben kiemelkednek a síkból. HAász ezzel az átrendezéssel a megszakított folytonosságot, vagyis az állandósult változást tudta megragadni és kifejezni virtuális tájművészetében, tájépítészetében.

Előítéletként gyakran hallhatjuk, hogy az elektrográfia a klasszikus művészethez képest kevésbé értékes. Tulajdonképpen ebben az esetben is csak eszközhasználatról van szó, a gondolat, a művészi mondanivaló az alkotóban lakozik, a kéz, az ecset, a billentyű közvetít. Tudjuk, a normatíváktól eltérni nem egyszerű dolog. A kommunikáció történetében nagy váltást jelentett a szóbeliségről az írásbeliségre, majd az írásbeliségről a nyomtatásra, végül a nyomtatásról az elektronikus információ- és ismeretközlésre való áttérés, amely természetesen érintette a művész személyes hitelességének problémáját is. Valóban, a beszédben a személy jelenléte adta a hitelt, az írásnál már csak a kézírás hordozta a személyiségjegyet, a nyomtatásnál viszont már ez is eltűnt. HAász Ágnes viszont állítja, hogy szakmai és emberi tudás nélkül nincs műalkotás, vonatkozik ez bármely csatornára, az ecsetkezelésre, jelen esetben a komputer tulajdonságaira és képességeire is. Továbbá, hogy alkotni csak személyiség képes. A szellemi szabadság csak a rendteremtés képességével érték.

HAász Ágnes alkotásai minderre feledhetetlen példát nyújtanak, mert ahogy Joseph Kádár, a mester megfogalmazta: „újat vinni a művészetbe képzőművészek számára evidencia. Ami lejárt, azzal már nem szabad foglalkozni.”

HAÁSZ ÁGNES (1951) Budapest

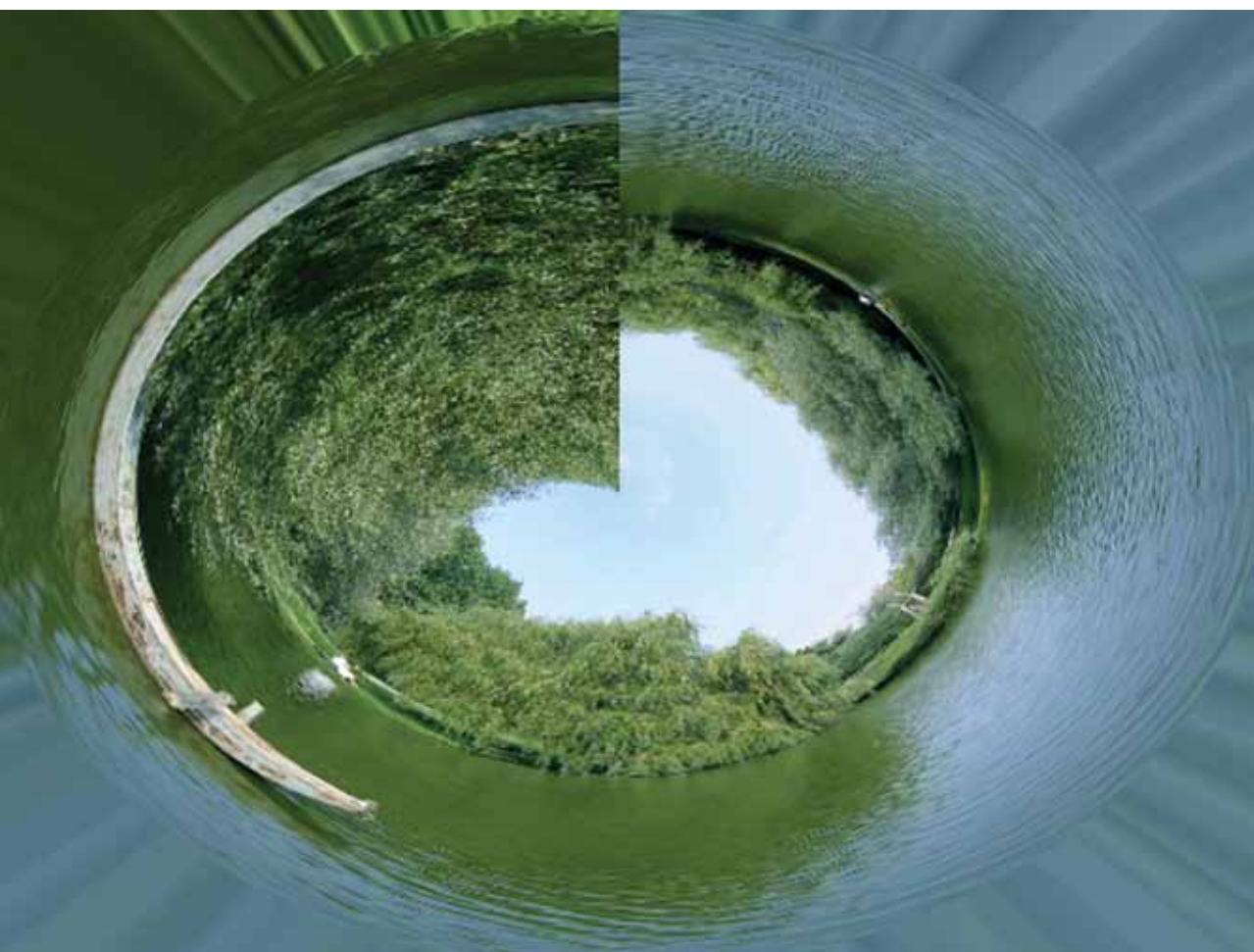
HAÁSZ ÁGNES, *Itt már jártam valaha – Hommage à Bálint Endre 1., 2014.*

HAÁSZ ÁGNES, Sziget (Ózon), 2016

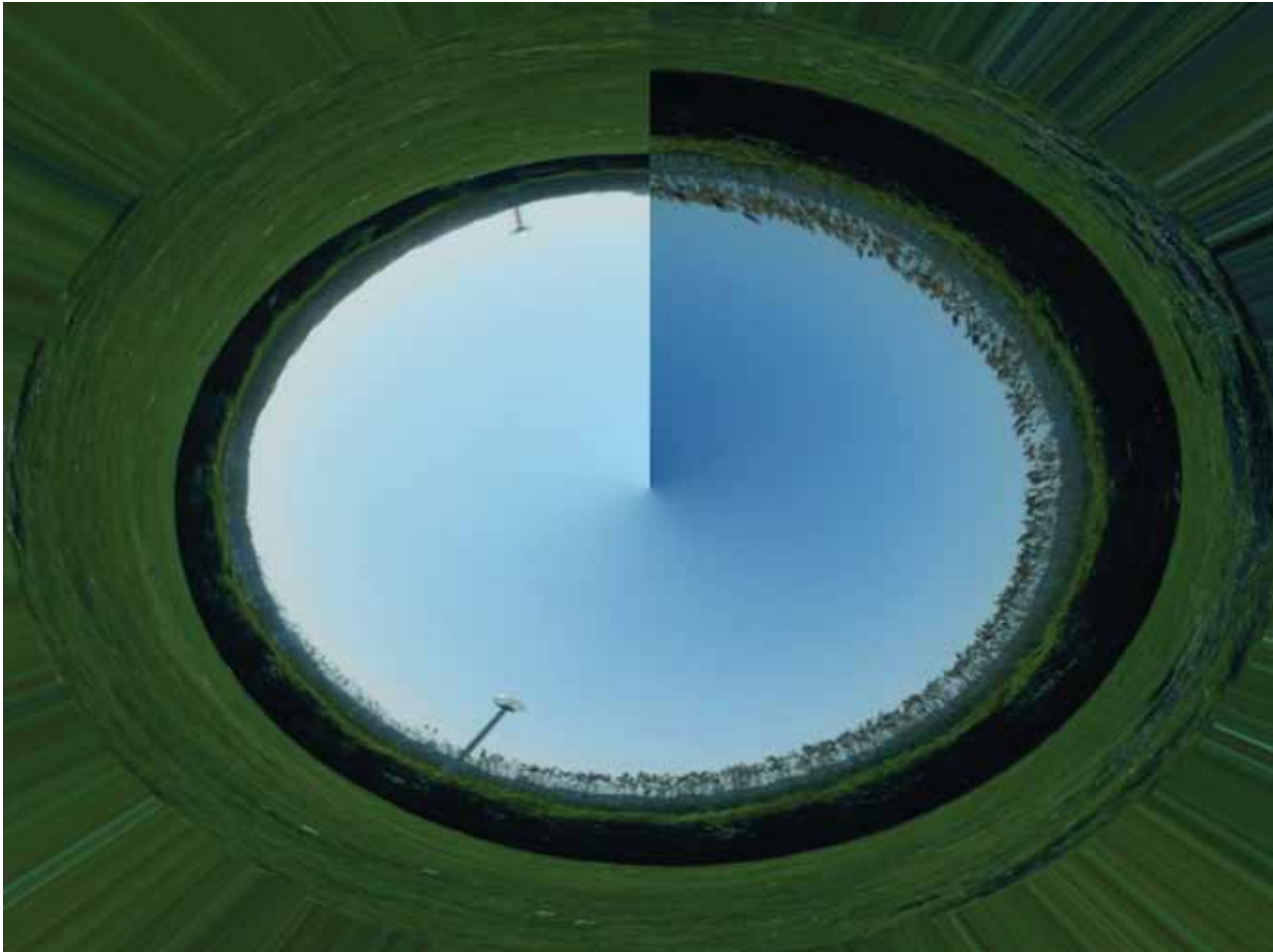
HAÁSZ ÁGNES, Sziget (Örvény), 2016

HAÁSZ ÁGNES, Sziget (Spirál), 2016

HAÁSZ ÁGNES, Sziget (Tengely), 2016

PION ISTVÁN (1984) Budapest

PION ISTVÁN

Csak néhány ház és 1127 ember

A VALÓSÁG

Csupán csak a rögzítés szándékával.

Egyszer kaptam egy elismerést, amelynek rólam szóló leírásában az szerepelt, hogy váci vagyok, és én ettől olyan szomorú lettem, hogy azóta mindig hazudok, amikor megkérdezik, hol születtem. A hivatalos, személyi okmányaimban is rögzített válasz persze nem más, mint Vác, de hát az nekem csak és kizárólag a fizikailag értelmezhető megszületés helyszínét jelenti, a kórházat, amelyet egyébként sem szeretek, mert három nagyszülőm halála kapcsolódik szorosan az intézményhez, még ha nem is orvosi műhibák vagy egyéb szolgáltatásbeli hiányosságok vetettek véget idősebb szeretteim életének. Ugyan a negyedik nagyszülőm, anyai nagyapám is járt nemegyszer ebben a számomra elrettentő, zord épületegyüttesben – agyvérzései megszámlálhatatlanok voltak, amelyek nem kímélték az öreg vadászt: újra kellett tanulnia írni, olvasni –, de az ő halála végül is olyan romantikus történet, hogy nem lehet összekapcsolni mással, csak Istennel. Bár összekapcsolódott az Istennel magától is. Anyai nagyapám anyai nagyanyámmal együtt ugyanis minden vasárnap délelőtt fél tízkor indult el a templomba misére, de azon a vasárnapon nagyapám már kilenckor kilépett a házból, nem várta meg nagyanyámat, egyedül indult el, hogy aztán a templom bejáratától alig néhány méterre, a templomkertben megkapja az utolsó kenetet, amit most kénytelen vagyok inkább ismét agyvérzésnek nevezni, s még állva meghaljon, holtan összeessen.

Mindez Letkésen történt. Ennek a falunak a nevét szentségtelenítem meg hazugsággal akkor, amikor megkérdezik, hol születtem. Pedig mindössze tizenhárom éves koromig laktam ott, de egy 2015-ös felméréskor, amely szerint összesen 1127-en élnek a faluban, engem is számba vettek, hiszen a lakcímkártyámon tizenkilenc év elteltével is a letkési családi házunk címe szerepel.

Félig vagyok csak tősgyökeres letkési, anyai ágon egészen biztosan öt generációra visszamenőleg, s ha veszünk egy átlagéletkort, ami legyen most 65 év, akkor azt ötlet megszorozva ijesztő számot, 325 évet kapunk, ami ugyan nem azt jelenti, hogy az arisztokratikusan hangzó 1691 óta él ott anyám családja, persze ez sem elképzelhetetlen, hovatovább nem kizárható, de azért szép szám. Főleg, ha ráerősítünk az arisztokratikus hangzásra, aminek egyébként távolról sincs köze a családomhoz, hiszen ebből az irányból a felmenőim napszámosok és cselédek voltak.

A másik felem, az apai ág kényszerűen került Letkésre, és a sors fintora, hogy a falu éppen az Ipoly partján, a szlovák–magyar határon fekszik, hiszen Edvard Benešnek köszönhetően apám szülei menekülni voltak kénytelenek a Felvidékről, és apai nagyapám Letkésen kapott tanítói állást. Ide követte őt aztán apai nagyanyám egy kredencbe szögelve, amit marhavangonban szállítottak át Csehszlovákiából Magyarországra. Apámat cukorcsempészek hozták utánuk az Ipolyon keresztül, hároméves korában. Az ő szülőföldjük Felvidék, tehát valamelyest, mondhatnám, behatárolhatatlan tágassággal az enyém is az.

A legszűkebb értelemben azonban arról a családi házról kell szót ejtenem, ahová születésem után hazavitték. Ez anyai nagyszüleim háza Letkésen, a Kos-

suth utca 44. szám alatt. A házban velem együtt kilencen éltünk, három generáció. Az anyai nagyszülők, akárhogyan is számolom, ketten. Anyám húgának családja, két szülő és egy gyermek. Illetve mi, négyen: a szüleim, a nővérem és én. Erre jutott három szoba. Ez valóban a legszűkebb értelem. Azonban ez a legszűkebb értelem nem tartott néhány hónapnál tovább, ugyanis a szüleim megvásárolták a Kossuth utca 44. számmal tökéletesen szemközt álló házat a Kossuth utca 6. szám alatt, ahová rövid időn belül át is költöztünk. A páros számok azért állhatnak egymással szemközt, mert a megszokottól ellentétben ebben az utcában nem páros és páratlan oldal szerint osztották ki a házsíkokat. A főúttól számított utca elején elkezdték a számozást a bal oldalon, az utca végén – ami az Ipoly szabályozásáig magát az Ipoly-partot jelentette – aztán csak megfordultak, és szépen sorban számoltak tovább a másik oldalon.

Apai nagyszüleim – és egészen sokáig természetesen apám is – a letkési általános iskola szolgálati lakásában éltek, az iskolaépület oldalában, nagyanyám pedig még azután is, hogy nagyapám 1977-ben meghalt. Nagyanyám csak a kilencvenes évek legelején költözött el onnan, amikor kiutaltak neki egy másik szolgálati lakást, mert a faluba érkezett egy testnevelő tanárnő, aki nagyanyámmal ellentétben, tanár lévén, tanított is az iskolában.

Ezt a környezetet hagytam magam mögött, amikor tizenhárom éves koromban Esztergomba kerültem, először mint a Szent István hatosztályos gimnázium diákja, majd két évvel később már mint a ferences gimnázium tanulója. Ezzel éppen ellentétes irányt vettem, mint amelyet általában a letkési gyermekek vettek, akik legnagyobbbrészt Vácon folytatták középiskolai, azon belül is legtöbbször szakközépiskolai tanulmányaikat. Ott, ahol egyébként megszülettek. De hát ez már mind-mind, tehát Vác és Esztergom is, aztán most már Budapest, más lapra tartozik.

Amúgy pedig születtem Magyarországon. Harminckét éves vagyok.

A KÉPZELET

Eszkimó őseim vannak, efelől semmi kétség.

Apai ágon ugyanis a családi legendárium szerint minden egyes generáció egy-egy délebbre költözött, mint ahol a szülei laktak. Ez nem minden esetben járt országhatáron való átlépéssel, ahogy az az én esetemben sem történt, és hát az országhatárok sem a világ teremtése óta léteznek, de az is előfordult, hogy a lakhely, ahol a család átmenetileg letelepedett, időközben más ország része lett. Ennek a legkézenfekvőbb és hozzánk, legalábbis a mi generációnkhoz és ehhez az évezredhez időben és térben is legközelebb eső példája, vagyis inkább előidézője a trianoni békeszerződés. Ennek köszönhetem, hogy a családom délebbre került.

De már én magam is délebbre élek – bár ehhez semmi köze semmilyen kényszernek –, mint apám, aki már hároméves korában megtette a maga útját. Hiszen apám szempontjából Felvidék északabbra található, mint Letkés, az én szempontomból pedig Letkés északabbra található, mint Budapest, mint ahogy Grönland is északabbra található, mint Magyarország.

Mindenesetre én most leginkább a bálnavadászatról szeretnék mesélni, ha tudnék, de nem tudok. Meg arról, hogy hány árnyalatát ismerem a fehérnek, de arról sem tudok. És arról is, hogy szépszüleim szépszüleinek szépszülei túlságosan fiatal korukban indultak el délnek, és a szülői tapasztalatok elsajátítása és a nagyszülői jelenlét híján miként ölték meg első gyermeküket, fojtották bele a hóba, amiért annak születése pillanatában még nem volt egyetlen foga sem, mondván, így az életre teljességgel alkalmatlan, s hogyan jöttek rá a második gyermek születésénél, hogy ez, a fog nélküli születés természetes, de nem tudok.

Még ha nem is tudok mesélni, sokszor gondolkodom például azon is, hogy milyen lehetett a családom akkor éppen, amikor a Mikulás szolgálatában állt, és rénszarvascsordák terelgetésével töltötte mindennapjait. Vagy hogy aztán milyen lélekvesztőn keltek át a tengeren, s hogyan juthattak el Lengyelországba, ahonnan azért már konkrét családi emlékek is fennmaradtak.

Mintha a kollektív tudatalattim hagyott volna cserben, pedig. Pedig milyen szép is lenne beszámolnom valami olyasmiről, amiről Jurij Rithea, az egyik legkedvesebb gyerekkori olvasmányélményem írója beszámolhatott a csukcs néppel kapcsolatban az *Amikor a bálnák elmennek* című teremtéstörténetében. De nem tudok.

És most ez a nemtudás bosszant, mert a családfakutatás nem az erősségem, ráadásul mindig készséggel elhiszem, amit felmenőim mesélnek nekem, s furcsa emlékezetpolitikámnak köszönhetően magam is alakítom a történeteket, önmagam felé hajlítom, összeolvasztom egyiket a másikkal, egy múlt századit a tavalyival, a tavalyelőttit egy évezreddel ezelőttivel, és sokszor úgy hiszem, amit apám mesélt, az velem esett meg.

Így tényleg semmi kétségem afelől, hogy őseim minimum eszkimók voltak.

De mégis, leginkább a leszármazottaim helyében lennék. Irigylem őket, mert eddigi életem során egyetlenegyszer adatott meg, hogy valóban szembenézhessek a tengerrel: egy hétig nem csináltam mást, csak álltam térdig

a vízben, néztem a kéket és annak minden árnyalatát. Meleg volt, még nap-szúrást is kaptam, hacsak nem a tenger gyümölcsei miatt, de akkor is beálltam a vízbe, ha fáj a fejem és émelygett a gyomrom – nézni. Nem voltak gondolataim, hiszen a sós víz kimosott belőlem minden evilágit, csak jéghegyek jutottak eszembe olykor, de azok is kékek voltak, más szín nem is létezett előttem. A gyerekzsivaj is kék lett, a nudisták meztelen teste is, és én magam is. Legalábbis kéknek éreztem magam, ez a bizonyos és pontos, életemben először és utoljára válhattam kedvenc színemmé.

Most úgy tűnik, lesznek, akik így fogják leélni az életüket, kéken, de tudni fognak eszkimó őseikről is, a fehérről, a fehér minden árnyalatáról, még ha nem is tudják majd elmesélni, s ennél nagyobb áldást nemigen tudok most elképzelni. Ahogy annál sem nagyon, hogy láthatják majd, milyen lesz Afrika egy-kétszáz év múlva. Vagy hogy lesz-e egyáltalán Afrika, ha már úgy néz ki, hogy a nagy kontinenskarambolt követően már Euroafrikának fogják hívni. Elefántogolni fognak, rezervátumőrök lesznek, örök továbbállók, folyton délre és délre és délre vágyva, mindig délre. Délebbre, mint ahol születtek.

Én magam is mindig szerettem volna közelebb élni az egyenlítőhöz, és nagy valószínűség szerint ez, vagyis dél-fixációm játszott közre abban, hogy Letkés helyett Budapesten élek. Bár ebben a városban egyáltalán nincs melegebb, mint a szülőfalumban, de legalább a tudat, hogy megtettem egy hatvan kilométeres lépést dél felé, melegít. Vagyis hogy kékít, de tényleg.

S persze, mindez most még csak fikció, de nincsenek kétségeim, hogy lesznek leszármazottaim, akik dél-afrikai pingvintenyésztőként élnek le az életüket.

De hogy aztán mi lesz, arról elképzelésem sincs. Csak majd kék legyen. Aztán megint fehér.

A KETTŐ KEVERÉKE

Nem csupán csak a rögzítés szándékával.

Ez a világ nem az én világom, ez az Európa nem az én Európám, ez az ország nem az én országom. De ez a világ az én világom, ez az Európa az én Európám, ez az ország az én országom.

Az ország, ahol születtem, ott jött-ment is, meg tősgyökeres is vagyok. Ez ilyen egyszerű, más indokom, más magyarázatom erre nincs, és nem is nagyon lehet: mennék is meg maradnék is. Ugyanis minden kétséget kizáróan szerettem ezt a helyet, amit szülőföldemnek, hazámnak nevezek, de minden kétséget kizáróan menekülnék is belőle, természetesen délnek. Születésem óta nem értek egyet a politikai berendezkedésével, még akkor sem, ha 1984 – erősen metaforikus évszám – óta a berendezkedés maga hatalmas változásokon ment keresztül. Ezek a politikai változások okozták életem legnagyobb örömeit és csalódásait.

Elmondom a két legnagyobb örömömet és csalódásomat.

Hatévesen euforikus állapotban bicikliztem szülőfalum utcáin, mert a biciklire egy olyan párt zászlaját eszkalálhattam fel, s lobogtathattam a szélben, amely nem egy diktatórikus rendszer egyedüli politikai alakulata. És az a zászló akkor és ott valóban lobogott. Mára azonban egyetlen párt zászlaját sem tudom jó szívvel a biciklimre tűzni.

Harminckét évesen megélhettem, hogy a rendszerváltás után huszonhat évvel végre felszabadulhatott egy olyan napilap szerkesztősége, a Magyar Nemzeté, amely konzervatív, de közben nem zárja ki önmagából a liberalizmust sem. Szóval mondhatnám, hogy független. De ez a huszonhat év nagyon fájdalmas.

A konkrét örömökn, bánatokon és magán az országhatáron túl a kontinens, ahol élek, nem tudja, mit akar, de azt tűzön-vízen keresztül megcsinálja. Mint a jó kommunista brigád, ami ért el eredményeket, amelyeket ki kell

küszöbölni. És ez elviselhetetlen. Nem képes egységre, nem képes konszenzusra, aki másként gondolkodik, azt kiveti magából, és ezt nem szabad félreérteni: azt is, aki mindent megenged, és azt is, aki mindent az ellenőrzése alá akar vonni. Nincs köztes állapot, csak ilyenek és csak olyanok vannak, jók és rosszak, mindezt pedig nem az erkölcsi alapon vett jóság határozza meg, hanem az, hogy ki a mi, és ki az ők.

Még tágabban pedig a világ cseppet sem változott a teremtése óta, legalábbis ami a Földet mint bolygót és annak lakóit illeti. Persze, rosszul érzem magam, amikor fel kell sorolnom, hogy hány háború is folyik éppen szerte a világban, de egyúttal hálát is adok, amiért most már a második olyan generáció is felnőtt Magyarországon, amelyik nem vett részt ilyen borzalomban, nem tapasztalta meg a szörnyűségek legdurvább szörnyűségeit. De mégis, mivel a háború hiányát leszámítva mindez számomra csalódás, szívesen kezdenék új életet például a Marson, szívesen lennék a legelső marsi kolónia tagja. Amúgy sem látok más kiutat az emberiség fennmaradására, mint a folytonos szaporodást és a népességnövekedést, legalábbis a nagy számok törvénye erre enged következtetni, hiszen amiből több van, abból egy kataklizma esetén jó eséllyel legalább valami megmarad. Ehhez persze több helyre van szükség, mint amennyit a Föld adni képes. Nyilván az első marsi kolóniával az emberi természet nem változna, de valamelyest már az is megnyugtató, ha a lehető legtávolabb élnék a kék bolygótól, pedig hát magam is kék vagyok, szóval mit is keresnék egy vörös égitesten?

Ezért mondom, hogy semmi sem az enyém, mégis az.

Legtöbbször mindez lelkiismeret-furdalást okoz, mint a rossz diáknak, ha lóg az iskolából: tudja, hogy épülésére válik, ha bemegy az órákra, de retteg az ott elhangzottak következményeitől. Attól, hogy megérti az atombomba működését, vagy hogy azt látja, hiába szép és jó egy irodalmi szöveg, annak írója fölött olyan emberek acsarkodnak és vesznek össze, akiket a barátainak gondol. És mindez csalódást jelent, folytonos csalódást.

Ha felébredek reggel, és kinyitom a laptopot, hogy megnézzem, mi történt körülöttem, akkor elátkozom a reggelt, hogy eljött, és elátkozom a Napot, hogy felkelt. Estére azonban mindig megnyugtató valami: például a már említett marsi költözés lehetősége, amely ugyan számomra elérhetetlen, de a tudat, hogy lesznek, akik legalább megpróbálhatják, merőben más fényt vet minden egyes napra. Szóval mégis tele vagyok reménnyel, szentimentális vágygal, a jézusi tanítás legfontosabb elemével, a szeretetével, és mindig nevetek, amikor valaki felsorolja a legfontosabb baloldali értékeket, hiszen azok, bárhonnan is nézem, Jézus szavaihoz állnak a legközelebb, mégis, akik a baloldali értékekben hisznek, azok Jézus tanításainak követőire gyanakvással tekintenek. Tehát természetéből fakadóan ez a nevetés is kettős, mert benne van az is, hogy aki alapvetően nem az *oldal*, hanem Jézus tanításai felől közelít, minimum gyanús: maradi, mint ilyen nem haladó szellemű, nem képviselheti a kultúra ügyét, és még csak nem is toleráns. De mindez fordítva is igaz: aki Jézus tanításaiban hisz, az nagy valószínűséggel csak hisz bennük, cselekedetei másról tanúskodnak. És ez is felettébb gyanús. Torokszorító ez az egész, valóban kinevetendő.

Ezt kellene véghezvinnünk: az önfelelt, cenzúra nélküli nevetés felszabadítását. Ebben van minden reményem, és ott van az én szülőföldem, ahol ezt először megteszik. Ezért van, hogy mindig délre akarok menni, egyre délre, de azért ha lehet, mégse legyek olyan távol attól a helytől, ahol megszülettem. Attól a pici falutól, ahol egy templomon és egy országhatárt átívelő hídon kívül tulajdonképpen semmi sincs.

Csak néhány ház és 1127 ember.

SZÁSZ LÁSZLÓ

Az erkölcsstanok kudarca

4. rész

SZÁSZ LÁSZLÓ (1950) Gödöllő

(INTERMEZZO. HÁROM ÍRÓI ATTITÚD)

Székely János (akit sűrűn idézek ezeken az oldalakon) soha egy percre sem hitt a kommunizmusban, de (bevallása szerint) Istenben sem. Életművében az egyházi intézmények több ezer éves történetének morális válsághelyzeteit veszi szemügyre, s amennyire a cenzúra körülményei között ez lehetséges, a kommunizmus által okozott személyiségtorzulásokat vizsgálja. Ám mindeközben (minthogy éppen a kommunista, totalitárius, xenofób román államban élt) maga is óhatatlanul (ki)szolgáltatta ezt a hatalmat szerkesztőként, legalább arra törekedvén, hogy (az ország valamennyi lakosára hasonlóképpen rákényszerített) apróbb-nagyobb megalkuvásaival másoknak ne ártson. Amikor bekövetkezett a rendszerváltás, elsőként kért szót a cenzúrázatlan sajtóban, és vallotta magát bűnösnek.

Más életutat járt be Páskándi Géza. Ő a kommunizmus monumentális, félresikerült kísérletének és maga állította csapdájának személyiségében is igéző példája. A kezdeti kommunizmus nagy játszmájának gyilkos vonulata mellett elindult egy másik is, az emberek átnevelése. Páskándi tehát annak a nemzedéknek példászerű tagja, amelynek az új hatalom gyerekkortól messzemenő kedvezményeket biztosított (tanulás, utazás, önművelés, változatos feladatokat adó munkahely, anyagi biztonság), és ezáltal kinevelte a rendszer kritikussait is. Aki részt vesz egy új társadalmi struktúra kiépítésében, mindjárt jogot formál annak korrigálására is, ha hibásnak találja. Ezért – gyakorlatilag a hatalom számára ártalmatlan és jelentéktelen kritikák miatt – viselt súlyos börtönbüntetést a fiatal költő, egyetemista, aki máskülönben akár szorgos munkálkodója is lehetett volna egy emberesebb kommunista társadalomnak. A börtönévek után megveszekedett ellensége lett a román kommunista rendszernek – és a szószerkezetben hangsúlyosabb a 'román'. Mert Magyarországra áttelepülve nem utasította el mindenesztül a magyar kommunizmust; a műveiben kirajzolódó eszmekörben szépen megfér egymás mellett – jóllehet hierarchikus rendben – hűsége a magyarsághoz, a protestáns hithez (a kettő egymást mintegy erősíti) és a kommunizmus világlátásából némely használható ismérvtől elfogadása. Élete alkonyán, amikor egyre sűrűbben fordult vallásához, melyet a keresztségben nyert, elvégezte korábbi munkásságának revízióját; sokakhoz képest neki lett volna szüksége utoljára bűnbocsánatért esdekelnie, ő azért megvizsgálta korábbi önmagát; a kommunizmussal kapcsolatos ifjonti illúzióit; istenhitét, mely nem volt töretlen, de nem kezdett hirtelen köpködni az egykori kommunista vezetőkre, akiktől támogatást kapott. (Az igazi hívő nem a mások vallását vagy ideológiáját utasítja el, hanem a gaszágot.) Páskándi nem volt aktív szereplője egyik hatalmi formációnak sem, de élvezte a mindenkori magyarországi – a kommunista, majd az anti-kommunista – hatalom támogatását.

Sütő András testesíti meg a leginkább problematikus szerepet e három viselkedésmodell közül: egész munkásságát játszmaként éli meg, széttöredezve önmagát az írói őszinteség, a publicisztikai kettős beszéd, a politikai hatalom és az olvasóközönség elvárásai között. Munkásságának ebbéli ellentmondásait nagyobb tanulmányban kíséreltem meg elemezni; e helyt csupán azt szükséges felidézni: a református egyháznak köszönhette kiemelkedését a faluból, enyedi tanulmányait, műveltségének alapjait; a kommunizmusnak, hogy igen fiatalon elindulhatott a ranglétrán a csúcok felé. Munkásságát a magyarsághoz való hűség a vallásos hithez hasonló intenzitással szövi át. A kommunizmushoz való kezdeti hűsége elnyomta, örökre elsüllyesztette kezdeti vallásos élményeit, és a román kommunizmus megszűntekor, az egyház újból visszaszerzett hatalma idején szerepzavarba bonyolódik. De saját munkásságának nyíltzínű revízióját meg sem kíséri.

A három életútnak mégis van egy közös ismérve: az istenhit (mint a legtöbb nem egyházi értelmiségi számára) hol van, hol bujkál, hol nincs, a HIT azonban sohasem hagyja cserben őket – s ez

a közös (bár másként és másként felfogott) *életcél* az, ami értelmet ad a legnehezebb időkben is munkásságuknak: tenni valamit az egyre súlyosabb terhek alatt fuldokló nemzeti kisebbségért. Hit nélkül a teljes tehetetlenség állapotában nem lehetne cselekedni. Credo és télosz egybeesik munkásságukban.

(TEOLÓGUSOK ETIKÁJA)

Ha a filozófiai etikában a hit (mint finalitáselv) hiánya ötlük szemünkbe, a teológiai természetesen teljességgel áthatja, ám nem az értelmes, önmegvalósító élet teljességének, hanem a fogalom eszkatológiai értelmében.

Akkor hát „megmérettethetnek-e” hétköznapi emberi viselkedésformák vagy a fentebbi alkotói életművek a teológiai etika eszközeivel? Közlebbi rokonságot talán a „veszélyes” kérdések szakadatlan halogatása mutat. A teológiai etika – a fentebbi alkotói attitűdök kritikai és önkritikai reflexióihoz hasonlóan – az örök értékek változatlanlansága mögé húzódva ugyancsak folyamatosan és következetesen halogatja a változó – s nem az Írás imaginárius terében, hanem a valóságos társadalomban megnyilatkozó – viselkedésformák feltárását.

A teológiai etika nem tagadja a másoknak, a filozófiai jogosságát, csupán – ha helyesen értelmezem – az a legfőbb törekvése, hogy épp annak központi gondolatát, az *autonóm erkölcsiség*-nek emberjobbító hatékonyságát bírálata tárgyává tegye és sarkalatosan cáfolja. „Ha az etika nemcsak követni akarja a kultúra és a társadalom változásait, hanem utat is szeretne mutatni a helyes döntéshez, akkor – firtatja az emberi psziché egyik legproblémásabb kérdését az utóbbi évtizedek legnépszerűbb református etikai tankönyve – ehhez szüksége van arra a meggyőződésre, hogy az ember képes a jó felismerésére, és a változások ellenére is kell lennie egy olyan *erkölcsi állandónak*, amely minden ember veleszületett képessége és sajátja.” Lényegét tekintve a babitsi elvárásokkal rokon ez a gondolat, ám következő mozzanatában máris egy szűkebb kör dogmatikájához fordul: az ember – örök szorongást okozó – eredendő bűnösségét hangoztatja: „A jó és gonosz tudása ugyanis nem teremtettségéből fakadó isteni adomány, hanem elbukásunkból eredő ragadomány” – és ezzel ismét ugyanoda buktunk vissza, ahonnan magam is szabadulni szerettem volna, amikor a tanítványok sorsát és viselkedését kíséreltem meg nyomon követni. A többség megfutamodása, Júdás és Péter árulása, majd a különböző viselkedésmódok és cselekvések előre megírt „forgatókönyv” szerint, a próféciák tartalmának megfelelően következtek-e be, vagy az emberben meglévő „sátáni rész” is érvényesülhetett (Isten mindenhatóságát vitatván), teret adva a személyiség autonómiájának? A keresztyén dogmatika értéktöbbleteként számítható fel, hogy miközben nem szándékozik „az igazság egyedüli birtokosának” tekinteni magát, mégis megtalálja a „*summum bonum*”-ot azáltal, hogy „az emberen túli normához”, Isten akaratához viszonyítja értékskáláját. Fix pontja természetesen a Biblia, és ebben az értelemben „megbízhatóbb”, mint a filozófiai etika, mert annak partalanságával szemben ott áll a zsinórmérték: *Sola scriptura*. Ám a gondolatmenet következő fordulataival már nem pusztán ellensúlyozza annak „szabadosságát”, hanem a homo sapiens emberré tevő lényegének korlátozását végzi el, mindenekelőtt azt firtatva, „hogyan valósul meg a hitben való *engedelmesség*”. És amint az engedelmesség mozzanata dominánssá válik, óhatatlanul háttérbe szorul a gondolkodó, a kreatív ember – az egyházi intézmények előírásainak megfelelni képes alázatossal szemben. S jóllehet figyelemre méltó törekvéssel „ügyel arra, hogy ezt a tekintélyt se az egyes emberek, se egyes csoportok ne sajátíthassák ki”, nem kerülheti meg azt, ami a tradicionális vallási intézmények szubsztanciáját teszi: „...a szerveződő és történelemben helyét kereső egyház rákényszerül arra, hogy *etikája egyre inkább egyházfegyelem is legyen*.” Legnagyobb dilemmája minden jel szerint szemben álló fogalmak kényszerű összeházasításában rejlik. Egyfelől elismeri az autonóm, önmagáért és közösségéért felelős személyiségre jellemző *lelkiismeret* jelentőségét: „Akárhogyan is ítélje meg a teológia a lelkiismeretet, nem lehet lebecsülni az emberi kapcsolatokban betöltött szerepét.” Másfelől pedig, a következő logikai fordulattal – a hittudomány természetének megfeleltetve – megkísérli kisajátítani azt a vallás számára: „...ebben is az isteni gondviselés jelét kell látnunk”, és ezzel a gesztussal (mely ismét az észérvektől elszakadva ugrik a hitnek vita és ráció fölött álló magaslataira) az emberek megosztottságát, a jók és gonoszok világának kettős mércéjét, mondhatni, az egyház felsőbbrendűségét hangoztatja: „Itt is érvényes azonban, hogy

Krisztus királyi uralma más módon érvényesül a világban, mint az egyházban.” Csak egy lépés, és máris – ismét – azon a határvonalon állunk, amely szembeötlően különíti el a kétféle gondolkodásmódot, a kétféle etikát: a szabadság szemantikai mezejében. „Teljes és korlátlan szabadsága az embernek már a teremtésben sem volt. *A teremtényi léthez hozzátartozik a korlátozottság is.* [...] Az ember már a teremtéstörténet szerint is addig él igazán szabadságban, amíg Istennel, a tökéletes szabadsággal áll kapcsolatban. *Szabad akarata nem arra volt, hogy a jó és rossz között válasszon, hanem arra, hogy Isten mellett maradván szabadságban éljen.*”¹

Az engedelmes istenhívő nem tesz egyebet, mint követi a parancsolatokat, és csak folyamatos-ságot érzékel az Ó- és az Újszövetség ellentétes utasításai között. A „szemet szemért, fogat fogért” elvét Jézus a szeretet parancsává változtatja („Szeressétek ellenségeiteket, jól tegyetek azokkal, akik titeket gyűlölnék” – Lk 6:27), és ezt az emberi természet fejlődéseként lehet értelmezni.

A gondolkodó hívő olyan ellentmondásokba ütközhet, melyeket a pusztán, önfeladó engedelmes-ség sem képes oldani. A mózesi parancsolathoz képest („Tiszteld atyádat és anyádat, amint megparancsolta néked az Úr, a te Istened”) morális kényszernek tűnhet az, amit Jézus feltételül szab: „Ha valaki énhozzám jó, és meg nem gyűlöli az ő atyját és anyját, feleségét és gyermekeit, sőt még a maga lelkét is, nem lehet az én tanítványom” (Lk 14:26).

Magyarán: a teológiai etika valóban ad zsinórmértéket, a *Bibliát*, de segítség nélkül az egyszerű, engedelmes hívő eltéved a szövegek labirintusában, zavarba jön az ellentétes állítások és utasítások végrehajtása során; ezért kalauzra van szüksége, az értelmezés és útbaigazítás felelősségét pedig az egyházi írástudók veszik magukra. Ez a felelősség teremti hát meg a tekintélyt, a tekintély pedig átcsap hatalomba.

A legnehezebb emberi feladat: egyszerre élni a tekintéllyel, és nem visszaélni az általa átruházott hatalommal.

A teológiai etika sem mondja, hogy emberi hatalmasságok akaratának vessük alá magunkat (sőt, mint láttuk, óva int ennek veszélyétől), csakhogya (ezekkel a szövegekkel is találkoztunk az előzmények során) már Pál és jóval később (ismételten) Kálvin törvényei egyenlőségjelet tesznek Isten és a földi hatalmak tekintélyének tisztelete között. Ebben a szemléletben kettészakad az emberiség: istenhívőkre és pogányokra. A hívők erkölcsileg magasabb rendűek, ezért őket jutalom illeti meg általánosságban is, az egyház (Isten által kiválasztott) vezetőit, az írástudókat és -magyarázókat kiváltképp. Íratlan előjog ez az európai kulturális tradícióban, amit ad absurdum az a tény erősít meg, hogy kétezer éve olyannyira erős, mozdíthatatlan tekintélyű intézmény áll mögöttük, mint a keresztény egyház.

Erre utaltam hát akkor, amikor azt állítottam, hogy a legelvetemültebb ateista diktatúrák is megkülönböztetett figyelemmel fordultak az egyház felé. Kiválasztottságtudat hiányában talán nem is lehetne teljes értékű, kifelé, a hívek számára is meggyőző lelkészi feladatokat teljesíteni; a különleges szerepkör, mely most már elsősorban a kulturális hagyományba beépült egyház tekintélyéből és az egyéni elhivatottságból adódik össze: kiváltságos társadalmi helyzetet is biztosít.

Miként érvényesülnek a teológiai etika követelményei a leginkább érintettek, a papok mindennapi gyakorlatában? A kérdés feltevése legalább annyira jogos, mint egy morálfilozófus esetében. Mert míg a bölcselő intellektuális cellája magányában épít fel egy virtuális, humanista viszonyrendszert, és személyében, magánemberként alig-alig van lehetősége szélesebb közönség előtt, mindennapi cselekvések közepette tanúsítania hirdetett elveinek gyakorlati hitelét (olykor legfeljebb oktatóként, az utóbbi évtizedekben alkalmi médiasztárként), addig a pap mindig valamely közösség (kisebb-nagyobb gyülekezet, falu vagy akár jelentős lélekszámú település) színe előtt végzi kötelességét, ezért rendkívüli hatása, befolyása lehet a környezetére. Évszázadokon keresztül a pap *ját-szotta azt a szerepet*, amit manapság a mass media – örökösön valamely mesterségesen megtervezett figurát alakító – celebjei.

•

„Békásmegyeren megállítottak a rendőrök, de elengedtek, mikor megmondtam, hogy református lelkipásztor vagyok. [...] Ez egyébként általános volt, soha nem büntettek meg, ha elmondtam, hogy mivel foglalkozom” – nyilatkozik egy interjúban a *Teológiai etika* szerzője, alátámasztván azt a feltételezést, miszerint az egyház (nyilvános szereplőinek) történelmileg kialakult tekintélye áttöri a dik-

tatúrák falait is. Ez a – nyilatkozó által természetesnek tekintett – kiváltság igencsak elgondolkodtató. Póriás gondolkodás szerint az emberek Isten előtti egyenlőségét, az igazságot hirdető pásztor, a példamutató – demokratikus társadalmi környezetben – a legkevésbé sem mentesül a közlekedési szabályok s általában a törvények alól; épp azért, mert a törvények és Isten előtti egyenlőség a demokrácia egyik alapelve. Csakhogy az idézett jelenet nem az új magyar vadkapitalista demokráciában játszódik le, hanem az egyházakat pusztító kommunizmusban. Valami egészen bizarr dicsfényben magaslik fel a történelmi tudatunk szerint mindig protestáló magyarok vallásának intézménye. „A rendőrségben volt szolidaritás velünk. De nemcsak bennük. Ha valami hiánycikk volt, az egyházi embereknek a pult alól is kiadták. A társadalmi összekacsintás működött a párton és a tanácson belül is.”²

Ki kacsintott össze kivel? Ki működött együtt kivel? Van jelentősége az elsőbbség kérdésének. Mert amennyiben a párt és a tanács kezdeményezte az összekacsintást meg az együttműködést, akkor informálisan alávetette magát az egyház irányításának, és kiderülhet, hogy a kommunizmus álcája mögött egy vallásos, keresztény államapparátus működött. Ha viszont az egyház kacsintott előbb, és ajánlotta fel együttműködését, akkor feladta méltóságát, a „szabad lelkiismeretnek... a reformációban a keresztyén szabadsággal összefüggésben” megfogalmazott függetlenségét, azt a büntudattól megszabadult református „felelős személyiséget is, amely döntéseit kényszertől mentesen hozza Isten és emberek előtt” – miként azt a *Teológiai etika* megköveteli.

Márpedig a hosszú beszélgetésből az derül ki, hogy az egyház és jeles képviselői ajánlották fel szolgálataikat a vallásüldöző kommunista államapparátusnak. „Hogy mivel ideologizáltam meg az akkori magatartásom?” – teszi fel a kérdést önmagának az etika professzora, magas egyházi és világi tisztségek (kép)viselője, és a mondat második felében rövidre is zárja a választ: „Azt felelem, hogy a Magyarországi Református Egyház 400 éves léte során mindig a vallásszabadságért küzdött. Nem azért, hogy titokban tarthassunk bibliórát, hanem szabadon, nyilvánosság előtt...” Olyan mozzanata ez az elkötelezetten hitben élő ember gondolkodásának, amit civil bölcsességgel lehetetlen követni, mert efféle sugall: Mivel a valóságban nincs vallásszabadság, az én egyházam azonban mindig a vallásszabadságért küzdött, ezért eladom a lelkem, teljes önmagam a vallásszabadság elnyomóinak, a személyemre vonatkozó némi kivételezettség ellenében, elfogadom az ő korrupt játékszabályaikat – azért, hogy... *Circulus vitiosus*. Sem humanista együttérzéssel, sem érzelmektől mentes észérvekkel nem tudom lekerekíteni, konklúzióval zárni az érvelést, mert minduntalan csak a kezdőponthoz, az egoista érdekérvényesítéshez jutok vissza.

Gyanútlan olvasóként, egy maréknyi vidéki gyülekezet egyszerű, vasárnapi istentiszteletekre járó tagjaként, ma már csillagászati távolságban az egyház vezető köreitől: nagyon későre kezdem megérteni e vallomásos interjú mögöttes indítékait, miszerint itt a moralista megnevezetlen vádak ellen érvel, korábban és önként be nem vallott cselekedeteiről ad számot. Mozaikokból, félmondatokból áll össze valamiféle zavaros kép, az is csak azért, mert – bár más közegből és rettegéssel dúsítva, mégis – vannak ismerős elemei. „Amikor még nem dékánként kerestek, különféle helyeken találkoztunk... Mindig presszóba hívtak...” Számomra ez részlegesen feltárt és publikált dokumentumból ismert „történet”: a „hálózatba” való beszervezés módszertanáról van szó, közelebbről a szocialista haza megszilárdítása érdekében végzendő titkos ügynöki munkáról: „Azt mondták, csak akkor kell használnom a fedőnevet, ha én keresem őket. [...] Ha valami közbejött, ...akkor hívtam csak én.” Tapasztalati szinten addig ismerős számomra a helyzet, amíg egy hasonló, civilbe öltözött tiszt belép a lakásunkba, és hol ígéretet, kecsegtető ajánlatokat tesz, hol fenyeget és feltúrja a fiókjaimat; innen kezdve csak a félelem fokozatainak emléke maradt, rettegés a „látogatások” ismétlődésétől. A moralista vállalja az együttműködést, mert döntése magasabb szempontokat követ: „Ebbe a játékba bizonyos szintig bele kellett mennem. [...] Soha nem éreztem annak szorítását, hogy jobb lenne megtagadni, mint ezt a kompromisszumot vállalni.” Mégpedig az etika kulcsfogalmának, a szabadság elvének érvényesítése érdekében: „Nekem ez bizonyos szabadságot biztosított. [...] Saját interpretációmban mondhattam el, hogy mit miért csinálok. [...] Nyíltan el tudtam mondani, hogy mi történik a gyülekezetemben.” Bizonyára a titkos találkozókon kizárólag a bibliórán megbeszélte teológiai interpretációs lehetőségeiről kellett beszámolót tartani; bár a tapasztalat mást mutat, fáradozásukért a tartóizstek más, fontos személyekről is kértek információt. Egyik pillanatban ártalmatlannak, sőt áldozatvállalásnak mutatkozik az ügynöki munka; a másikban ezt a szelíd, önkéntes közös munkálkodást váratlanul a görög tragédiák anankéjára emlékeztető végzetszerűségként

idézi meg a riporter (tulajdonképpen afféle ügyetlen védőügyvédi kapaszkodóként): „Volt egy konszenzus a társadalomban, ... hogy csak kooperálni, együttműködni lehet. *Vagy meghalsz, vagy együttműködsz.*” És ezzel a hiperbolikus nagyotmondással az ügyvédje végképp gyanússá teszi védencét, hiszen a megállapítás tényszerűen hamis (az itt is emlegetett gulyáskommunizmusban lehetett csendes, semleges meditációban éledgelni, de a hatvanas évektől a rendszerváltásig nem sok lelkesről tudunk, aki hitéért börtönt vállalt volna). S még ha igaz volna is, istenhitben élő ember előtt mindig ott állt a szoros kapu, a keskeny út – hitoktatók leggyakoribb példázata az eltévelyedett halandók számára. („Mert szoros az a kapu és keskeny az az út, amely az életre visz, és kevesen vannak, akik megtalálják azt.”)

Miként jelez ilyen helyzetben a *lelkiismeret*? A protestáns etikában – egyáltalán nem meglepő módon – nagy a zűrzavar és sok az ellentmondás a kérdés körül, de a teológusok többsége arra hajlik, hogy nem játszik pozitív szerepet a hitéletben. Eredendő bűnünk következtében ráébredtünk saját végzetünkre: elszakadtunk Istentől, ez félelemmel tölt el bennünket, ezért magunk igyekszünk megoldani saját életünkben a felmerülő erkölcsi kérdéseket. A lelkiismeret ez a fügefalevél, amely mögé rejtőzve bujkálunk a büntetés elől, megkíséreljük kijátszani Isten mindent látó tekintetét. Egyszerűsítve: a lelkiismeret (ebben a felfogásban) mentegetés, önfelmentés. Ha a lelkiismeret használhatatlan műszer, a hívő, a teológus tekintetét a legmagasabb princípiumra, Istenre veti, csakhogy az individuum könnyen tévedhet, ezért az egyén és Isten között csakis az egyház intézménye mutathatja meg a járható utat, azt a bizonyos erkölcsi állandót. Kulcsszava pedig – évszázadok óta – az engedelmisség, mindenekelőtt engedelmisség az Úrnak, következésképp engedelmisség a közvetítőnek, az egyháznak, az egyház pedig a világ által lett az, ami, tehát: engedelmisség minden felsőbb hatóságnak, mely befolyásolhatja az egyház létét. Köztes szerepénél fogva akár ésszerűnek is tekinthető az egyház örökös kompromisszumkészsége, hajlama a kiegyezésre a mindenkori világi hatalommal; az erkölcsi meghasonlás (amennyiben nem hunyják be szemüket az egyházi szereplők) akkor következhet be, ha a kiegyezés nem egyenlő felek dialógusának eredményeként, hanem az erősebb diktátumaként jön létre. A moralista teológus szerencsére (utóbb, évtizedekkel megkésve, de mégiscsak) szembenéz az ellentmondásokkal. „Akkor úgy láttam, hogy van magyarázat az együttműködésre. [...] Utólag... úgy látom, hogy nem volt lehetséges, de akkor nem voltam abban a helyzetben, hogy ezt meg tudjam ítélni. Még mindig nem látom világosan, hogy az egyház egyház voltához hozzátartoznak-e a kompromisszumok, és ha igen, akkor meddig. Lehet-e határt szabni...?” A dilemma azonban jószerint pusztán elvi kérdésként merül fel, mert a vallomástevő következő reflexiója arra utal, hogy maga a lelkiismeret (valamiféle – föltehetően a teológusképzés révén is alakított – hagyományba épülve) eleve kizár bármiféle radikális, az *emberi* érdekekért felszólaló viselkedésmódot. „Féltem..., hogy ne is szolgáltatassak semmilyen politikai okot. [...] Mert úgy gondoltam, hogy azt a szolgálatot, amit az egyetlen Úrnak szeretnék végezni, felelőtlenségekkel, hősködéssel nem kockáztathatom.” (A teológusszerepnek ez a leírása nyilvánvalóan ellentmond a kérdező – idézett – mítosszá növelő, kultuszteremtő szándékának: „Vagy meghalsz, vagy együttműködsz.”)

Nagyobb a baj ennél: nem egyszerű, józan megfontolás alapján megszenvedett kompromisszumokról, kiegyezésekről szól az egyház története. Miképpen a filozófiai etika, azonképpen a moráleteológia is *alkut kötött az amorális hatalommal*. Minden kornak megvannak a maga Faustjai, Leverkühnejai, akik az egyéni érvényesülés, de mindenekelőtt az alkotás szentségének érdekében megkötik az erkölcstelen szerződést a Sátánnal. Ezek az alkotók nem a nemzetüket, nem a közösségüket, barátait alkalmazzák fel a mítoszok Gonoszának, hanem saját lelküket; de az eredmény (a Műalkotás) olyan egyéni teljesítmény, mely egy szélesebb közösségnek szerez majd örömet, élményt vagy katarzist, és amennyiben mégsem jön létre vagy félresikerül a mű, az magának az alkut kötő egyénnek, nem másoknak okoz szenvedést. Kérdés tehát, miféle értékteremtés érdekében jöttek létre azok az alkuk, melyeket egyházi személyek kötöttek a kommunista vezetőkkel. Az derül ki, hogy a megegyezés tárgya (például) egy angolai ösztöndíj, a kapcsolat ében tartását pedig további külföldi utak biztosítják, és (ki nem mondva, de beleértve, mert a nyugati képzésből és kapcsolatrendszerből következően) egy-egy újabb lépcsőfok az egyházi hierarchiában. Hosszú távon, egy szakmai pálya csúcсарól visszatekintve az egyezkedés folyamatos ismétlése akár az alárendelt szerződő fél áldozatának is tűnhet már, hiszen az egyházi szerepvállalás eredendően a konfliktusok, bonyodalmak kerülését is jelenti. „Nem gondoltál arra, hogy visszamondod az ösztöndíjat?” – kérdezi a riporter, amire a teológus azzal válaszol, hogy hiszen akkoriban tette le a hivatali esküt,

miszerint az államtitkot meg kell őrizni, márpedig „arra kértek, hogy a beszélgetéseinket tartsam államtitoknak”. „Már túljutottunk azon a ponton, ahol még vissza lehet lépni” – emlékezik a teológus, és kiküldetésének jelentőségét azzal is alátámasztja, hogy odakint a nyugati diáktüntetésekkel szemben védte az akkori kommunista Magyarország érdekeit, elkerülte, hogy beszervezze az Intelligent Service, hiszen „akkoriban a Nyugat vörösebb volt, mint mi”.

Csupán két kérdést érdemes ezek után feltenni.

A tudásának gyarapítása érdekében kötött alku érvényességi ideje és a hatalom védőszárnyai alatt a teológus segített-e más embertársain, igyekezett-e közömbösen cselekedni, avagy jelentéseivel ártott-e valakinek? Ez a kérdés nem hangzik el, és a vallomástevő nem tesz utalást a témára.

Milyen kézzel fogható alkotás vagy más produktum született az alkuból a teológusra háramló előnyök eredményeként? A mérleg *másik* serpenyőjében (a teljesítményében) megjelenhet az egyéni karrier és az oktatói hatékonyság – ez eldöntendő kérdés. Ha a produktum, a Mű: a *Teológiai etika* – akkor döntsön a lelkiismeret.

A harmadik, nem erre a riportra vonatkozó, hanem általánosabb érvényű kérdés: Hol húzható meg az a határvonal, amelynél azt mondhatjuk, *eddig a pontig nevezhetjük a kompromisszumok szorozatát együttműködésnek, innen kezdve már árulásnak?*

(TEOLÓGIAI ETIKA ÉS AZ EGYÜTTMŰKÖDÉS MORÁLJA)

Tulajdonképpen illene megkövetnem az *Etika* szerzőjét ebben a nagy lelki zűrzavarban. Nem azért, mert megidéztem e helyt (közzétett gondolatokat bárkinek jogában áll elővenni és interpretálni), hanem azért, mert *éppen az ő szavait* találtam alkalmas hivatkozási alapnak a Júdás, Péter és Pál által képviselt attitűdökhöz. Az övéit, aki (nem tudni, belső vagy külső készítésre) egyáltalán kiállt a nyilvánosság elé, és megszólaltatta, avagy megszólította a lelkiismeretét. Tett egy gesztust, amire hasonlót a mi – lelkiismereti kérdések tekintetében igencsak kiüresedett – kultúránkban alig-alig látunk. Végső konklúzióként nem menti fel magát, nem búvik kétértelmű bibliai idézetek mögé, és nem kísérli meg emberi gyarlóságát áldozatos helytállássá átstilizálni. „Ha már hiányolták a bűnbánatot belőlem, akkor el kell mondanom, hogy én nem tudnám kimondani, amit Péter mondott: ha mindenki el is hagy, én nem. *Nem tudom megmondani, milyen helyzetben, hogyan viselkedtem volna.*” Vagyis megteszi azt a gesztust, amit gondolatmenetem elején a tanítványok viselkedésének kétezer éves egyházi interpretációiban hiányoltam. Péter és Júdás viselkedése – egy általános érvényű etikai mércén – egyenértékű megtagadásnak minősíthető, az exegéták azonban Júdást bűnbaknak kiáltották ki, az árulás allegóriájává növesztették, Péter árulását ellenben pillanatnyi gyengeségként mellőzik: hiszen az ő alakja egy világoralmi intézmény megalapításának szimbólumává magasztosult.

Akkor hát a kereszténnyé lett emberiség sorsvonala ezzel a Péter-típusú attitűddel kezdődik? „Ha meg kell is veled halnom, meg nem tagadlak téged” – mondja tántoríthatatlannak tűnő, szent odaadással a páskavacsora idején, majd néhány óra múlva „átkozódní és esküdozni kezd, hogy: Nem ismerem ezt az embert” (Mt 26:35; 26:75).

Amíg nem vagy alig-alig olvastam a *Bibliát*, bizonyára mint a legtöbb külső szemlélő, túlságosan idealizált képzetet formáltam magamnak az egyházzól, és egy virtuális, eszményi mércét állítottam fel az egyházi személyek minősítésére. Valószínűleg nem kizárólag – túlzásokra hajlamos – személyes alkatomból adódott ez az idealizálás, hanem a nyolcvanas évek Romániájának tökéletes elszigeteltségéből is, ahol mindannyian valamely lelki támaszra vágyakoztunk, s mivel (ez volt a legeslegutolsó reménységünk) „rajtunk már csak Isten segíthet(ett)”, képzeletünk azokat, akik „közbenjárhattak” ügyünkben, a papokat olykor kultikus, emberfölötti tulajdonságokkal ruházta fel.

A romániai magyar (protestáns és katolikus) egyházakra és szereplőire – mondhatni, néma közfelkiáltással – rátestált többletfelelősség és az elvárások jellegét (minthogy nagyon régen véget ért, és a korhangulatot az emlékezet is szeretné törölni) ma szinte lehetetlen hitelesen megidézni. Ezért talán nem visszatetsző, ha ide citálok egy, a témával kapcsolatos írásom rövid részletét, melyet 1989 nyarán, azon frissiben vettem papírra.³ Akkoriban az volt a tapasztalatom (bármiféle objektív, tudományos igényű ellenpróba híján), hogy a nyolcvanas évekre négy szellemi diaszpóra maradt Erdélyben, amely kvázi-intézményi keretek között még lélegezhetett valamelyest, és informá-

lis csatornákon keresztül alapvető hatást gyakorolhatott a magyarság európai és nemzeti azonosságátudatára. Jelesül: a szerkesztőségek és a körükük tömörülő értelmiségiek; a színház; az iskola (ami a magyarnyelvűségből maradt); a hagyományörző keresztény egyházak.

Amennyire visszafojtották, olyan mértékben nőtt fel hivatásához, egyre magasabbra, az egyház. Leginkább a papokról mondható el, hogy lehetőségük volt egyszemélyes intézménnyé válni. Annak ellenére, hogy – valamennyi szocialista országhoz hasonlóan – a kontraszelekció Erdélyben is „termelt” olyan egyházi vezetőket, lelkeseket, akik a szolgálalelkűséget, az apparátus iránti túlzott lojalitásukat vallási konzervativizmussal egyenlítették ki. (Szomorú tanúsága ennek a laikusok számára szinte hozzáférhetetlen Református Szemle alakulása. A nyolcvanas évekre már teljesen olvashatatlaná, prédikációkat újraközlő brosúrává degradálódott kiadvány háttérében a hetvenes években még olyanszerű mozgalmak zajlottak, mint a világi sajtóból ismert nemzedéki viták. Fiatal lelkesek fórumot akartak teremteni a lapból, szociográfiai, hely- és önismereti írásokkal tették volna színvonalasabbá és maradandóvá. Végül szerkesztési koncepciójában az a kormánypolitikát kiszolgáló álláspont kerekedett felül, amely Illyés Gyula összmagyarságban gondolkodó nemzetfelfogását nyilvánosan ítélte el.)

Az iskoláitól, birtokaitól és jogaitól megfosztott egyház pusztá léte, a templomépületek jelképértéke olyan erőt jelentett, amely összetartásra készítette a gyülekezeteket, s minél nehezebb volt az élet, annál inkább. Minthogy a román állam leplezetlenül konszenzusra lépett az ortodox egyházzal, azt nemzetinek kiáltva ki: a négy hagyományos erdélyi vallást és egyházat retrográd, nacionalista intézménynek nyilvánították. Nézőpont kérdése: bármely kisebbségi intézmény csakis önvédelmi, jó szándékú szerepet tölthet be. Még ha a külső nyomáson túl belső torzsalkodások gyöngítik is.

Az egyházak jelentőségének felértékelődése sajátos és legjellemzőbb módon az iskolákon mérhető le.

Az ötvenes években a szocializmus és ateizmus jelszavait Romániában sem eredménytelenül harsogták, azok széles tömegek gondolkodására hatottak. Románia győztes ország volt, és bár szlogenjei mögött nem volt sem elméleti, sem valóságfedezet, a korábbi nyomorhoz képest egy konszolidált, nyugodtabb és biztató életformát tudott ígérni, s ennek jelei már mutatkoztak az élet-színvonal javulásában. Így történhetett, hogy kisiskolásként tömegesen kezdtünk elmaradozni a vallásórákról. Bennünket, gyerekeket akkor még természetesen nem a félelem irányított; sok szülő egyenesen kétségbeesett, tudniillik – a mi környezetünkben tisztelt – tanítóink, tanáraink végeztek (sokan bizonyára lélekből-hitből fakadó) meggyőző munkát. Miszerint: nem lehet egyszerre Istenben is meg a kommunista pártban is hinni; s a piros nyakkendő ennek az új hitnek a jelképe. Az akkori iskola tudott valamifajta furcsa „ateista vallásos hitet”, optimizmust sugallni, s ezzel az abszurd, lényegileg antidemokratikus jóhiszeműséggel hosszú időre meghatározta nemzedékek gondolkodásmódját. Az iskola szerepével függ össze, de jóval távolabbra mutat az az eszmei, erkölcsi kataklizma, mely ebből következett. Az ötvenes évek hatalom iránt lojális, optimista pedagógus-nemzedéke (már aki nem fölcserélhető álarcként viselte a hitét) meghasonlott; az ő egykori kisiskolás tanítványai az ismert vákuumba kerültek. A csalódást, a szemléletbeli változást a későbbiekben a templomba járók folyamatosan növekvő száma jelezte. (Nem a hagyományaiban vallással, egyházzal együtt lélegző falu, hanem a városi lakosság viselkedése a mérvadó.) A nyolcvanas évek közép(kor)osztálya titokban visszaimádkozta magát a templomba, gyerekeit vallásórára íratta be. Nem Isten tért vissza mindenki számára (hirtelenjében és kételyektől mentesen), hanem a templom maradt az egyetlen megtűrt intézmény, ahonnan még nem tiltották ki az anyanyelvet, s mindenki bánatát csak az Igével körülírt metaforákban lehetett megfogalmazni: az együttlét, a pillantások titkos beszéde, a pap személyisége meg az általa közvetített (most már többféleképpen üzenethordozó) Hit – az elképzelhetőnél erősebb nemzetiségi kisközösségeket teremtett.

Nem tudom, vannak-e följegyzések, adatszűrű bizonyítékok (legmegbízhatóbbak a Securitate titkos kartotékjai volnának...), de hogy ismét erőre kapott, életképesnek bizonyult az egyház, azt az iskolákban a nyolcvanas évek elején megsűrűsödött vallásellenes kampányok tanúsították leghitelesebben. Az osztályfőnöki órák, pionírtevékenységek végtelen számú kötelező feladatainak listáján egyre előkelőbb helyre került az ateista és a vallásellenes propaganda, a pártideológia szakemberei hosszú órákat áldoztak drága idejükből ebbéli képzésünkre. Legbiztosabb jele a bajnak a fenyegetések szigorodása és sokasodása: pedagógusnak tilos templomba járni; kivéve, ha tanítványai

HAÁSZ ÁGNES, Tájrendező 3., 2016

HAÁSZ ÁGNES, Parti objektumok (sárga 3.), 2016

HAÁSZ ÁGNES, Tájszövet 2., 2016

ellenőrzése végett teszi. Valamilyen okból(?) többször megismételt felmérést kellett végezni, osztályonként: ki milyen vallású, hányan járnak rendszeresen, hányan rendszertelenül templomba, hányan hittanórára. Kollégáimmal egymás között egyeztetettük (a hivatalosság felé meghamisított) adatainkat: a legtöbb magyar osztályban 90-100 százalékos volt a vallásóra beiratkozott tanulók száma. És felmérések, kimutatások, tények elsumákolása ide vagy oda – a hatalom ekkor már elkésett. Az emberek mint védőbástyába menekültek a templomba.

A lelkész nem egyszerűen belső meggyőződésből foglalkozott a gyülekezetével, de a hívek készítésére is: a csonka nemzetiségi kultúra hiányzó elemeit kellett valamilyen módon pótolni. A hittan- és bibliaórák a gyerekeknek, fiataloknak a klasszikus műveltségéből adtak némi útbaigazítást, a beszélgetős estek a kulturális fórumokat, önképzőköröket helyettesítették, az egyházi kórusok a zeneiskolákból is kitiltott Bartók- és Kodály-hagyomány éltetését, a műsoros estek pedig a megszüntetett magyar nyelvű műkedvelő mozgalom, az iskolai színjátszás továbbélését jelentették. Összesített hatásában mindez – a hitben való együttléten túl – a közösségi együvé tartozást erősítette. A magyar nyelvű, hagyományápoló iskolát, magát a megszüntetett intézményrendszert helyettesítette – s ez volt a legnagyobb bűne.

Amikor 1989 nyarán a fenti gondolatot leírtam (miszerint az egyház legnagyobb „bűne” jellemzően világi feladatok átvállalása volt), természetesen „nézőpont-áthelyezéssel”, a román pártállam érdekei felől közelítettem; nem gyaníhattam, hogy alig két-három év múlva a magyarországi református egyház némelyik meghatározó szereplője majd ugyanezt a gondolatot fogalmazza meg – ugyancsak kifogásként. Miszerint könnyű dolguk van az erdélyi lelkészeknek, mert...

Magyarországon az egyház elképesztő sebességgel szerezte vissza ingatlanjait, pillanatok alatt jelentős számú dolgozót foglalkoztató intézmények, elsősorban iskolák birtokába jutott, s ennek következtében átvándorlás és szerepcsere történt. Akik korábban csak a sportrendezvényeket kedvelték, és a szocialista Magyarország keretei között ügyködtek jövedelmükért, egyik napról a másikra templomba, legalábbis vasárnapi istentiszteletekre kezdtek járni, és egyházi rendezvényeken szorgoskodtak. Rengeteg új arc tűnt fel ezáltal a templomokban, olyan településeken és környékeken, ahol az egyház iskolafenntartó s valamiképp kenyéradó gazdaként jelent meg, a papság jelentős része elnyomottból sértett győztesé lett; a bűnös, megtérni nem akaró magyar embereket mind indulatosabban ostorozták, mígnem kialakult egy ingatag egyensúly: a régi hűségesek megfogytak, sokan elhúzódtak az egyháztól; a „frissen megtért lelkek” látványosan buzgólkodtak, fontos események alkalmával megteltek a templomok (akárcsak a pártutasítások korában a kötelező rendezvények színterei); ellenhatásként az egyház közvetlen hatásköréből kieső környezetben a korábbiaknál is látványosabban megfogytak a hívek.

Erdélyben ezenközben egészen más alapról indult az egyházi élet újjászerveződése: valódi illegálisból lépett nyílt színre, és nem kellett (erőszakos, hatalmi eszközökkel) toboroznia. Csupán azt folytatta, most már hivatalosan, amit korábban is feladatának tudott: a kisebbségi magyar kultúra mentését/építését. Erre utalva és ezt a hagyományt nem érzékelve hangoztatták hát Magyarországon némely egyházi szereplők: könnyű az erdélyi lelkészeknek, mert ők a szószékről nem Isten igéjét hirdetik, hanem – vallási intézményhez méltatlanul – csak politizálnak meg kulturális feladatokat látnak el, s ezért persze hogy megtelnek a templomok! Alighogy valamicskével szabadabbá vált a kapcsolattartás és az átjárás a határon keresztül, azonnal életbe léptek a Magyarország és Erdély közös múltját jellemző együttműködési mechanizmusok. Jelesül az az együttműködés, amely az 1850-es években valahogy olyképpen fogalmazódott meg, hogy íme, jönnek ezek a névtelen erdélyi értelmiségiek Arany János sarkára taposva, és egymásnak adják a kilincset az Akadémián; 1920-ban úgy, hogy jön ez a gyülekező népség, mely az állomásokon alszik, s majd elveszi az őslakosok kenyerét; a nyolcvanas években úgy, hogy „Jönnek a dúlt-keblű mélymagyarok..., jönnek a szarból”; 1990-ben pedig (a mindenki által ismert konfliktusokon túl) a két ország református egyháza között beindult egy ambivalens kapcsolatfelvétel, mely egyszerre szólt az érdekszövettség kiépítéséről, a hatalmi szférák elosztásáról és a kölcsönös féltékenységről, félszájjal kimondott vádaskodásokról titkos besúgói múlt ügyében.

Valószínűleg szerencsém volt, mert azok a lelkészek, akikkel (Erdélyben) személyes kapcsolatba kerültem, igazi, bátor lelki gondozói, hiánypótló nevelői munkát végeztek, és – tudomásom szerint – máig nem kompromittálódtak. Ily módon az a romantikus aura, amivel én és környezetem

a legnehezebb években felöveztük őket, átsugárzott a református egyház egészére, s csak 1990 tájékán kezdett bomladoxni, de egyelőre nem valamiféle múltbeli titkok feltárulása, hanem egyszerűen az egyes, gyakorta a tehetségtelegebb papok erőszakos fellépése okán. Az sem erkölcsi diadal, ha szintiszta hitelvek miatt ostorozzák egymást és híveiket, ha azonban pusztán egyéni, világi haszon érdekében: az bizony bármely etika szellemével ütközik.

A történész (mint tudós) mindig kegyetlen, mert pusztá tényeket sorakoztat fel, az adatok mögött nem keresi az embert, s íme, az új évezred első évtizedének közepe táján (alig másfél évtizednyi késéssel) a számok alapján ezt állapítja meg: a hatvanas évektől „az egyházak felső vezetése gyakorlatilag száz százalékban domesztikált képviselője volt a pártállami politikának. [...] A beszervezések a rendszer diktatórikus jellegének csökkenésével nemhogy ritkultak volna, hanem jószereivel még gyakoribbá váltak.”⁴ Az egykori hálózatszervezők, mondhatni, sokkal több empátiával közelítenek együttműködő partnereikhez. Berényi István őrnagy, a BM III/III-2 („a klerikális reakció elhárításának”) alosztályvezetője, aki tehát a „másik oldal” nézőpontjából teljesítményként minősíti a besúgók beszervezését, a következő utasítást adja: „A papok, illetve a jelöltek hosszú éveken keresztül lelki közösségben élnek, és a vallás hatására – mellyel óráról órára foglalkoznak – lelkiviláguk is más, mint a világi embereké, érzékenyebbek, egymás között, de más kategóriához tartozó személyekkel is rendszerint finom, intelligens formában beszélnek, többségük magas műveltséggel rendelkezik, és minden olyan mozzanatra, mely szerintük az általános intelligenciával ellentézik, felfigyelnek és következtetéseket vonnak le. Természetesen ez nem zárja ki azt, hogy sokszor a beszervezések során képmutatón, farizeus módon hazudnak, mégis igen fontos, hogy az operatív tisztek is elsősorban műveltségükről adjanak tanúbizonyosságot.” És ha ezt a – tartótiszteknek adott – képzési szempontot (mely a maga módján értéknek tekint a vallási ismereteket, de alattomoságnak a beszervezők esetleges félrevezetését) a történész rideg tényeivel vetjük össze, kölcsönös bizalmatlanságra és lapos „összekacsintásra” egyaránt gondolhatunk. Vagy akár arra, hogy valóban élet-halál kérdése volt az együttműködés vállalása. Az azonban határozottan elgondolkodtató, hogy míg *lelkészek* nyilatkozataiban nem találkozunk a fogalommal, az őrnagy felhívja az operatív tisztek figyelmét: beszervezéskor megszólalhat az egyházi személyek *lelkiismerete*. Ha pedig a „jelölt” terhelő vagy kompromittáló adatok (magyarán: ügyes zsarolási kísérletek) után is elutasítja az állambiztonság „segítő kezét”, és vállalja a következményeket, „*ebben az esetben beszervezésére nem kell rátérni*”.⁵

Akkor hát mégis nyitva állt a szoros kapu azok számára, akik bátorkodtak élni lelkiismereti szabadságukkal?

•

Életem hetedik évtizedében arra kell ráébrednem, hogy annak a korszaknak, melyben esztendőim többségét töltöttem, létezik egy másik, ismeretlen története. Majdnem azt írom, hogy ott volt a szemünk előtt, s mégsem láttuk. De nem így van. Mi voltunk annak a másik történetnek a szemé előtt, alattomosan elrejtőzve vizslatott bennünket, azért nem láttuk. Ha az ember kutakodni kezd a fellelhető, tehát már feltárt, publikált tények között, olykor bevillan egy-egy véletlen felismerés. (De hát hol van az a humanoid komputeragy, mely minden valaha megjelent szöveget elolvas, és minden lehetséges összefüggésre rábukkan?)

Szerény kis példa, mégis jellemző, mert egy ember életét mindhalálig meghatározta.

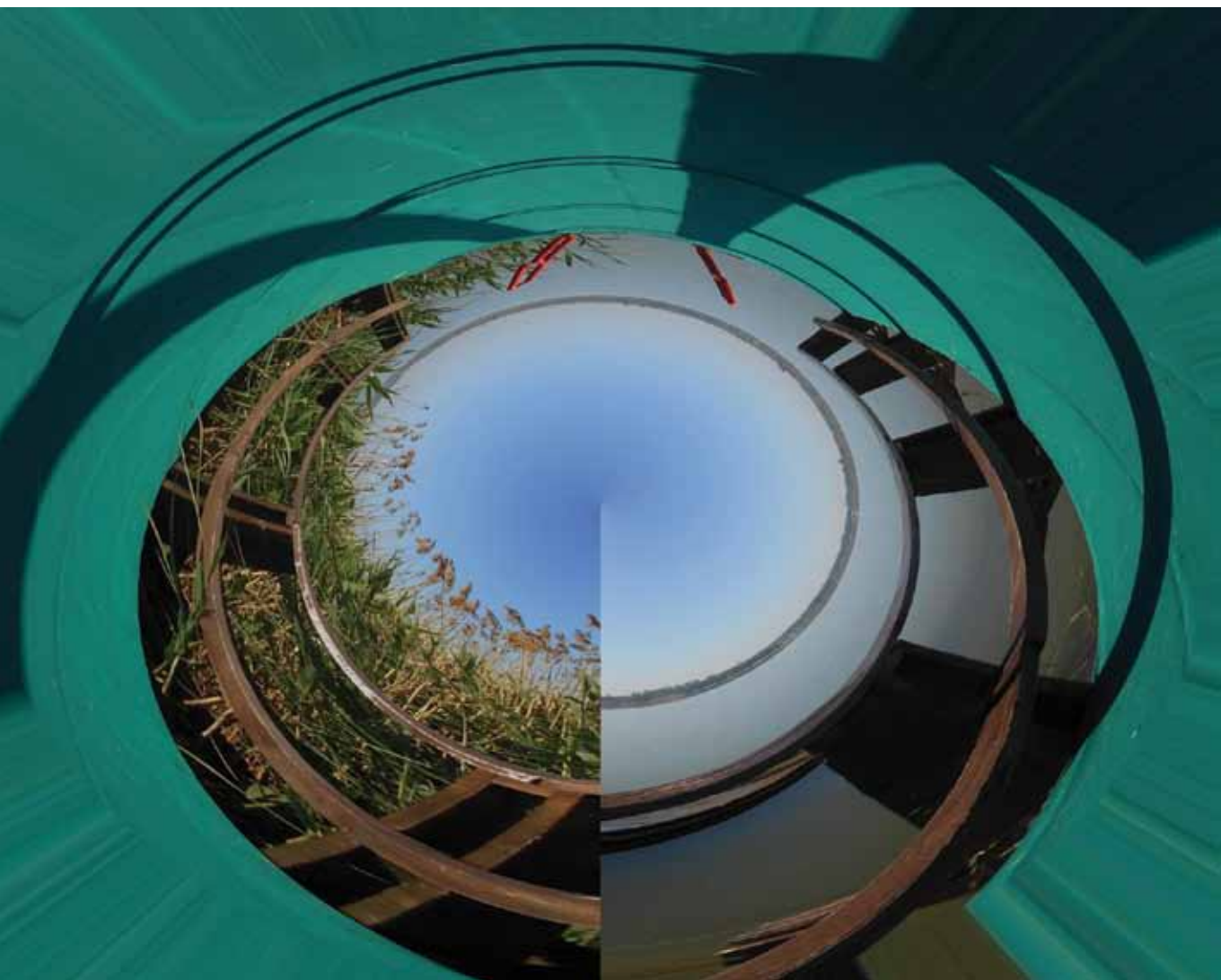
Fülöp Dénes lelkipásztor (akiről már több vonatkozásban is szót ejtettem) késő öregségéig keserűen emlegette: „Egy kis székely faluban lelkészkedtem, s tudomásom szerint a légynek sem ártottam, sem embernek, sem az államhatalomnak. Mégis egy éjszaka megállt a parókiám előtt a fekete autó, beültettek, elítéltek, hat évre bezártak, és nem mondták meg, miért; egyszer csak váratlanul kiengedtek, de ahhoz sem fűztek magyarázatot.” És ez a kesergés, a naiv ember „tudatlansága” folytatódik az 1990-es „rendszer váltás” után is: minden bizonnyal ebben az ártatlan tudatlanságban halt meg 2005-ben.

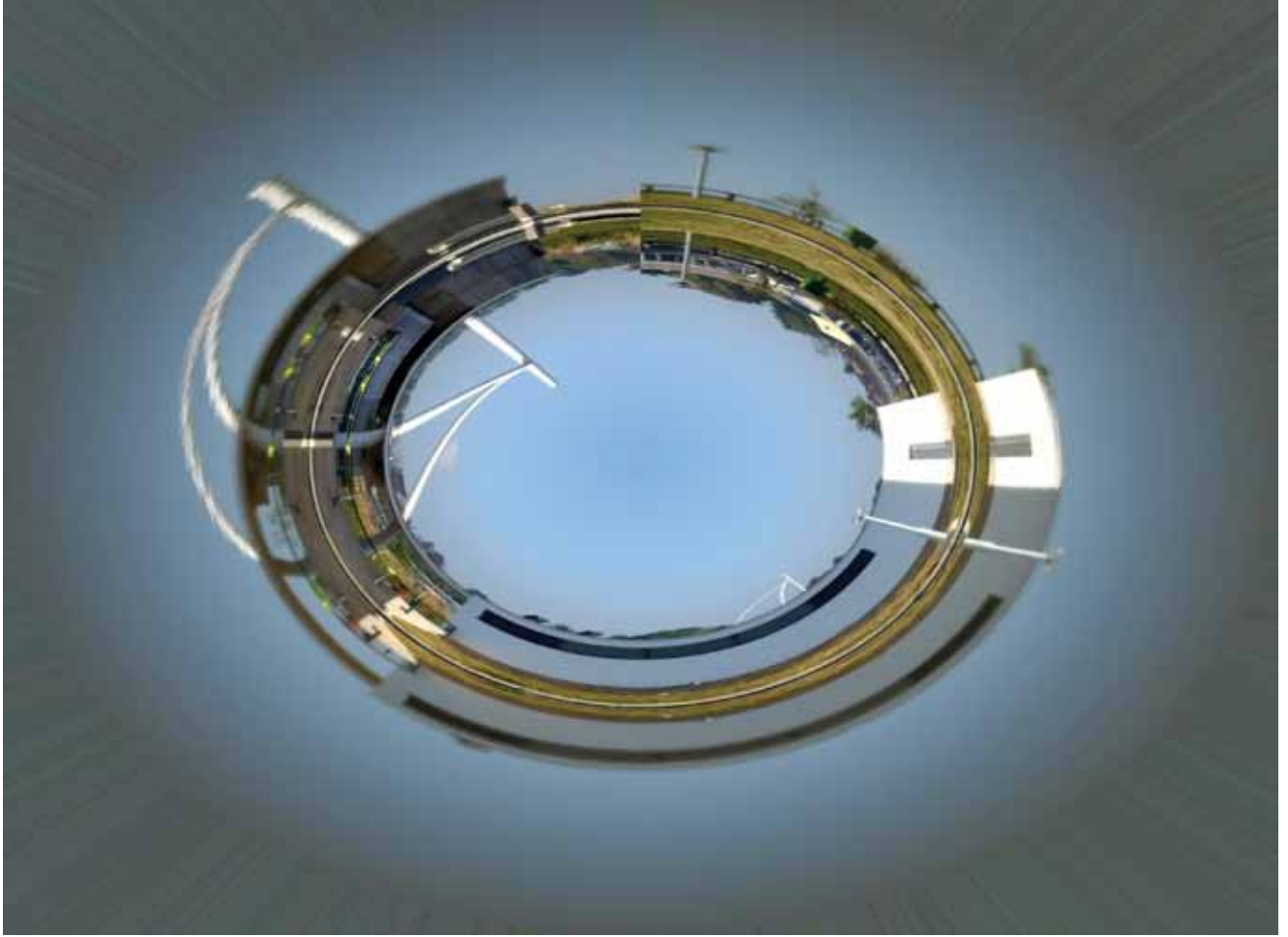
És lám csak, a kétezres évek első évtizedének közepén egy teológus, az Ellenpontok egykori szerkesztője, Molnár János veszi a bátorságot, és kezdi kutatni a Securitate egyházi vonatkozású aktáit, emberfeletti munkával rendszerezi a dossziékat, ellátja mutatóval a kötetekbe⁶ szerkesztett anyagot, s amennyiben az olvasónak is van türelme, egyrészt feltárul előtte Erdélynek az a bizonyos

HAÁSZ ÁGNES, Sziget (Fészek), 2016

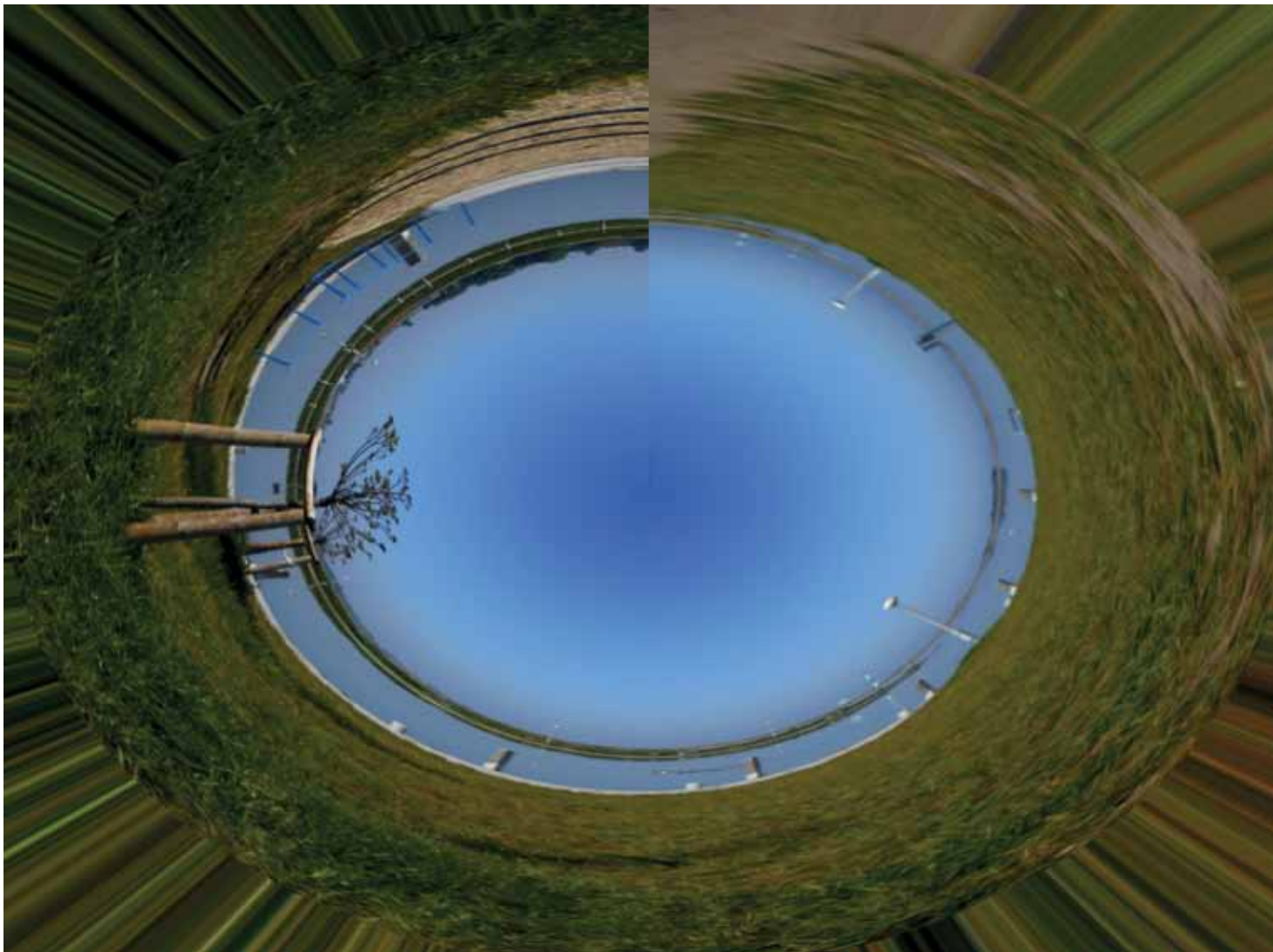
HAÁSZ ÁGNES, Sziget (Fordulat), 2016

HAÁSZ ÁGNES, Sziget (Gyűrű), 2016

HAÁSZ ÁGNES, Sziget (Irány), 2016

ismeretlen, „titkos” története, másrészt rábukkanhat a személyes tudását kiegészítő adatokra, összefüggésekre. Fülöp Dénes sokkal gyakoribb és ártalmasabbnak feltüntetett szereplője az állam-biztonsági szerveknek, mint amennyire ő maga valaha is taksálhatta volna saját politikai, „forradalmári” jelentőségét. Egy dokumentumban ez a vád áll: „Juhász István professzor és Kerekes Márton egyetemista, szerveink társadalmi kapcsolatai, de mind ez ideig mindketten rosszindulatúnak és őszintétlenül bizonyultak. Ami a többi elemet illeti, mint Fülöp Dénes, Adorján Dezső, Bene Lajos, Kozma Zsolt és Gálfy Zoltán, ellenséges tevékenységükről ismertek, és rövidesen javaslatot teszünk letartóztatásukra.” Másutt derül fény az indokra. Az 'Ardeleanu' fedőnevű ügynök jelenti, hogy – a közismerten nagy szakmai felkészültségű – Geréb Pál teológiai tanár az '56-os forradalom napjaiban a kolozsvári teológián engedélyezte Fülöp Dénesnek és Adorjának, hogy az órák látogatása helyett „hallgassák a nyugati imperialista adókat”. Kicsoda ez az 'Ardeleanu' ügynök? Csak annyit tudni, hogy a teológiáról kizárt ember, rovott múltú, ebben az időben boltvezető, sikkasztással vádolták, büntetés fenyegette, és hogy magát mentse, vállalta a beszervezést. Minthogy azonban értékes adatokat nem tud szállítani, kitalál egy nagy összeesküvés-történetet „erdélyi református lelkészek egyesületéről”, és a magyarországi események miatt felajzott román belügyeseknek odaadja „információit” egy magyarországiakkal titkos kapcsolatot tartó erdélyi szervezetről, amelynek alapján egész sor lelkészt lehet majd letartóztatni. Kis részlet a „bonyolult” ügyet felgöngyölítő, hosszú nyomozati jegyzőkönyvből: „A III. ügyosztály 4. irodája különböző információs módszerekkel akciót indított 15 elem ellen. [...] Az akció alapját Ardeleanu ügynök információi szolgáltatták.” Mégpedig egy Ravasz László által kezdeményezett államcsínyről, melynek célja Erdély visszacsatolása... „Ardeleanu ügynök információit Péter Miklós elítélt kihallgatási jegyzőkönyveivel ellenőriztük. [...] Az információs anyagra és a kivizsgálásokra támaszkodva folyó év július 6-án letartóztatták Fülöp Dénest és Adorjáni Dezsőt. [...] Az ellenőrzések folyamán kiderült, hogy Ravasz László nem tartott semmiféle titkos gyűlést. [...] Maksay Albertet, Juhász Istvánt, Nagy Zoltánt és Kozma Tibort illetően Ardeleanu egykori ügynök állítása, miszerint tagjai lennének az erdélyi református lelkészek egyesületének, szembesítve őt..., hazugságnak bizonyult.” A teljességgel alaptalan vád arra mégis alkalmassá vált, hogy a tizenöt gyanúsítottból tizenhármat megfélemlítéssel beszervezzék az ügynöki hálózatba, Fülöpöt és Adorjáni vizont (bizonyára nem térvén jobb belátásra) mégiscsak bebörtönözték.

Íme, egyetlen, az évtizedek távlatából már alig-alig látható kis történet a fel nem tárt múltból, mely azonban sok száz meg ezer más személyiség és család sorsával fonódik össze valamiképpen, és végső sorban meghatározza egy milliós nemzetrészt létformáját.

Akkor hát mégsem volt teljességgel ártalmatlan foglalkozás hálózati személynek, informátor-nak, ügynöknek lenni?

Jogom van a saját bőrrömet menteni, ha egyenlőek vagyunk a reánk sújtó veszedelemben. De hol van az a határvonal, melyen túl már nem pusztán magam mentem, hanem sokaknak, akár nálam különbeknek ártok? És található-e a felebarátom ellen elkövetett súlyos vétetekre teológiai érveket? Elszántság és elkötelezettség kérdése – ha akarom, bármire találok mentséget. „Üdvösségünk Isten ingyen való kegyelmének forrásából ered – idézzük csak fel Kálvin predestinációját. – Nem fogad be mindenkit különbségtétel nélkül az üdvösség reménységébe, hanem *megadja egyeseknek azt, amit másoktól megtagad...*” Vagyis a kiválasztottság hite felmentést adhat akár az árulás vétke alól is, hiszen csak engedtem egy felsőbb akaratnak. Nem Júdás vagyok: ha Júdás volnék, Isten halállal büntetett volna. Júdás az örök bűnbak. Péter vagyok, akinek árulását a későbbi látványos szervezőmunka, a térítőkutat súlyos megpróbáltatásai, a kereszténység intézményesítésének eredményei elfeledtetik és átértelmezik. Továbbá. A keresztyén hívő legszembeötlőbben megmutató tulajdonsága Kálvin genfi templomában: az *engedelmesség*. Ismételjünk: „Ne csak olyan fejedelmek uralmának vessük alá magunkat, akik becsületesen és kellő hűséggel töltik be tisztüket, hanem *mindazoknak is, akik bármi módon birtokában vannak a hatalomnak, még akkor is, ha egyáltalán nem felelnek meg* annak, ami a fejedelmek kötelessége volna.” Magyarázata: „Világosan kijelenti az Úr [...], hogy bármilyenek is legyenek, mindig Tőle kapták az uralmat.” A jó keresztyén a törvények betűjét tartja be, s amit Kálvin egyházi jogrendszerébe foglalt 1559-ben, az miért ne volna érvényes 1979-ben? Az egyszerű hívő engedelmeskedik papjának, a pap engedelmeskedik az esperesének, az esperes engedelmeskedik a püspökének, a püspök engedelmeskedik... – annak a hatalomnak, melyet a tartótisztje képvisel. Magyarán: a református egyház jeles képviselői bármiféle meghason-

lás nélkül engedelmeskedhetnek a nekik (személy szerint) előnyös szövetséget felkínáló („összekacsintó”) kommunista titkosszolgálatoknak. Magyarországon még mentségeként kijelenthető: magyar a magyarral szövetkezik olyan magyarokkal szemben, akikbe belémet a sátán.

Erdélyben rosszabb a helyzet. Magyar lelkész a román hatalommal szövetkezik más magyarok ellen, akik nem bírnak menekülni a gonosztól. Molnár János monumentális adatfeldolgozását vizsgálva kiderül: a hetvenes években a két püspökség előljárósága, illetve a Kolozsvári Egyetemi Fokú Protestáns Teológiai Intézet református tagozatának valamennyi tanára, kivétel nélkül, a Securitate beszervezett informátora volt. A hierarchia csúcsától lefelé haladva minden lelkésznek már pusztán szuverén erkölcsi belátásán múlik, mit cselekszik, mit nem.

Nem kaptam felhatalmazást sem földiektől, sem égiektől – sem arra, hogy ítélkezzem, sem arra, hogy bárkit fölmentsek. Legfeljebb arra, hogy bölcsészként olvassak és értelmezzek, gyakoroljam magam szövegek és emberek megértésében; magánemberként, hogy megkíséreljem elhelyezni egykori önmagam abban a környezetben, amelynek – mint a *Szigorúan ellenőrzött evangélium* négy kötete nyomán rádöbbenek – még a fecsegő felszínét sem ismertem. Miközben például a tanárok vagy a magyar orvosok többsége fogcsikorgatva küszködött azért, hogy legalább egy erdélyi, lehetőleg félig-meddig magyar faluban kapjon állást, olyan környéken, ahonnan néha könyvtárba is eljuthat, addig a teológusok a külföldi ösztöndíjakért, tanulmányutakért versengtek, ráadásul dinasztikus alapon.

A fentebbi mondat, úgy tűnhet, megfogalmazójának irigységét próbálja leplezni. Dehogy takarogatom, minek tagadjam: mélységes keserűség támad bennem, ha arra gondolok, mennyi sziszifuzsi, egészségromboló erőfeszítembe került, hogy az Isten háta mögött lépést tartsak azokkal az írástudókkal, akik a könyvtárak közelében lakhatnak; irigy vagyok, s bizonyára még irigyebb voltam akkoriban; de eszembe nem jutott, hogy ártanom kellene azoknak, akik előnyösebb helyzetben vannak. A kevésbé sikeres egyháziak beárujják egymást, bizonyára nem jelentéktelen előnyökért. S íme, ismét belebotlom egy olyan feljelentőlevélbe, melynek néhány „szereplője” épp akkoriban, az „elemzés” évében nemcsak ismerősöm, de elszigeteltségemben önzetlen támaszom is volt. (Mondhatnók: illetlenség nevetek idézni, mert a jelentés rossz fényt vet az egész református egyházra. A megítélés nézőpont kérdése, de a szöveghely ma már bárki számára hozzáférhető, a megidézettek pedig – személyes tapasztalatom alapján – feddhetetlen személyek.) A féltékeny ügynök tehát ezt írja 1978 novemberében, idősebb Dávid Gyulára utalva: „Nenciu azt mondta neki, ha jóváhagyjuk a megválasztását, és kimegy külföldre, mit fog mondani, hogy a fiam börtönben ült? [...] Fia, Dávid Lajos feleségül vette Tonk Emesét, rajta keresztül Dávid Gyula rokonságba került a Tavaszy, Juhász és feleségén keresztül az Imre családdal. Így haladnak előre az egyházban a családi kapcsolatok révén. Ugyanígy volt ez a Vásárhelyi János idejében.” Ezt a – föltételezhetően az informátor hiányérzetének orvoslására célzó – részt követik a Securitate számára igazán fontos információk: „Az intenzív egyházi tevékenység mögött nacionalista célok rejtőznek, hogy a magyarok ne vesszenek el, ne asszimilálódjának a román néphez.”

Mai szemmel olvasva két dolog derül ki a hasonló ügynöki jelentések módszeréből. Hogy szép lassan valamiféle bratyizás, „összekacsintás” alakult ki az egyházi személyek egy igen jelentős csoportja és a román belügyi szervek között; és hogy ennek a bratyizásnak emberi sorsok vagy akár életek eshettek áldozatul.

Maga a tény, hogy a legkegyetlenebb román diktatúra idején még dinasztikiáról beszélhetünk, melyek akár az elnyomó/biztonsági szervek elismerését is kiváltják: az erdélyi református egyház történelmi beágyazottságáról, valamiféle hatékonyságáról és nemzetközi (el)ismertségéről tanúskodik. Jól működő társadalmakban a szabók, a hangszerkészítők, orvosok, ügyvédek, sírkőfaragók, tímárok, tanárok és egyszerű milliomos gyáriparosok családi érdekszövetségbe szerveződve örökítették tovább a felhalmozott mesterségbeli tudást, felszerelést, a könyvtárat meg a gyarapodáshoz szükséges vagyont – más szakmabeliekkel versengve, de a nemzet, haza, állam javára. Amikor az erdélyi egyház, az intézményi mivolta által képviselt nemzet részeként, kisebbségbe és alárendelt helyzetbe került, semmi jelét nem mutatta annak, hogy eredendő hivatásának megfelelően, alázattal, jelképesen s a kereszténység őstörténetéhez legméltóbb módon katakombákban szándékozna áldásos tevékenységét folytatni. Mint az áthagyományozott tudás meg az eltüntetett erdélyi magyar középosztály egyedüli örököse s mindezek következtében nemzetének felkent képviselője: feladatának tekinti ezt a képviselést *bármi áron* megvalósítani. Elszántsága akár jót is eredményezhet,

amennyiben kiemelkedően nagy tehetségű személyiség vállal egy bonyolult, veszélyes szerepjátékot, a Securitate érdekeivel szemben kijátszva romániai, magyarországi és nemzetközi kapcsolatait. A *Szigorúan ellenőrzött evangélium* az egymással rivalizáló dinasztiaiknak több ilyen nagy műveltségű, különleges képességekkel megáldott vezető lelkészét mutatja be; pontatlanul fogalmazok: a dokumentumok, jelentések egymás mellé helyezéséből spontán módon ismerszenek fel ezek a személyiségek. Magasan a legjelentősebbnek tűnik az a szereplő, aki a négykötetnyi eseményzűhatagban valamiképpen mindenütt megjelenik, lévén megkerülhetetlen a korszak egyházi életében, s ezért a kutató kommentárt is fűz alakjához: „Juhász István és a román állambiztonság kapcsolataira a későbbiekben is ez a kettősség lesz jellemző. Sosem lehet tudni, hogy a teológiai professzor épp célszemély vagy kollaboráns, ravasz ellenség vagy szuperintelligens ügynök, aki megbízói/ellenőrei előtt jár egy lépéssel, vagy netán egyszerre mindkettő. A Securitate eleinte dühösen reagál erre a magatartásra, s igyekszik büntetni a beidegződött reflexek szerint. Később alkalmazkodnak a rendhagyó személyiséghez, ...engedik ...a saját szabályai szerint játszani.”⁸ Az egyházi emberek többsége azonban, vallástudományi képzettsége és hitbeli elkötelezettsége ellenére, ugyanolyan gyarló, befolyásolható és lekenyerezhető, mint az átlagember. Mi több, egy olyan primitív és érzéktől mentes szervezet, mint a Securitate, hatalma és egyre ravaszabb eszközei segítségével hálózatainak foglyává tudta tenni a legintelligensebb szerepjátékost is: a dinasztikus törekvések látószólagos támogatásával.

Két hatalmas érdekkör ütközött. Évszázadok alatt az erdélyi református egyház nagyon széles, elmélyült szellemi kapcsolatokat alakított ki Európában, sőt távolabbi kontinenseken is, mondhatni, magát az európai civilizációt képviselte. Tényként kezelhetjük, hogy a református egyház adja Erdély számára azt az értelmiséget, mely elsősorban nem a Bocskai-viselettel, hanem szellemiségében hordozza a vallással összeforrott nemzeti identitást. Ésszerű tehát, ha ragaszkodik ősi jogon megszerzett kultúrateremtő és identitásmegőrző szerepköréhez; még talán az is, hogy a belterjességet fenntartva, rokoni és baráti szálak fűzőgetésével igyekszik hatalmát erősíteni – normális társadalmi viszonyok közepette. A külön törvényeire, fegyelemre és engedelmességre építő, mereven hierarchikus református egyház alárendelt szerepben képtelen felvenni a harcot egy olyan alattomos erőszakszervezettel, mint a Securitate. Kijátszásához sokkal rugalmasabb struktúrára lett volna szükség, s minthogy az intézményi struktúra képtelen volt az alkalmazkodásra, így a képviselőletében fellépő egyes egyházi személyek igyekeztek rugalmasságot mutatni – kiváltképpen az együttműködésben. Ezt a rugalmatlan egyházi vezetés zokszó nélkül tudomásul vette már a hatvanas évek legelején: „A Belügyminisztérium III. Igazgatóságának érvényes parancsa értelmében... a Protestáns Teológiai Intézet hallgatói tanulmányaik befejezésekor többségükben ügynökként működjenek.”⁹ Akárcsak a későbbiekben azt, hogy „a Nyugatra küldött papokat kizárólag a Securitate választotta ki”,¹⁰ s minthogy az önművelés meg az utazgatás, kapcsolattartás, a nemzetközileg elismert szakmai előmenetel lehetőségéről senki sem szívesen mondott volna le, előbb-utóbb a legkiválóbbak is behódoltak. Íme, miként működött a bekebelezés, például 1979-ben: „...megállapítást nyert: Juhász befolyásolásának és mérséklésének stádiumában vagyunk. A ránézve terhelő anyag a pillanatnyi kontextusban nem kiaknázható, előnytelen színben tüntetne fel minket. Egoista, jó diplomata, sokrétű bel- és külföldi kapcsolatokkal rendelkezik, mindenekelőtt a külföldi magyar emigráció egyház köré csoportosult nacionalista elemeire és a papságra vagyunk tekintettel. A történelmi tanulmányokat a református egyház magyarországi folyóiratában publikálta pozitív tartalommal, országunkra előnyösen..., félreérthetetlenül cáfolva a magyar irredenta elméleteket.”¹¹ Ez az ára annak, hogy a dinasztia fennmaradjon és erősödjék, s az utódok bekapcsolódhassanak az áldásos nemzetközi tevékenységbe. Illusztráció, töredék szövegek az utódok jelentéséből valamelyik amerikai út után:

„A szemináriumok keretében számtalanszor felszólaltam, hogy bemutassam országunk szociálpolitikai realitását. [...] Ismertettem azokat az érintetlen jogokat, amelyeket nevezett nemzetiség az anyanyelve használatában gyakorolhat... Beszéltem arról a segítségről, amit az állam az egyházaknak nyújt... [...] A ...beazonosított irredenta szervezetek a következők: Erdélyi Szövetség, amelyet Czegei Wass Albert alapított 1974-ben... [...] Magyar Református Szövetség... [...] Az Amerikai Magyarok Egyesülete...”¹² És oldalakon keresztül sorjáznak a nevek, intézmények, rendezvények, oly pontos és értékes információkat tartalmazva, hogy az ösztöndíjas teológus tartótisztje, az ezredes elégedettségét fogalmazza meg, „a megbízást nagyrészt teljesítette, és ellenőrizve lett a munka egyéb vonalain”, mi több, „átiratban köszönetet kell mondani ennek az ügynek az előkészítéséért, és

javasoljuk 'Ionescu' stimulálását 1500 lejjel". Ezen a szinten már kellemes, meghitt, összekacsintó, majdnem baráti együttműködés alakul ki a két nagy szervezet jeles képviselői között. „Közvetítettem 'Ionescu' felé a szakmai vezetés köszönetét, ami nagyon mély benyomást tett az informátorra, megkért engem, hogy tolmácsoljam a Belügyminisztérium vezetőségének azt, hogy mindent meg fog tenni, hogy a beléfértetett bizalom szintjét elérje, úgy Galaxiában [ti. az Egyesült Államokban], mint a jövőben.”

JEGYZETEK

¹ Az idézetek forrása: Szűcs Ferenc, *Teológiai etika*, 1993.

² Az idézeteket az *Ami volt... Dr. Szűcs Ferenc és Fekete Ágnes beszélgetése* című mélyinterjúból kölcsönöztem. www.tebenedbirtunk.hu/2009

³ A téma megírására az OPKM akkori igazgatója buzdított, és igencsak sürgette a kéziratot. A kétszáz oldalas dolgozatot (*Alulnézetből* címmel) a kiadó – a szükséges véleményezésekkel – lektoráltatta, szerződést kötött – és nem jelentette meg. Egy sűrített összefoglalót a marosvásárhelyi Látó folyóirat HazaLátó különszáma publikált. Ebből való az itt idézett részlet. (Látó, 1996/8–9)

⁴ MAJSAI Tamás, *Harminc éven át állambiztonsági ügynökök álltak a magyar református egyház élén*, Mozdó Világ, 2006. április.

⁵ VÖRÖS Géza, *Hálózatok, hálózatépítés az egyházakon belül a Kádár-korszakban = Egyházüldözés és egyházüldözők*, szerk. Soós Viktor Attila, SZABÓ Csaba, SZIGETI László, Luther, Budapest, 2010.

⁶ MOLNÁR János, *Szigorúan ellenőrzött evangélium I–IV*, Kriterion, Kolozsvár, 2014.

⁷ Molnár János különlegesen bátor könyvéről legalább annyit érdemes megjegyezni, hogy jól érzékelhetően hosszú évek kutatómunkája során alakította ki megbízható és teljességgel meggyőző metodológiáját. Ha olykor konklúziószerű megjegyzéseket fűz bizonyos adatok halmazához, azok az olvasói megértés érdekében elkerülhetetlenek.

⁸ MOLNÁR, *i. m.*, II/153.

⁹ *Uo.*, I/165.

¹⁰ *Uo.*, IV/7.

¹¹ *Uo.*, II/189.

¹² *Uo.*, IV/ 43–45.

FÁBIÁN (T.) LÁSZLÓ (1978) Budapest

FÁBIÁN (T.) LÁSZLÓ

Korraiz és irodalmi modernség

A történeti narratíva módszerének

alkalmazása az *Édes Anna* olvasatában

Minden szépirodalmi szöveg fikció, amely mögött a fikcionálás aktusa áll. A szerző poétikai szempontból semmiképpen sem azonos a narrátorral, nem is lehet szereplője saját művének, még akkor sem, ha a történet a realitás talaján áll, és az elbeszélő mindent megmozgat annak érdekében, hogy függetleníse magát a kreáció terhétől. Nincs ez másként az *Édes Anna* esetében sem, hiszen bár csábító a valóságra és a konkrét történelmi eseményekre való rengeteg utalás, azonban rögzítsük azt a szokatlan jelenséget, hogy Kosztolányi regényének utolsó fejezetében a fikció részeként van jelen egy Kosztolányi Dezső nevű, a fikcionált valóságban létező szereplő. A történelmi narratívát értelmező szakirodalom egyik meghatározó szerzője, David Carr a történelem realitását taglaló tanulmányában szintén érinti a fikció valóságosságának dilemmáit: „Az elbeszélés tulajdonképpen kategóriája a fikció, mely tudvalevőleg nem törődik az általa ábrázolt események realitásával. Ily módon a reális események elbeszélése annak a veszélynek van kitéve, hogy tudományos kritériumok helyett esztétikaiakat hangsúlyozva, akaratlanul is fiktívnek tűnik.”¹

A helyzet egyszerű: a szerző Kosztolányi Dezső, az elbeszélő pedig az elképzelt valóság világában megjelenő kitalált és kreált alak, aki nyilvánvalóan nem lehet Kosztolányi, hiszen akkor a keretfejezetben egyrészt leleplezné magát, másrészt hiteltelenné válna. Mindemellet egyértelmű, hogy az *Édes Anna* cselekménye mögött a történelmi múlt lenyomata, valamint az elbeszélő nézőpontja is érvényesül, és az az összefüggés is megkérdőjelezhetetlen – hiszen filológiai kutatás bizonyítja –, hogy az elbeszélő narratívájának háttérben számos ponton igazolható történelmi és társadalmi tapasztalatok állnak, olyanok, amelyek mögött a szerző jegyzetei² és emlékezései is megtalálhatók: „Túlságosan pontos ez az időrend ahhoz, hogy ne feltételezzünk mögötte gondos tervezést. Valószínű, hogy Kosztolányi előzetes kronológiavázlatot is készített.”³

Végeredményben tehát a fikció nem a valóság ábrázolását jelenti, jóllehet rengeteg igazolható párhuzamot látunk, miközben Kosztolányi Dezső emlékezete és jegyzetei semmiképpen sem az objektív – ha egyáltalán létezik ilyen – történelmi múltat ábrázolják, hiszen vélhetően nem is ez volt a célja ezekkel. Az általános jelenséget értékelve hasonló következtetésre jut Mark Currie is, aki a történelmi narratíva jellemzése és értelmezése kapcsán a következőket írja: „A történelem azokat az értékeket és feltevéseket hozza magával, amelyeket az elbeszélői kizárás és cselekményszövés ír elő neki, így aztán a történelmi tudás gyakran szándéktalanul aláveti magát ezeknek az értékeknek, miközben feltételezi, hogy a múlthoz valamiféle átlátszó módon férhet hozzá.”⁴

Jörn Rüsen a történelem retorikáját vizsgálva hitelességi kérdéssé alakítja a historizáló és szcionarratológiai olvasatokat, mivel azonban az *Édes Anna* fabulájának fikcionált terében nem jelenik meg valós közszereplő, ismert és más forrásból is informálható történelmi személyiség – a keretekben felbukkanó Kun Béla és Kosztolányi Dezső mindenképpen speciális esetnek számítanak, ahogy valójában a megjelenített kormányzó és népbiztos is –, így a befogadó számára pusztán a fikció szférája marad lényeges. „Ranke itt híres történetírók azon retorikai eljárását bírálja, hogy a cselekvő személyek szájába olyan szavakat adnak, melyek azok cselekvéseit magyarázhatják ugyan, okmányok azonban nem igazolják őket”⁵ – véli Rüsen.

A regény címszereplője, „főhőse”, *Édes Anna* fiktív szereplő, bár legendája alapján akár mást is gondolhatnánk róla. Ez az eredetmítosz egyfelől Kosztolányi nyilatkozataiból (még ha ezek olykor ellentmondásosak is), másfelől felesége, Harmos Ilona írásából, továbbá kortársi visszaemlékezésekből táplálkozik. A számtalan szerteágazó forrás értelemszerűen nem minden momentumban mutat közösséget, ugyanakkor Kosztolányi és felesége kifejezetten tudatosan munkálkodik az *Édes Anna*-legendárium kialakításán.⁶ Az egyetlen és megcáfolhatatlan igazságot – már ha létezik ilyen egyáltalán egy szépirodalmi szöveg esetében – valószínűleg nem ismerhetjük meg soha. A dokumentálás szempontjából az egyik leghitelesebb kútfőnek Harmos Ilona bizonyul: „Arra gondoltam,

milyen jó volna egy olyan cselédlányra szert tenni, aki sohase megy el vasárnap délután, s aki, mint valami gép, egyéni életének és kívánalmainak legkisebb jele nélkül, mindig mindent tökéletesen elvégez. Eszembe is jutott egy lány, akit egy kicsit ilyennek képzeltem, a házunkkal szemközt lakó színész házaspár Anna nevű, mindig szelíden, engedelmesen mosolygó, hazuról soha el nem járó szlovák cselédje. – Te, egy novellatéma jutott az eszembe – szóltam. – Egy tökéletes cselédlány, aki végül meggyilkolja a gazdáit.”⁷

A feleség verziója azt sugallja, hogy az ötlet tőle származik, ugyanakkor Kosztolányi kifinomultságának és tehetségének következménye, hogy a sugalmazás hatására végül megtalálta a megfelelő műfajt és formát. A vélhetően nem minden elemében realizisztikusan rekonstruált valóság mellett – amely ellen azonban semmiféle cáfolat sem szól⁸ – számos más elképzelés, városi legenda is ismert a főhős kiválasztásával kapcsolatban. Baráth Ferenc tanulmányában azt állítja, hogy Kosztolányi igazi hús-vér modell alapján alkotta meg Édes Anna karakterét: „...valóságanyagból indult ki, mert Édes Anna tényleg élő cseléd volt (Schmidt Anna). Cselédkönyve hosszú ideig Kosztolányi íróasztalának a fiókjában volt.”⁹

Azért sem teljesen meglepő ez a feltételezés, mert részben maga Kosztolányi is táplálja, hiszen egészen meghökkentően, talán a legendárium vagy sokkal inkább a metaforikus nyelvhasználat részeként ezt állította nem sokkal regényének első megjelenése után: „Édes Anna» cselédkönyvét íróasztalom fiókjában őrzöm. Minderre csak munka közben, vagy azután jöttem rá, mikor alakjaim már a lelkemben is éltek.”¹⁰

Devecseri Gábor egészen másként emlékszik vissza Édes Anna karakterének keletkezésére, számára sokkal hihetőbbnek tűnik az a történeti narratívát kínáló verzió, amely szerint egy, a napilapokban megjelent hír lehetett Kosztolányi forrása: „A jó cseléd hirtelen, váratlanul és »minden ok nélkül« megöli jó gazdáit. Így számolt be maga Kosztolányi a kis napihírről, mely benne a regényt kibontakoztatta.”¹¹

Márai Sándor szerint az Édes Annának mintát szolgáltató lány az ő házuk házmesterének volt a felesége. Mivel köztudott, hogy a regény keletkezésének idején Kosztolányi és Márai közel laktak egymáshoz, e felvetés mellett is szólhatnak érvek.¹² A szerző 1926 februárjában, azaz még a szöveg kiadása előtt, az írás fázisában a következőket mondta a Prágai Magyar Hírlapnak, szinte az első olyan beszélgetés alkalmával, amelyben az *Édes Annáról* is szót ejtett: „Ez egész új ember-szemléletet tükröz, s ez az ember-szemlélet az, hogy mi nem vagyunk külön-külön, hanem egymásban, a valóság nem megfogható, az emberek igazán csak egymás képzeletében élnek. Ez a regény tükörszoba, ahol minden alak száz és száz változatban rémlik. Hogy mi az igazság s hogy milyenek az emberek: bizonytalan.”¹³

Kosztolányi nyilatkozataiban egyfelől az őt leginkább foglalkoztató lélektani hatást említi, továbbá az ebből fakadó analízist, hiszen a pszichés torzulás legfőbb oka nyilvánvalóan az elidegenedő környezet és világ. Ennek képzetét meg is fogalmazta egy vele készült riportban, röviddel a folyóiratkiadás után: „Egész nap dolgozom, főleg a Nyugatnak, amely most fejezte be *Édes Anna* c. regényem közlését. [...] Egy furcsa ember-szemléletet akartam ebben megírni. [...] Regényem egy cselédlány megrázó tragédiája. [...] Ez a mintacseléd. Hogy mi zajlik a lelkében, azt nem tudják, talán nem is akarják látni gazdáit. A gép, az embergép végzi a maga munkáját napról-napra. Egy éjszaka aztán ez a lány, akit a legkisebb mulasztásra és botlásra sem gondolnak képesnek, konyhakéssel kezében besurran gazdái hálószobájába, s ott legyilkolja mindkettőjüket.”¹⁴

Kosztolányi tehát feltérképez, megmutat, ábrázol és nem ítélkezik. Körültekintéssel, precízen és mérnöki pontossággal érzékelteti a háttérben megjelenő történelmi hátteret, a korabeli világ társadalmi valóságát is. A számos forrás, nyilatkozat és vélemény összegzésekképpen elmondhatjuk, hogy Kosztolányira minden bizonnyal hatottak a környezetéből ismert helyzetek és személyek. Mint a korabeli Magyarországon szinte mindenkit, nyilván őt sem hagyták érdektelenül azok a brutális események és folyamatok, amelyekről nap nap után értesülhetett a lapokból, így – ha nem is közvetlenül, de – áttételesen ennek is lehetett szerepe a regény alakulásában. Ezzel együtt az *Édes Anna* története és cselekménye fikció, amely természetesen sok ponton merít a valóságból. Fogadjuk el ezt a gondolatot még akkor is, ha esetleg már ez is egy tudatos fikcionálás része. Olyannyira, hogy leginkább Kosztolányi tartja fenn Édes Anna mítoszát: „A regényem főhősnője életből merített alak. Egy itt, a Krisztinavárosban szolgált cselédlány adta az első impulzust a regényemhez. De ez nem az a lány volt, aki tényleg megölte a kommün bukása után a gazdáit. Csak most, amikor már befe-

jeztem a regényemet, tudtam meg, hogy csakugyan megtörtént ez az eset. A leány is egészen olyan jellemű volt: ahogy én megírtam. A hivatalból kirendelt védőügyvédje írt nekem. [...] Ezt a leányt tényleg Annának hívták. Ugye, különös. Amikor a regényemet írtam: sokáig haboztam, hogy miként nevezsem el a cselédleányt.”¹⁵

Kosztolányi úgy nyilatkozik regényének kreált hősről, hogy közben világossá teszi, akár a valóság is szolgáltatott volna modellt Anna karakteréhez. Eljátszik a fikcionalásban rejlő legendakeltés gondolatával úgy, hogy közben valójában semmi mást sem tesz, mintsem hőséne és regényének a legendáját kelti. A Kosztolányi által is említett ügyvéd – Vámos Henrik – levelében (feltűnően sok helyesírási hibával) valóban beszámol egy érdekes párhuzamról: „Német leány volt, (szintén cselédleány), ki a Pester Lloyd egy főmunkatársának feleségénél szolgált, s úrnőjét valami kis dorgálás miatt – Anna éppen fát vágott a konyhán – fejszecsapásokkal meggyilkolta, a tett elkövetése után pedig ész nélkül rohant ki a folyósóra és segítségért kiáltott. Ez esetről a Kommün alatt a Kriminál pszichológiai intézetben környezet tanulmányt készítettem, mely most is a törvényszék iratai között van egy kiváló pszichiáter tanulmányával együtt, melyben együttesen megállapítottuk, Smidt Annáról, hogy lénye az ártatlanság, a szelídség, a jóság, ő a Szűz Mária, aki teljesen idegenül áll ama cselekménnyel szemben, melyet elkövetett.”¹⁶

A szakirodalom és a fellelhető dokumentumok alapján semmi sem utal arra, hogy Kosztolányi elfogadta volna Vámos ügyvéd úr felvetését, hogy egyeztessenek a szóban forgó ügyről, annyi azonban bizonyos, tudott róla, hiszen a korábbi hivatkozáson túl egy 1928-as interjúban is megemlíti megkeresését: „Amikor az »Édes Anna« című regényem megjelent, levelet kaptam egy ügyvédtől, amelyben tudatja velem, hogy az »Édes Anna« története az életben szóról szóra megisméltődött. A nőt az életben is Annának hívták, szintén cselédleány volt, és ugyancsak hasonló körülmények között gyilkolt is. Sőt, az egyénisége is ugyanolyan volt, mint ahogy én azt elképzeltem és megrajoltam. Annál megdöbbentőbb volt ez számomra, mert az egész regény fantáziám szüleménye volt, és a könyv megjelenéséig nem is tudtam az igazi Anna létezéséről.”¹⁷

Ez a fajta reakció éppen a valóság és a fikció eltávolítását szolgálja. Ugyanakkor Kosztolányi az említett interjúkon kívül is sokat nyilatkozott a regényről. Az *Édes Anna* textusában tetten érhető a „történelemetudat alapműveletének”¹⁸ megnyilvánulása, hiszen Kosztolányi tulajdonképpen a saját szövegére is egyfajta emlékezetként tekint. Ezt bizonyítják történeti jegyzetei, és ezt láthatjuk abban a figyelemfelkeltő gesztusában is, amit a regény megjelenése után tesz Anna valóságosságának lebegtetésével, de mintha ez ütközne ki a színpadi átírat elkészítésének kezdetén. Ricoeur szerint „az emlékezet mellett azonban gazdag történetírás is létezik már erről a korszakról, és ez nemegyszer ellentmond az emlékezetnek”.¹⁹ Ugyan a valóban megfelelő távolságot tartó, tárgyilagos nézőpont még viszonylagos az ábrázolt történeti idő és a keletkezés ideje között, ám az emlékezeten kívüli történeti múlt képzete már mindenképpen felvethető a regénnyel kapcsolatban. Kosztolányi nem történetíró, az emlékezetében meglévő cselekmények sem érintkeznek minden ponton a történelmi múlttal, érdemes a helyzet leírásakor Ricoeur észrevételére emlékeznünk. Ő a traumatikus emlékek nehéz feldolgozhatósága kapcsán beszél az „emlékezés deficitjéről” és a „felejtés túlsúlyáról”.²⁰

Hipotézisem szerint Kosztolányi filológiailag igazolható, azaz nyilvánvalóan tudatos utalásai, bűjtött üzenetei is ezt a traumát bizonyítják. Veres András azt írja a kritikai kiadás regényt magyarázó jegyzetei között, hogy már a kortársak számára is feltűnő, egyúttal egyenesen meglepő volt, hogy a regény cselekménye a nem túl távoli múltban játszódik, ily módon nélkülözi a történelmi távlat adta értelmezési keretet. A Kosztolányi által készített alapos és aprólékos időrendi tablóval kapcsolatban, amely a regény cselekményének pontos megtervezésére utal²¹ – egyúttal az írói tudatosság megnyilatkozására is –, Szörényi László azt jegyzi meg, hogy az semmiképpen sem lehet a véletlen műve.²² Veres áttekintésében, elsősorban a történelmi háttér, valamint Kosztolányi személyes reflexiói miatt, kiemel néhány motívumot, amelyek aztán a regény szövetében is visszaköszönnek.²³ Ilyennek tekinti Horthy és Kun Béla szerepeltetését, a Somogyi-Bacsó-féle gyilkosságra való utalást vagy éppen saját karakterének fikcionalizálásával a Pardon rovattal való szembenézést. Jelen tanulmánynak ugyan nem feladata és célja a téma koherensebb kifejtése, azonban részben a regény tere, ideje, cselekményének szerkezete, továbbá az *Édes Anna* önreflexív jellege, a szerző narrációjában megjelenő politikai és közéleti megnyilatkozások is indokolták teszik Kosztolányi helyzetének, szerepvállalásának áttekintését az 1910-es

évek végétől, azaz a regény cselekményének idejétől 1926-ig, a szöveg keletkezésének és kiadásának időszakáig.²⁴

Figyelmünket érdemes a regényből készült filmes adaptációkra összpontosítanunk, hiszen a történeti narratíva mindkét alkotásnál fontos értelmezési keretet adhat, sőt, azok valójában már önmagukban is a történeti narratíva olvasatai.²⁵ Fábri Zoltán filmje a magyar történelem zavaros napjaiban készült, a regényben ábrázolt eseménysor historikussága pedig könnyen elfogadhatóvá tette a művet a hatalom számára is, amelyet 1958. november 6-án mutattak be hatalmas ünneplés közepette, hiszen a mozi premierje mellett a filmipar államosításának 10. évfordulója is fokozta az esemény hangulatát.²⁶ Kosztolányi ugyan problémás szerzőnek számított ekkoriban, de ne feledjük, néhány évvel később, 1963-ban már engedélyezték az *Édes Anna* újbóli kiadását, amiben az adaptációnak is lehetett némi szerepe, hiszen a mozi a kényes kérdéseket igyekezett kerülni, ugyanakkor történelemfelfogását tekintve nem szállt szembe a rendszer ideológiájával, felerősítve a tanácsköztársaság iránti elvárt nosztalgiáját. A szakirodalmi kutatások egyértelműen alátámasztják, hogy az 1963-as kiadás – megtörve az *Édes Anna* publikálásában bekövetkezett húszévnnyi kényszerű csendet – Bóka László érdeme, mindazonáltal az örömben bánat is vegyül, hiszen a cenzúra legálább két helyen változtatott az „eredeti”, azaz a még Kosztolányi életében megjelent szövegen.

Bár Esztergályos Károly filmjének keletkezését vizsgálva a külső befolyásolás elhanyagolható szempontnak tűnik, mégis izgalmas kérdés az *Édes Anna* 1990-es bemutatása, hiszen az éppen a rendszerváltás időszakára esik, mintegy véletlenszerű párhuzamként a regény történelmi idejével. Érdekes adalék mindezekhez a tévéfilm rendezőjének, Esztergályos Károlynak a reflexiója, amely talán meg is erősíti felvetésem jogosságát. Azzal kapcsolatban, hogy vajon a rendszerváltás közelsége meghatározta-e, befolyásolta-e adaptációjának elkészítését, így válaszolt: „Azt pontosan megítélni nem tudom, de akkor nagyon furcsának éreztem, hogy a kommunizmus bukásáról forgatunk, a kommunizmus bukásakor. Az első forgatási napok egyikén temették Kádárt. Mindezt úgy, hogy az első szó, ami elhangzik a filmben: »Megbuktak, megbuktak...«”²⁷

Az emlékezés és a múlt történetisége nem pusztán egyéni, hanem kollektív, azaz egy egész közösség életére kihat. Nehéz függetleníteni magunkat a kollektív élményektől és a történelmi távlatoktól, ugyanakkor akár a fikcionálás aktusává is alakíthatjuk a folyamatot, ha – úgy, mint Ricoeur mondja – emlékfoszlányok keverednek saját elképzeléseinkkel: „Azt, hogy az ember nem egyedül emlékezik, hanem mások emlékeinek segítségével, hogy a másoktól hallott elbeszéléseket saját emlékeiként kezeli, hogy privát emlékei megőrzése során tartja magát az évfordulókhoz és egyéb nyilvános ünnepekhez, amelyeken csoportja jellegzetes eseményeire emlékezik, mindez jól ismert tapasztalat.”²⁸

Kosztolányi *Édes Annájának* elbeszélője az első fejezetben, azaz a keret narrációjában Kun Béla történetét a legendák és az anekdoták közé sorolja, azaz a kollektív emlékezet részeként említi. Ugyanakkor hiba lenne nem észlelni ebben a helyzetben a narrátor szerepkörének fikcionálását, tudatos alakítását, hiszen az objektivitást tükröző és némiképp a kívülállóság látszatát is keltő szerepkör nyilvánvalóan az alkotó, azaz Kosztolányi Dezső fontos eszközei közé sorolható. Meglehetősen bonyolult tehát a narrátor szerepének kérdése, hiszen akad valaki, aki ugyan orientál minket, de ő semmiképp sem azonos magával a szerzővel, ahogy ebben még Esti Kornél esetében sincs egyezés, bár tudjuk, hogy az a szöveg természetesen a „hasonmás-irodalom” része. Kosztolányi elbeszélője nyíltan nem foglal állást, nem ítélkezik, bár megjegyzéseivel és észrevételeivel bizonyára befolyásolja olvasóját, legfontosabb célja mégis a történet kibontakozásának elősegítése. A cselekmény persze nem pusztán a narrátornak köszönhetően halad előre, a szereplők párbeszédek és konfliktusai segítségével nagyon sokat alakítanak rajta. Az elbeszélő nyilvánvalóan mindent tudó figura. Ahogy láttuk, a regény keretének vizsgálata a narrátor jelenléte szempontjából is fontos kérdés, hiszen az elbeszélő Kun Béla elrepülésnek történetében teszi egyértelművé azt, hogy ő is információkat gyűjt, azaz az anekdotikusság jellemzi beszédmódját, másfelől a *Párbeszéd egy zöldkerítéses ház előtt* fejezet narrátora egyértelműen kívülállóként tekint Kosztolányira (akiről szó is esik a záró fejezetben, ahogy erről korábban már említést is tettem), és kellő távolságtartással, az ítélezést továbbra is mellőzve beszél róla is. Fontos alkotói eszköz, hogy a keret elbeszélőjének hangneme kifejezetten ironikus.

A narráció tekintetében eltér a szövegtől Fábri filmje, amelyben nem jelenik meg önálló narrátor, így a regénnyel ellentétben nincs konkrét elbeszélő. Leginkább a szereplők veszik át annak sze-

repét és funkcióját, és persze maga a látvány, valamint egyértelműen a filmes formanyelv is. A film jellegzetes dinamikája, az olykor didaktikus kameramozgás, a határozott plánváltások, a vágástechnika, a képzetünkben kialakuló tér ábrázolása és a hangok, zörejek, zenék struktúrája, ezek mind-mind tulajdonképpen együttesen hozzák létre a narrációt. A film kezdő képkockáinak vizuális üzenete elhelyezi a cselekményt térben és időben (bár ebben egy felirat is segít),²⁹ ahogy a képek Viza hazatérésekor is önmagukért beszélnek, értelmeztetik a nézővel azt a szituációt, amikor Viza a lépcsőn állva Drumáékkal diskurál, majd a háttérben hirtelen felbukkan Ficsor. Sajátos narrátori nézőpontot jelentenek Fábri filmjében például a gyakran alkalmazott premier plánok, amelyek erőteljes alkotói sugalmazással vonják be a nézőt a történet szférájába – gondoljunk csak Ficsor jellegzetes mosolyára vagy összekacsintására –, valamint hasonlóképpen elbeszélői aspektusra utalnak a filmben a Fábri védjegyévé váló, vizuális és auditív hatású montázsok is. Értelemszerűen Esztergályos is használja ezeket a filmnyelv adta lehetőségeket, de részben tévéfilmjének műfaji sajátoságaiból is következik, hogy alkotásában mindez mégsem jut akkora szerephez a narrációban. Kosztolányi elbeszélőjének leírásai és jellemzései természetesen egyszerűen adaptálhatók a mozgóképes feldolgozásokban, hiszen a szereplők fizikai és lelki ábrázolása, stílusjegyei, illetve verbális megnyilatkozásai könnyedén átvehetik az ezekben a filmekben külön figuraként nem létező narrátor funkcióját és szerepét. A cselekmény bonyolításában sokat segít a konfliktusok felerősítése és a szereplők mondanivalójának átalakítása. Mindkét rendező komolyan eltér Kosztolányi narrátorának látszólag szenttelen és távolságtartó hangnemétől. Fábri például nagyon erőteljesen ábrázolja szereplőinek társadalmi státusát, kimondottan hatékonyan idegeníti el a nézőjét az egyes karakterektől, Esztergályos pedig tudatosan fölerősíti és precízen bemutatja Anna és Jancsi úrfi kapcsolatot, és Fábrival ellentétben Piroska történetét is beemeli tévéfilmjébe. Éppen ellenkező a helyzet a szöveg „mottójával”, a Halottakért való imádsággal – amelynek eredetével kapcsolatban szintén élénk vita alakult ki a recepcióban –, hiszen az mindkét filmből kimaradt, bár Esztergályos bizonyos értelemben utal rá abban a jelenetben tévéfilmje elején, amelyben Vizyné Piroska sírjához zárandokol, akkor ugyanis éppen egy imádságot hallunk. Fábri Anna megjelenéséig viszonylag hűségesen követi Kosztolányit – még ha kifejezetten „felgyorsítva” is –, utána azonban egyre gyakrabban él módosításokkal. A hitelesség megtartása mellett, úgy tűnik, nem érdekelté őt, hogy kitől tudja meg a néző a felismeréshez szükséges információkat, azaz a Kosztolányi-féle narrációt, ennek megfelelően teljesen át is alakította azt. Nem pusztán az elbeszélést és az elbeszélőt, de a film dramaturgiáját is érinti ez a változtatás. Esztergályos a regény meglévő fejezetcímeinek átírásával nagyon konkrétan beépíti filmjébe a narráció megismert irodalmi formáját, ugyanakkor Anna korai megjelentetésével kifejezetten felgyorsítja és rostálja is a regényben megismert történeteket.

Paul Ricoeur szerint a történelmi tudatnak három egymástól elválaszthatatlan dimenziója létezik: egyfelől az, amikor az emlékezet felismeri a múlt értelmét, másrészt amikor kritikai nézőpont jelenik meg a múlttal való érintkezésben, harmadrészt pedig amikor a történelem az emlékezet gazdagítását kezdi szolgálni.³⁰ A kritikai attitűd vizsgálatok az individuális és a kollektív tudat alapján Ricoeur megkülönbözteti az emlékezet és a történelem elbeszélését. Előbbi közé sorolja a közszájon forgó történeteket, a mindennapok diskurzusát. A történelem elbeszéléseiben három fázishoz köti a történelem és az emlékezet közötti törést és torzulást. Elsőként a dokumentálás folyamatához, amikor az adatgyűjtés során végbement szándékos vagy akaratlan tanúságtétel bekövetkezik, másodsorban a magyarázathoz, amikor a cselekvés okainak motívumkutatása zajlik, harmadrészt a kompozíció szintjéhez.³¹ Mindez magyarázatként szolgálhat az *Édes Anna* narratológiai megoldásaira, így például az elbeszélő és Kosztolányi emlékezetére, szerepére. „A történelmi múlt távolléte így végeredményben még meg is kettőződik: egyrészt távollévő az emlékezetben, mert az átélt emlékek helyébe a dokumentáris nyom lép, másrészt ugyanígy távollévő a történészek diskurzusában, minthogy az ő történelmük a múltat úgy, ahogyan az valójában végbement, semmiképpen sem újraéli, csupán reprezentálja”³² – írja Ricoeur. Nem történik másként ez az *Édes Anna* esetében sem, hiszen az ott felvonultatott történelmi díszlet a fikció részeként nem a valóságot ábrázolja, pusztán annak szubjektív, számos torzuláson átesett reprezentációja. Mindeközben persze számos jelenséggel, eseménnyel, kollektív történettel köti magát a textus a valóban megtörtént események világához. Ricoeur úgy véli, ebben a relációban az emlékezet mindenképpen előrébb való a történelemnél, mert csakis az emlékezet jelentheti a kontinuitást a múlt és a jelen között. Ugyanakkor az

objektivitás kérdésében még a „történelemtudóssal” kapcsolatban is kifejezetten megengedő, hiszen – főként ember voltunkból fakadóan – kifejezetten problematikusnak tartja ő is a tisztán tárgyilagos nézőpontból vizsgálható valóságot: „Mégsem lehet teljesen megtiltani a történelemtudós-
nak, hogy tanuljon az emlékezettől, amelyet a jövőelvárás belülről módosított.”³³

Ez a fajta emlékezet akarva-akaratlanul hatással lehet egy irodalmi szövegre is, miért vár-
nánk hát el éppen az *Édes Anna* szerzőjétől, Kosztolányi Dezsőtől, hogy ebben az erős történelmi
narratívában is értelmezhető szövegében pontosan tükrözze és dokumentálja a valóságot?
Ugyanakkor miért ne lehetne a tudatos alkotói szándék megnyilvánulása a valóság viszonylag
pontos és tárgyilagos rögzítése? És Kosztolányit, mint Ricoeur-nél a történést, aki „a történelmi
tudás szubjektumaként [...] mindenképpen saját korának embere”,³⁴ filológiai szempontból bizo-
nyíthatóan az emlékezetet emelte a narratívába, bizonyára kalkulálva a passzív felejtésből is ere-
dő szubjektívizációval.

JEGYZETEK

¹ CARR, David, *A történelem realitása = Narratívák 3., A kultúra narratívái*, szerk. THOMKA Beáta, Kijárat, Budapest, 1999, 69.

² KOSZTOLÁNYI Dezső, *Édes Anna* (kritikai kiadás), szerk., jegyz. VERES András, Kalligram, Pozsony, 2010, 669.

³ *Uo.*, 670.

⁴ CURRIE, Mark, *Elbeszélés, politika, történelem = Narratívák... i. m.*, 32.

⁵ RÜSEN, Jörn, *A történelem retorikája = Uo.*, 40.

⁶ „[A regény megszületését követő] tíz esztendőben az író és felesége megköltik a regény legendáját is, amely azóta is növekszik, duzzad, most már vélt vagy valódi irodalomtörténeti adalékokkal is gazdagodik.” BORI Imre, *A „példás cseléd” legendája = Uó, Kosztolányi Dezső*, Forum, Újvidék, 1986, 157.

⁷ KOSZTOLÁNYI Dezsőné, *Kosztolányi Dezső*, Holnap, Budapest, 1990, 228–229.

⁸ KOSZTOLÁNYI Dezső, *Édes Anna* (kritikai kiadás), *i. m.*, 640.

⁹ BARÁTH Ferenc, *Kosztolányi Dezső*, Zalaegerszeg, Pannónia, 1938, 91.

¹⁰ KOSZTOLÁNYI Dezső, *Indíszkréció az irodalomban: A Nyugat ankétja*, Nyugat, 1927. március 16., 457–458.

¹¹ DEVECSERI Gábor, *Az élő Kosztolányi*, Officina, Budapest, 1945, 61.

¹² KOSZTOLÁNYI Dezső, *Édes Anna*, (Matura klasszikusok), *i. m.*, 1992.

¹³ SZOMBATHY Viktor, *Kosztolányi Dezső az irodalomról, Európa csodjéről s a mai ember iránynélküliségéről*, Prágai Magyar Hírlap, 1926. február 28., 9.

¹⁴ SOMLYÓ Zoltán, *Kosztolányi Dezső házatájáról*, Bácsmegeyei Napló, 1926. december 25., 40.

¹⁵ BEREND Miklósné (sz. n.), *Kosztolányi Dezső nyilatkozik*, Nemzeti Újság, 1926. augusztus 1., 21.

¹⁶ MTAK Kézirattára, Ms 4625/152–153 jelzet.

¹⁷ SZILÁGYI Ödön, *A Parnasszus tetején: Kosztolányi Dezső*, Délibáb, 1928, szeptember 1., 5.

¹⁸ RÜSEN, Jörn, *i. m.*, 42.

¹⁹ RICOEUR, Paul, *Emlékezet – felejtés – történelem = Narratívák... i. m.*, 51.

²⁰ *Uo.*, 51.

²¹ KOSZTOLÁNYI Dezső, *Édes Anna* (kritikai kiadás), *i. m.*, 669.

²² SZÖRÉNYI László, *Kosztolányi regényeinek motiváló tényezői*, Literatura, 1985/1–2, 88.

²³ KOSZTOLÁNYI Dezső, *Édes Anna* (kritikai kiadás), *i. m.*, 669–683.

²⁴ Erről bővebben: FÁBIÁN László, *Édes Anna-legendárium – Kosztolányi korrajza és politikai reflexiói az Édes Anna című regénye kapcsán*, Kortárs, 2014/2, 80–85.

²⁵ FÁBRI Zoltán, *Édes Anna*, 1958; ESZTERGÁLYOS Károly, *Édes Anna*, 1990.

²⁶ Filmvilág, 1958, október 1., 16–17.

²⁷ FÁBIÁN László, *Interjú Esztergályos Károllyal*, kézirat, 2011. november 29.

²⁸ RICOEUR, *i. m.*, 54.

²⁹ Ezzel kapcsolatban érdekes különbség, hogy míg Kosztolányi a második fejezetben 1919. július 31-ét jelöli meg az elbeszélendő történet kezdő dátumaként, addig Fábri filmjében egy nappal későbbi időpontot, 1919. augusztus 1-jét mutat.

³⁰ *Uo.*, 57.

³¹ *Uo.*, 58.

³² *Uo.*, 58–59.

³³ *Uo.*, 62.

³⁴ *Uo.*, 64.

KEMSEI ISTVÁN

Utassy József: „A kikelet fia” Összegyűjtött művek

Napkút, 2016

Lantom hiába nőtt homlokodra: / Tombol agyam tábortüze, ragyog
// El-elsírom magamat néha-néha. / Eddzétek hát damaszkuszi,
konok // bátor karddá gerincem: rokonok! / Megostromolom a Le-
hetetlent is. // Félig bolond, félig zseni vagyok.

Tényleg zseni volt. Olyat tudott, amit csak nagyon kevesen. És a korszakzárók közül való is volt egyúttal. Összegzője annak a stíluseszménynek, ami előtte, a Nyugat korszaka után rövid időt virágzott, nyomokban pedig előlegzője egy utána következőnek, amiről nem tudjuk, lesz-e egyáltalán. Meg is verte őt a zsenik átka: a súlyos idegbaj, amiből élete végéig nem tudott kigyógyulni.

Hat éve halt meg. Hat esztendő elegendő kell legyen az értékítéletnek ahhoz, hogy a korban helyére tudjon tenni egy életművet.

Irodalmi emlékezetünk az utóbbi évtized(ek)-ben azonban súlyosan és fájdalmasan megrövidült. Komolyan veszi azt a felületesen önző feltételezést, hogy aki meghalt, nincs többé. Hogy az alkotóval együtt műve is, szavai is alászálltak a Purgatóriumba, annak mocsaras talaján penészednek, a végső döntésre és a jobb időkre vagy az Örökkévalóra várva. Mintha az új születésének egyenes előfeltétele lenne minden addig voltak elfelejtése. Mintha mindent előlről, elődök nélkül volna divat kezdeni.

Pedig hát... Körbefogatva a tekintetet hetedhét határon, nyomokban se látni akkora erejű új költőt, aki első – vagy akár sokadik – kötetében olyan súlyos ólomtömböt lenne képes letenni a magyar költészet képletes asztalára, mint a maga korában alapvető *Zúg március*. S ha volna is, akinek képessége megengedné, hogy effélét leírjon: „Égi szeszt iszom én / szilvafa alakú pohárból!” (*Jégvirág*) – nem volna bátorsága hozzá, mert annyira más a *kánon*.

Most itt van a könyv a kezünkben, súlyosan és vaskosan: a teljes életmű, versekkel, fordításokkal, drámai szöveggel, néhány kisprózaírással, Vasy Géza tanulmányával, munkái bibliográfiájával, felesége, Horváth Erzsébet visszaemlékezésével, búcsúszövegekkel, fényképekkel, a Napkút Kiadó és a régi jó barát Szondi György jótéteménye által. Sa-

játos, talán sohasem volt műfajú könyv: összes munkák és emlékkönyv egyben.

A *kikelet fia* alig késte le a tavaszi napéjegyenlőség időpontját: 1941. március 23-án született. 75 éves lenne. Ünnepelethetjük volna testi valójában is tavasszal, *kikeletkor*, már csak könyvével tehetjük.

Egyike volt azoknak, akiket az Úr – Ady szavával – „nagyon sújt és szeret”. Az örök árvaság sebeit stigmaként magán viselő világháborús árva, akit krisztusi korban korán padlóra küld a betegség, fiát elvesztő apa: rágondolni is hátborzongató. A *Csillagok árvája* kötet után meg is török, el is komorodik, meg is keményedik egy időre addig garabonciásnak induló költészete, amiről csak az elkényelmesedett gondolkodók állítják, hogy közelebbről Nagy Lászlóval és Juhász Ferencével rokon. Vélhetően a magyaros versformák művelése, a népi hangvétel és némi szürrealisztikus nyelvhasználati beütés okán. Holott a rokonság nagyon is távoli, talán csak a rég-volt ősök – Arany és Petőfi – közősek bennük, de egyben elválasztók is. Juhászban és Nagy Lászlóban több a *tempó*, Utassyban pedig uralkodó az *átvillanás* az egymást váltó jelentéssíkok között. Olyan közelebbi rokonokat sejt itt az ember, mint Sinka és Kormos – persze csak képletesen, hiszen Utassy verséhez képest Sinkaé balladásabb, mítosz-közeli, Kormosé személyesebb. És egyetlen őst – merjük kimondani! –: Petőfit. Petőfivel éppen az a racionális szemlélet köti össze, amit tanulmányában Vasy Géza is észrevesz, de nem bont ki: „Utassy szemlélete alapvetően racionális. Nem rejtélyesnek, megismerhetetlennek tartotta a világot, hanem beláthatónak és megérthetőnek, ahol a jelenség és a lényeg, a kép és a jelentés közti út bejárható.” Racionalitás és indulat. Otthonlét a világban és a haza bármely szegletében, de otthonlét az emberségben is. És legalább akkora indulati töltés van verseiben, mint Petőfiében: „Szervusz, falum! Hát

alig ismerek rád! / Hová tűntek a mohos zsuptetők?
/ Sutok, ámbitusok, mestergerendák?! / Szervusz,
falucska! Alig ismerek rád. // Te megifjodtál, én
megöregedtem. / Csönded értem ragyog már, tem-
ető! / Hogy is tudnának köszönteni szebben: / te
megifjodtál, én megöregedtem.”

Ki tagadhatná: az *Alig ismerek rád* című vers egy modern Petőfi hangja? Nemcsak megszólításában, felkiáltásaiban, hanem az ellentézés kedvelésében, használatában is. Utassy-nak tehetsége és kellő merészsége is megvolt ahhoz, hogy folytassa a már a maga korában is folytathatatlant: Petőfit.

Nem is várható el, hogy bárki azonnal felismerje ezt a félreismerhetetlen hangot, attitűdöt. Rengeteg idő telt el azóta, és rengeteg korszak morzsolódott fel az időben. Petőfit se olvas mindenki. És legfőképpen és természetesen: nem úgy, hogy az a két költészet mértékadó összehasonlításához elegendő volna. S ki is gondolna annyi költői forradalom, annyi izmus, modern és kevésbé modern létérzés, elidegenedés után, a 21. század elején éppen erre, a Petőfi-mértékű költői szabadságra?

Egy pengeél szélességű utat hagytak neki az elődök, Utassy felfedezte benne a magáét, és végigment azon, mégpedig úgy, hogy sohasem ingott meg, s varázslatos egyensúlyérzékének köszönhetően sohasem csúszott le róla. Nyelvezetében, fogalmi rendszerében nem találhatunk semmi bonyolultat, úgynevezett létfilozófiai mélységet, de a Kormoséhoz hasonló varázslatosságot is alig. Költészete leginkább makulátlan tiszta indulatával lepi meg olvasóját. Minden kockázat nélkül kijelenthető, hogy Utassy az újabb magyar líratörténet legegyszerűbben s ugyanakkor a legpontosabban fogalmazó költője volt. Egy kötéláncos biztonságával nyúlt olyan, „komoly” költők által megvetett formához is, mint a bökvers, ami néha haiku mélységűvé szelődött, néha csupán annyi volt, mint egy-egy messze szóló kurjantás.

Bármit meg tudott verselni egy fűszáltól az égi magasig, az ún. gyermekverstől a madarak énekéig, míg eljutott a végső összegzésig, a *Lírai naplónak* is nevezett *Kálvária-énekig*. Külön könyv ez az Utassy-oeuvre-ben, meglepően kevesen – mindössze hárman – is szemlézték, hangja annyira elűt az életműtől. A huszonhét darabból álló hosszúversben több a személyesség és a vallo-másosság, mint az azt megelőző vagy éppen az azt követő versek halmazában. Nem véletlen. A meghi-

básodott gondolat kegyetlen játéka uralják a költeményt. Átcsúsztatások a valóból az irreálisba s vissza a szenvedés pokoli bugyraiba. Az egészet uralja egy – Utassytól némiképp idegen – borzalmak felé irányuló szürrealisztikus szemlélet, amit a kompozíciós fegyelem s a szarkasztikus humor emel a jelentős költemények sorába.

Ha már a teljes életműről beszélünk, mindenképpen szólni kell a gyermekversíró és a műfordító Utassyról, már azért is, mert mindkét késztetésnek irodalomtörténeti fontosság tulajdonítható.

A kiindulópont a kora hetvenes évek, az *Elérhetetlen föld* (1969) megjelenése utáni időszak. Az ok pedig két, ma már klasszikusnak számító költő: Kormos István és Nagy László közvetlen hatása a korabeli fiatal nemzedékre. A Móra Kiadó szerkesztőségében dolgozó s a Vackor-remekműveket író Kormos gyermekversek írására ösztönözte fiatal barátait, a bolgár népköltészet legjavát s a legjelentősebb bolgár költőket fordító Nagy László pedig a bolgár irodalom felé irányította figyelmüket. Amúgy is divatja volt mindkettőnek. A Weöres-kötetek – a *Bóbita* és a *Zimzizim* – megjelenése, valamint Nemes Nagy Ágnes, Zelk Zoltán és a többiek gyermekkönyvei széles és igényes olvasóközönségre találtak. Kereskedelmi műszóval élve: találkozott a kínálat és a kereslet olyan, gyermekversben tehetségek esetében is, mint Utassy vagy Kiss Benedek. Az Utassy-gyermekvers a Weöreséhez áll közel életszeretében, játékoságában és ritmikájának rokon vonásaiban egyaránt. Ebben a pajkosságban érvényesül a Vasy Géza megállapította racionális világlátás igazán.

Könyvnyi szép bolgár verset is fordított Utassy, öt költőtől: Nino Nikolovtól, Ivan Canevtől, Marin Georgievtől, Borisz Hrisztovtól és Ivan Boriszlavovtól. Kötetben ezeket a fordításokat először az Orpheusz Kiadó adta ki 2000-ben. A korabeli politika különös játéka-ként a magyar író Bulgáriába juthatott ki a legkönnyebben. Volt idő, amikor a bolgár és a magyar írószövetség között működött legelőbbben a kapcsolat. Többen a költők közül valamennyire meg is tanultak bolgáruul, a bolgárok pedig magyarul. Jó példa erre a szoros együttműködésre a Kiskunfélfegyházán élő Gencso Hrisztovoz költő-műfordító, aki egyképpen mondható bolgár és magyar költőnek is.

Még a zseniális művészek esetében is lehetséges, hogy az illető nem minden műfajban alkot nagy-

szerűt. Ilyen esetlegesség jellemzi például három novellakísérlését és *Betlehem csillaga* című, rockopera-hoz készült drámai szövegválogatását. Kontrasztjai ezek a verseknek annyira szembeűnőnek, hogy csak is ebben, a teljes életművet tükrözű kiadásban lehet helyűk, akkor is a teljesség és nem a minűsűg okán.

Arra bűsűgeesen elegendű kűltűszete, az arról, a kűnyv által tulajdonba vett teljes tudás s az azt lezárű gyűnyűrű bűcsűverse, az *Elkűszűnű*: „Esteledik. / Álomba fűtyűli magát a rigű, / keveset pityeg még, / s mire kinyűlnak a mennyei virágok, / lassan elszenderűl. // Jű éjszakát, fiűk, / szűp álmokat, lányok.”

OLÁH ANDRÁS (1959) Mátészalka

OLÁH ANDRÁS

Szentmártoni János: Szomjúság

Magyar Naplű, 2016

Van helyzet, amikor a versekbe zsugorított gondolat regénnyű szűvevényesedik. Mert a tème (a már többszűr megűrt emlék) kikűveteli az alkotűtűt, hogy egy más dimenziűban is hangsűlyt kapjon. Mert a műlt terhétűl valű szabadulás vágya újra és újra kibombantja a bennűnk feszűlű indulatot, ami ott nűvekszik – mint kűrosan burjanzű sejt – a szűvben, az agyban, a lélekben. Ki kell hát mondani újra. Ha nem tennűnk, pusztítana, emésztene, megfojtana. Pszichoterápia – gondolhatnűnk. Ám sokkal több annál.

Szentmártoni János regénnyűének kűzűppontjában egy kiűresedű emberi kapcsolat – egy házasság folyamatos és megállíthatatlan leűpűlése áll. A szerzű maga sem tagadja, mi többsű, a vele készűlt interjúkban meg is erűsűti, hogy a mű többsű ponton önéletrajzi ihletűsű. Aki pedig olvasta, ismeri Szentmártoni verseit, a regénnyű lapjain visszatérű motívumokat fedezhet fel.

A szeműlyes sors, a szeműlyes hang hitelesűti a kűnyvet. Egy irodalmi mű persze sohasem lehet a valűsűg szolgai műsolása. Ez sem az. Sokunk sorsa kűszűn vissza a regénnyűt olvasva. Mert hasonlű érzésekkel és emlékekkel szűksűgszerűen magunk is birkűzűnk. Hiszen ugyanazon kor gyermekei vagyunk.

Lehetne generaciűs regénnyűnek is tekinteni, de ez is csak leszűkűtűne az igazsűgot. Ez a kűnyv többsű annál. Olyan emberi problèmákat feszeget, amit hatvűnyozottan tapasztalunk a jelenkorban (saját életűnkben vagy kűrnyezetűnkben), ugyanakkor sohasem volt idegen az embertűl.

A kapcsolatok elszűrkűlésének veszűlye, az érzelmi frissesség hiánya az emberi lét kezdete óta kísűrt. Csak a kűlűnbűzű korok embere másként reagált rá. Legtűbbszűr alkalmazkodott a kűrnyezete által elvűrt viselkedűsi formákhoz. Kapaszkodűkat keresett. S ha máshol nem, a hitben megtalálta azokat. Vagy egyszerűen csak elfogadta a sorssze-

rűsűget. Beletűrűdűt a megvűltoztathatatlanba, és végigjárt a szenvedte a kiműrt utat. Talán ez az a pont, amiben jelentűsen kűlűnbűzűk a jelenkor valűsűga minden korábbitűl: ebben a felgyorsult világbn mintha nem lenne elég fogűdűzű, mintha az egyre szeműlytelenebbű vűlű tűrsadalom a teljes kiűgűgés felű taszítana az embert.

A regénnyű hűse a Fűrfi és a Nű. Nincs nevűk. Barmelyikűnk lehetne. Valakik ők a sok kűzűl. A szereplűk névtelensűge azonban másra is rámutat. Jelzi például azt, hogy mennyire elszeműlytelenedett a világb. Ugyanakkor erűsűti azt a ténnyt is, hogy harcuk a fűrfi és a nű örűk kűzdelme. Mert a fűrfi és a nű nemcsak kiűgűszűti, de örűktűl fogva pusztítja is egymást. A legjelentűsebb problèma pedig az, hogy nem hallják meg egymás szavát. Elbeszűlnek egymás mellett. Sèrelmeiket hűnyortogatják, sebeiket nyalogatják, de a másíknak okozott sèrűlűst észre sem veszik. Felelűssűgűket a másíkra hűrítják.

A szembenállás, a folytonos kűzdelem falakat emel, bezárkűzűshoz vezet. A regénnyű szereplűi nem tudnak mit kezdeni az elszűvűrosodű érzelmekkel. A vűlsűg sokirűnyű. Tűplálkűzik a magánybűl, a tehetetlensűgbűl, az idűzavarbűl. Mindezt megspékeli néhány maguk gyűrtotta komplexus: a szabad akarat (a vűlt szabadság, az önállűsűg) elvesztésétűl valű fèlelem, a fèltűkenysűg, a kisebbsűndűsűgi érzès stb. Marad egy fèlig vagy tűredèkesen megűlt élet, telve az elveszett illűziűkra valű folytonos visszatekintès-sel, sűvűrgűssal – és örűkűs hiányérzettel.

A cselekműnyhez egy évszűm is kűtűdik: 1999. Hogy miűrt fontos az idűpont? Fontos-e egyáltalán, hiszen a tűrtűnet jűtsűzűdhatna akarmikor. Nyilván a szerzű is úgy akarta, hogy legyen néhány konkrét utalás a valűsűgazonossűgra. Hiszen a regénnyűen keresztűl kortűrsait szembesűti önmagukkal.

A mű cselekműnye szerint egy öregedű, magányosan élű újsűgűrű, aki sok évtűzedes, látsűzűlag si-

keres ténykedés (valójában a csömörig mélyülő unalom) után már voltaképpen csupán egyetlen – az életművet lezáró – könyv (önnön történetének) megírására készül, váratlanul azt a kihívó feladatot kapja, hogy dolgozzon fel egy számára teljesen idegen emberről (családról) szóló történetet.

A felkérést kézbesítő Nő tudat alatt tulajdonképpen saját sorsát, életét, önnön vívódásait szeretné végre lezárni, remélve, hogy az író feloldja a lelkét mardosó kételyeket, és leveszi válláról a terhet azzal, hogy kimondja helyette mindazt, amit zátonyra futott első házasságáról ő maga gondol. És nem is csupán önmagáért, hanem kamaszkorú lányának nyugalmaért akarja tisztába tenni a múltat, remélve, hogy a könyv másodlagos hozadékaként esetleg előkerül majd az életükből a négy éve eltűnt első férj is.

Ez utóbbi annyira naiv elképzelés, hogy az újságíró is megrökönyödik rajta. Ugyanakkor érdekelni kezdi a Nő és a Férfi (aki történetesen költő) sorsa. S miután a Nő által egy sporttáskában odacipelt dokumentumok (versek, levelek, üzenetek, feljegyzések) alapján kezdi megismerni, megérteni a történet hőseit, nekilát, hogy megírja a két szereplő szemüvegén keresztül a történetüket. Úgy, hogy közben önmagát, saját életrezdüléseit is beleszővi a cselekménybe. Mivel önnön vívódásai ugyanúgy megfogalmazódnak, így voltaképpen már három szereplő sorsa tárul elénk, egymás mellett – de néha egymásba érve.

Nem igazságosztás a cél. Ilyenre ember nem is vállalkozhat. „Mert mindenkinek van egy saját igazsága.” De a saját igazság védelme mellett mindenkiben ott lapul belső irányítóként a lelkiismeret, amely elvezet a megértéshez, a segíteni tudó szeretethez.

A regény voltaképpen három ember vajúdása, önmarcangoló vívódása, szembesülése helyzetével – azzal a fontos tanulással zárva a történetet, amit az egyik szereplő ki is mond: „ahhoz, hogy a világ ne csak előre menjen, hanem boldogabbá is váljon, [...] újra egymásra kell találunk”.

Az írás ez esetben valóban terápia. Legyőzi az érzelmi és cselekvési impotenciát. Fölszámolja a félelmeket. De ehhez elengedhetetlen az a bátorság, hogy ne csupán a szembenézésre legyen képes, hanem a következtetések levonására is. A felismerés kevés. Elhatározásra van szükség. Döntésre. Cselekvésre. Mert önmagában hiába drámai a felismerés, a rádöbbenés, hogy „kukába való az egész élete”, ha elmarad a következő lépés.

A regény egyes fejezeteit az egymással felelő, a másikba ugyan nem látó, de az őszinte önvizsgálat révén legalább saját hibáikat beismerő és a felelősséget egyre inkább megérező szereplők gondolatfoslányai, múltbéli visszatekintései, esetleírásai alkotják. Ezek a leírások pedig a kötet címében is megfogalmazott erős *szomjúságról* árulkodnak. Szeretni és szeretve lenni. Közhelyeszerű mondat, de az értelmes élet legfontosabb kelléke. Mert minden ember megalkuvás nélküli belső békére vágyik. És társra, aki nemcsak szereti, elfogadja, hanem meg is érti őt. Aki nem megfojtja, pusztítja, hanem – elismerve a másik igazát – életkedvvel jutalmazza, levegőhöz juttatja.

Persze néhány kérdést nyitva hagy a regény. Nyilván azért, mert nincs általánosítható válasz. Például azt, hogy mi okozza a kezdeti vakságot. Miért várat magára a szembenézés? Miért hagyjuk elburjánzani a válságot? Miféle félelem a halogatás oka? A szereplők válaszai ugyanis többfélék. És ez a többféleség azt támasztja alá, hogy a problémák nagyon is egyedi elemekből táplálkoznak. Minden-

kinek megvan a saját keresztje. De ahhoz, hogy változzon és változtasson, már kirajzolódik az út. Először is föl kell számolni a félelmeket, észre kell venni a környezetet, végül pedig el kell jutni arra a pontra, hogy úgy érezze: „fontosabb, hogy megértsenek, mint hogy szeressenek”. Mert szeretni lehet vakon is.

Az egyik szereplő elkeseredetten veszi észre: „nem ismerem a nyelvüket, és ők sem ismerik az enyémet”. Bizony, ez egy fontos felismerés. Mert

nem önmagunkért, hanem egymásért vagyunk. S egy kapcsolat mélységét, tisztaságát azon lehet lemérni, hogy tudunk-e egy húron pendülni. Képes Géza fogalmazta meg ezt az érzést talán a legszebben egy sok évvel ezelőtt írott versében: „te vagy a tudóm / a levegőm / nélküled / megfulladok / a csendem is / te vagy / nélküled / ízekre tép a zaj / s a zűrzavar / te vagy minden percemben / minden porcikámban / én már / sehol sem vagyok / én / te vagyok”.

Nehéz szívvel teszi le az ember az ilyenfajta könyveket. És sohasem teszi messzire. Semmiképp sem vissza a polcra. Ott marad kézközben. Hogy aztán néha elővegye, belelapozzon, beleolvasson. Megnézze az aláhúzott vagy széljegyzetelt sorokat.

Lélektanilag hiteles regény Szentmártoni Jánosé, aki kendőzetlen kitarulkozással lázad az egyre személytelenebbé váló társadalom ellen. Ugyanakkor kapaszkodó is a könyv. És tükröz. Segít fölszámolni félelmeinket.

WÉBER ANIKÓ (1988) Tatabánya

WÉBER ANIKÓ

Csörsz István: Földtaposók

Napkút, 2016

Hogyan lehet hitelesen és érzékletesen bemutatni azoknak a világot, akiknek a legtöbb jelenségre még nincs szavuk, így beszélni és gondolkodni sem tudnak róla? Erre keres megoldást regényében Csörsz István, aki az előemberek közé kalauzolja az olvasóit. Olyan szereplők csoportjába, akiknek a nyelv még nem adhat kapaszkodót, akik esetében a nehézkes kommunikáció helyett a természeti jelenségek, a szagok, a színek, a tettek árulkodnak a világról és egymásról.

Így a regényben a párbeszéd helyett a leírások válnak hangsúlyossá, az elbeszélés pedig olyan ügyesen vált perspektívát, és lavíroz a karakterek szemszögei között, hogy az olvasó együtt lát, lélegzik, retteg vagy éppen örül velük. Nem kell mindent kimondani, elég érzékeltetni – ez lehetne a szöveg fő üzenete, amely a leírásokkal hozza közel a szereplőket, és mutatja meg, milyen érzések, gondolatfoslányok, emlékek, élmények kavarnak bennük. Éppen ettől válnak a természeti képek egyedivé, hiszen olyan szemszögből látunk rájuk, amellyel egy ősközösség szemlélődött évezredekkel ezelőtt. Minden új, a táj, a növények, az állatok, az égi jelenségek, az éghajlatváltozás – mind ijesztően idegen, a szagok, színek, fények pedig jóval hangsúlyosabbak, hiszen általuk igazodnak el a világban a karakterek.

„A nagyragadozók se mozogtak olyan gyorsan és zajtalanul, ahogy a hold vadászott a felhőkre a heglánc felett. Néha eltűnt, máskor mintha két helyen lett volna egy időben, amint szétcsapott a menekülők között. Eljött minden este, jelenléte mégis megdöbbenő volt minden alkalommal: egyszer csak ott volt, néha viharverten, megtépázva, amint a felhőket üldözte az éles sziklák és hegyormok között. [...] A tűz körül kuporgó kis csoport reménykedve pislogott fel rá, hogy ő lesz az, aki eligazítja itt lent a dolgokat.”

A briliáns elbeszélésnek köszönhető, hogy az olvasót egy számára idegen világ is képes beszippantani, és olyan szereplőkkel tud azonosulni, akik nem csupán mások, mint ő, de érzékeléseik, kez-

detleges nyelvük is eltérő. A világot saját tapasztalatuk, tudásuk szerint értelmezik, és abból indulnak ki, hogy minden olyan, mint ők: a köveket, sziklákat, fákat, halottakat is ugyanolyan érzésekkel, gondolatokkal, tulajdonságokkal és étellel ruházzák fel, mint amit egymás között tapasztalnak. A Hold is meg tud haragudni, a halott is lehet dühös, és a hegygel is össze lehet barátkozni, de akár az ellenségükké is válhat, ha rosszat tesznek. A Föld, amelyen borzasztóan parányinak tűnik az ember, így válik kiismerhetővé a földtaposók számára. Ha pedig valami még megmagyarázhatatlan, a babonák, hiedelmek ezekre is választ nyújtanak. Egy darabig.

A regény története ugyanis éppen azzal kezdődik, hogy a már belakott és jól ismert környezet idegenné és kiismerhetetlenné válik. Az állatok elvándorolnak, nincs élelem, és egy éjszaka a föld is megmozdul alattuk. El kell menni. De hova? Az ismeretlennek vágnak neki, a hordát Hara vezeti, bár maga sem tudja, mi vár rájuk, és hol találhatnak új otthonra. A természeti változásokról pedig az olvasó is csak annyit tud meg, amennyit a szereplők megélnék. Azt azonban érzékeljük a leírások által, mennyire elveszett az ember egy új környezetben, ahol nem tud a korábbi tapasztalataira támaszkodni, és nyelve sincs az ismeretlenre.

Fejlődéstörténet is a regény, látatva, hogyan jönnek rá a földtaposók új eszközök elkészítésére, és hogyan szereznek új ismereteket, majd hagyományozzák ezeket gyermekeikre. Mindeközben pedig arra is rámutat: a különbségek ellenére is sok közös van bennünk az előemberekkel. Az alapvető élményeink és érzéseink ugyanazokból az ösztönökből erednek. Ugyanúgy félünk az ismeretlentől, a magánytól, szorongunk, ha nem látjuk, mit hoz a jövő, és vágyunk a többiek elfogadására, szeretetére. Megismerjük Harát, a horda vezetőjét, akinek fáj, hogy idegen közösségből származik, és nem tud semmit a szüleiéről. Együtt érzünk vele, amikor a felelősség súlya alatt kétségek gyötrik, mert érzi: ő felel a csapatban mindenkiért. Belátunk az álma-

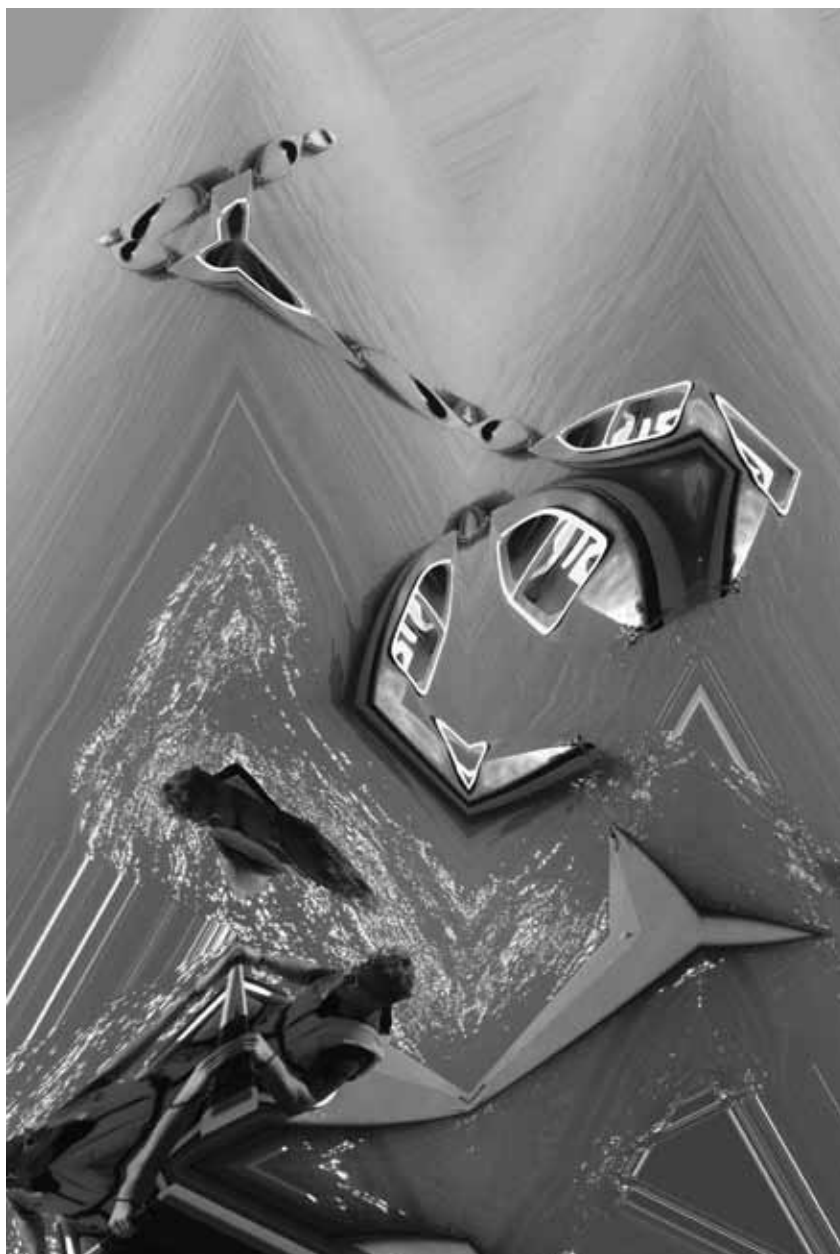

ikba és az emlékeikbe is – így ismerjük meg az előzményeket. A horda korábbi – már halott – tagjait és a kezdeti konfliktusokat, a múltban lezajlott vadászatokot és azt, miért éppen Hara került a közösség élére.

A történeten túl pedig figyelemmel kísérhetjük, hogyan születnek új szavak, és miként fejlődik az előemberek nyelve. Ahogy az új környezetüket megismerik, számtalan élmény éri őket, amelyet szeretnének elmondani a többieknek, de nyelv nélkül nem sikerülhet. Mit tesznek ilyenkor? A kevésbé intelligensek semmit, megőrzik magukban az élményt és a tapasztalatot. Az eszesebbek mutogatnak, eljártsszák, lerajzolják a történeteket, és új szavakat találnak ki az új fogalmaknak. De milyen nyelven szólaljon meg a regényben az elbeszélő, aki a földtaposók szemszögéből láttatja a világot? Kétségkívül ez a probléma állítja a legnagyobb kihívás elé a szerzőt, hiszen nem könnyű úgy a szereplők érzéseit, gondolatait bemutatni, hogy a nyelv nem

lehet kapaszkodónk. Az elbeszélés ezért ügyesen lavíroz – néha eltávolodik a karakterektől, máskor rájuk közelít, próbál leírásokkal bemutatni érzéseket, de még így is megbicsaklik néhol a szöveg, amikor a mesélő fogalmazása feltűnően elűt az előemberek kezdetleges nyelvi tudásától.

Sikerül azonban közel hozni az olvasóhoz a történetet, sőt, az elbeszélés olyan bravúros, hogy a leírások magukba sűrítik a szereplők félelmeit, örömeit és megválaszolatlan kérdéseiket is, mint: hol kezdődik az egyén és a horda? Miért ragaszkodunk annyira emlékekhez és múlthoz? Mi vár ránk a jövőben? Az előemberek még megfogalmazni sem tudják magukban ezeket az összetett dilemmákat. Se nyelvük, se fogalmaik nincsenek rájuk. A látvány, a földtaposók tettei és környezethez való viszonyuk azonban mind-mind árulkodnak az életükről, és teljes képet festenek nemcsak a múltunkról, de a nyelvünk és az emberi kommunikáció kezdeteiről is.

KERESZTES
ÖRÖRSZ
CSIKVÁZ
GIAEIKUS
MALLESTAS
V. GÁRD
GALLERIA
2017. I. 22.

MMA
MAGYAR MŰVÉSZETI
AKADÉMIA

UIGNDÓ